Vandcuren

i dens

historiske Udvikling, nærværende Tilstand og Resultater,

ved

J. Hjaltelin,

Dr. med. & chir., charakt. Bataillons-Chirurg.

Trykt hos J. G. Salomon.

Vandcuren

i dens

historiske Udvikling, nærværende Tilstand

og

Resultater,

ved

J. Hjaltelin,

Dr. medicinæ & chirurgiæ, charakt. Bataillons-Chirurg.

Aus dem Wasser entsteht das irdische Leben, wie aus dem Lichte das cosmische.

Oken.

Kjøbenhavn.

Paa Forfatterens Forlag.

Trykt hos J. G. Salomon, Pilestræde 110.

1849.

Danmarks Konge

Christian den Ottende,

Videnskabernes Beskytter, Ven og Dyrker,

helliges dette Skrift

i

allerdybeste Underdanighed og

Taknemmelighed

af

Forfatteren.

Allernaadigste Konge!

Saavel som Historien og Menneskelivet, har Videnskaben sine Perioder; Aandens Bølgeslag føre den til de Resultater som Tid efter anden

frembringe mægtige Forandringer i den. Systemerne afløse hinanden, og ligesom nye Ideer overvælde de gamle, for efter kortere eller længere Tid at vige Pladsen for andre, som da bedre svare til Verdensbevidstheden og dens Fordringer, saa fremmanes ogsaa begravede Aandens Perler af Glemselens dybe Grav, for atter i en forøget Glands at optræde til et nyt Liv, og minde os om det gamle Ordsprog „at intet er nyt under Solen."

Saaledes gaaer det i det Store; saaledes gaaer det ogsaa i det Smaae; saaledes gaaer det i det Almindelige, og saaledes ogsaa i det Specielle; Aandens universelle Svingninger føre

de partielle med dem, og de Forandringer som foregaae i Tankens store Rige strække sig ved en indre Nødvendighed til alle dens Gebeter; — det store Pulsslag slaaer i alle Lemmer og gjennemtrænger de mindste Fibrer med et nyt Liv og en evig reproducerende Kraft.

Saaledes var det i sin Orden, at den store Forandring, som i Slutningen af forrige og Begyndelsen af dette Aarhundrede rystede den gamle Viden i dens Grundpiller, og byggede nye Monumenter paa de styrtede Aandsruiner — at denne store Tankens Katastrophe ogsaa gjorde sig gjældende i Medicinen. Den stræbende Grandsken førte Bevidstheden meget natur-

lig til en simplere Maade at løse Problemerne paa, og den saae de gamle Opløsningers Svaghed allerede deri, at de vare for kunstlede; **simplicius rectius** var dens Valgsprog, og blev tillige den ledende Rettesnor for de nyere Bestræbelser i Medicinen, som i de øvrige Aandens Brancher.

Eet af den evig gjærende og sprudlende Videns Resultater er Vandlægevidenskaben, som nu med fornyet og forøget Kraft atter optræder som en ny Lære, og har den endnu ikke tilfulde løst sin Opgave, saa spaae dog de for Haanden værende Data Medicinen i Almindelighed en ny **Aera**. Held denne nylig op-

blomstrende Videnskab, at den netop ledet af **Deres Majestæts** ophøiede Viisdom og dybe Indsigter i Aandens og Naturens Mysterier, kan begynde sin Bane her i Danmark; neppe kunde Øieblikket en anden Gang være gunstigere, thi neppe var nogen Regent mere fortrolig med Aandens og Naturens Helligdomme end **Deres Majestæt**; maatte derfor dette Skrift, jeg med den inderligste Taknemmelighed og i den dybeste Underdanighed dedicerer **Deres Majestæt**, bidrage sit til, at Vandlægekunsten ogsaa her kan bryde sig den Bane, den allerede andre Steder saa hæderlig har brudt sig, og som der ikke skal noget særdeles prophetisk

Blik til at see, den i Tidens Længde overalt i Medicinen vil bryde sig.

Allerunderdanigst

John Hjaltelin.

Fortale.

Nur wer die Erfolge in Wasserheilanstalten gesehen, vermag all das Geschwätz, welches von bald groß — bald kleinmäulichen Scribenten, bald mit Absicht, aus Bosheit, und bald absichtlos aus Unwissenheit, gewöhnlich von Plätzen hinter dem Ofen aus, gegen diese Anstalten erhoben wird, in seinem Unwerth zu erkennen.
Dr. Sachs.

At Vanen har en uhyre Magt over Menneskene, viser saavel den daglige Erfaring som hele Menneskeslægtens Historie. Indianerne ansee sig som de fuldkomneste Mennesker, og betragte Englænderne og overhovedet Europæerne som rene Barbarer; den enfoldige Grønlænder kan neppe faae det i sit Hoved, at der gives fornuftigere Væsner end han indbilder sig at være, hvilket naturligviis kommer deraf, at en stupid Vane har fængslet disse Menneskers hele aandelige Væsen, og saa at sige gjort dem blinde for alt det, som ligger udenfor deres daglige Sphære. Dog — vi behøve ikke at lede efter Exempler hos Barbarer og uncultiverede Menneske-Racer, thi ogsaa hos de forfinede og cultiverede Europæere kunde vi finde Exempler nok, som paa det evidenteste bevise, hvorledes ikke blot een enkelt Classe af Mennesker, men endogsaa hele Nationer, leve dem ind i visse Ideer, som man, hvor dumme disse ere, dog formedelst den blotte Vane at betragte dem paa, antager for gode Varer. Det er derfor ikke uden Grund, naar Rausse siger, at der gives to forskjellige Classer af Mennesker, hvoraf kun den ene tænker selv, den anden derimod

lader sig nøie med at lære andres Tanker udenad. Historien er fuld af de sørgeligste Exempler paa, hvorledes man uden mindste Selvtænkning har ladet sig vildlede af gamle antagne Fordomme og forkjerte Meninger, hvorpaa der, til Skade for Videnskaben, vidtløftige Systemer ere blevne byggede. Unegtelig har Aandens Magt i den senere Tid, mere end nogensinde før, søgt at gjøre sig gjældende, og ligesom det var Hegels store Aand forbeholdet, at seire over den raae Empiri og den crasse Sensualisme, saaledes var det ogsaa ham og Schelling, som først have lært Lægerne Sygdommenes egentlige Væsen rigtig at kjende. Mærkværdigt nok! Lægerne have alt i mange Aarhundreder stredet om Sygdommenes egentlige Væsen, og en Philosoph maa optræde for at gjøre Ende paa Humoralpathologernes, Solidarpathologernes og Neuropathologernes langvarige og lidet belærende Trætte. Men desværre! den nyere Philosophi har endnu ikke vundet den Indflydelse paa Lægerne som man kunde have ventet. Der hænger endnu over Aesculapi Sønner det sorte Slør, som hindrer den frie Udsigt i Aandens Rige; der læres endnu altfor meget og tænkes altfor lidet over een af de vigtigste Videnskaber for Mennesket, Lægevidenskaben. Den videnskabelige Drøftelse af Medicinens Grundprinciper er endnu ikke bleven gjennemført paa den Maade, som svarer til den sunde Tænknings nærværende Fordringer. For at overbevise sig om dette, behøve vi ikke andet end kaste et critisk Blik over Lægevidenskabens Tilstand og Skjebne i den senere Tid. Nye Systemer og Synsmaader ere opstaaede, det ene saa at sige efter det andet, men faa af dem ere endnu rigtig prøvede eller anviist den tilbørlige Plads i Lægevidenska-

dens lange Række; thi imedens nogle Læger samle efter alt det Nye de kunne faae fat paa, uden Critik, uden Eftertanke, uden Tænkning, saa stode andre med et brølende Dommedags-Skrig Alt fra dem, som ikke stemmer overeens med deres engang med megen Møie udenadlærte Systemer. Kun faa holde sig til den gyldne Middelvei. For at kunne indsee Sandheden af dette, behøve vi kun at kaste et roligt Blik over Homøopathiens Skjebne i den senere Tid: hvor mangen en Læge har ikke alt været færdig til at fælde en Dødsdom over den, førend han rigtig har lært dens Principer at kjende? hvor mange have ikke i deres store litteraire Arrogants villet baade affærdige den og alt andet Nyt, som i den senere Tid er opkommet i Lægevidenskaben, med intetsigende og umotiveret cholastisk Sufficance? Det er ikke min Hensigt at ville opkaste mig som Forsvarer for Homøopathien, jeg vil kun gjøre opmærksom paa, hvorledes Lægerne, endogsaa i den senere Tid, gaae til Værks i deres videnskabelige Debatter, og hvormeget Mængden af Lægerne endnu lader sig lede af Fordomme og forudfattede Meninger, naar det gjælder om en videnskabelig Drøftelse af det, som vedkommer deres Videnskab. Man vilde med Grund kunne beskylde mig for altfor megen Vidtløftighed i dette mit korte Skrift over Vandcuren, naar jeg vilde opregne alle de Synder, Historien viser at Lægerne have gjort dem skyldige i i dette Punct, jeg vil derfor kun anføre eet Exempel, der burde have desto mere advarende Kraft for danske Læger, som det er forefaldet hertillands; det er følgende: Allerede noget førend Jenner begyndte med Vaccinationen i England, har en dansk Læge fra Eckernförde opfundet og anbe-

falet den, som Beskyttelsesmiddel imod Kopperne, og efter selv at have anvendt den med Held, skal han have søgt at gjøre flere Læger opmærksomme paa denne Opdagelse; men den stakkels Læge prækede for døve Øren, og blev derved berøvet den Ære og Belønning, der senere blev Jenner til Deel, men dog i Grunden tilkom ham. En meget lærd Professor skal iblandt andet have svaret ham: „at ingen Prophet kunde vente at gjøre Lykke i sit Fødeland;" det skulde vel være Spot, men Skjebnen lod denne efter nogen Tid falde over de Høilærde selv, og det paa en Maade jeg her videre ikke gider berøre.

Det er nu over en halv Snees Aar hensvunden siden Vandcuren begyndte at udfolde sine velsignelsesrige Frugter i Tydskland, og man kunde med god Grund have ventet, at den allerede for nogen Tid siden havde naaet Danmarks Sletter; men ringe er den Interesse som Vandcurens mangfoldige Resultater endnu have været istand til at fremkalde hertillands, thi med Undtagelse af tvende Oversættelser af en Ikkelæge*) og en kort Afhandling af Professor „Otto i Bibliothek for Læger for 1839" har der endnu indtil i

---

*) Denne Ikkelæge er Secretær Fridsch, som allerede er bekjendt ved hans Oversættelser af Dr. Schnizlein's og Beckstein's Skrifter over Vandcuren. Unegtelig er han den Første, som har viist en sand og levende Interesse for Vandcurens Indførelse her i Danmark, og han har ikke sparet nogen Uleilighed eller Anstrængelse, til efter Evne at gavne den gode Sag. Jeg skylder ham Taknemmelighed for, at han var den første som animerede mig til at foretage en Udenlandsreise for at lære Vandcuren og dens Resultater at kjende.

sidstafvigte Aar ikke været gjort synderligt for dens Udbredelse her i Landet*).

Enhver Opdagelse, som tjener til at forebygge, lindre eller helbrede Menneskeslægtens Sygdomme, bør være Lægen hellig, og endskjøndt jeg med Hensyn til Vandcuren skylder Sandheden at tilstaae, at flere Medlemmer af det kongelige danske Sundhedscollegium have i den sidste Tid viist dem villige til at være opmærksomme paa det Gavn, Vandcuren er istand til at yde deres Videnskab, saa har jeg dog i senere Tid hørt flere private Yttringer, som lade mig formode, at Interessen for Vandcuren hos vore Læger endnu i det

*) I den senere Tid skal Vandcuren være udøvet paa Frederikshospital her i Byen, og det i flere Tilfælde med et gunstigt Udfald; hvilket ikke er urimeligt, naar Curen ledes af slige Mænd, som forestaae dette Hospital. Efter de Oplysninger, som Hr. Candidatus medicinæ & chirurgiæ **Djørup** godvillig har meddeelt mig, skal Curen her især være brugt imod **Rheumatismer, chroniske Betændelser i Ledemodene** og nogle **langvarige Hudsygdomme**, og Vedkommende skulle i flere Tilfælde have været vel tilfredse med Curens Resultater.

Mindre heldigt derimod anseer jeg det, at der gives enkelte faae practiserende Læger her i Byen som af og til befatte dem med Vandcuren, og saaledes har en Patient fortalt mig, at en vis Læge, der ogsaa giver sig ud for at være Homøopath, havde anvendt Vandcuren paa ham; men denne **homøopathiske Vandcuur** bestod dog kun deri, at Homøopathen lod Patienten drikke nogle Glas koldt Vand; o sancta simplicitas!! Ligeledes er det mig ogsaa bekjendt, at enkelte Pseudo-Vandlæger her i Byen raade deres Patienter til at drikke koldt Vand, og bade dem, vel at mærke, i Vand som holder 14—16° **Réaumur**, og dette faaer nu altsammen naturligviis Navn af Vandcurer! At et saadant Vandqvaksalveri er det sikkreste Middel til at bringe den sande Vandcuur i Miscredit, vil Enhver, som kjender noget til denne Cuurmethode, kunne indsee.

Hele taget er meget ringe, saa at den endogsaa vil kunne glæde sig til en skarp Opposition. Jeg tvivler heller ikke derom, og har navnlig af den Grund fulgt den Plan, Læseren vil see gaaer igjennem dette lille Skrift. Jeg veed nemlig af foran anførte Grunde meget vel, med hvilken Kamp alle nylig opkomne Ideer maa trænge dem igjennem, og finder mig desto mere forvisset om, at dette vil blive Tilfældet med Vandcuren, som en stor Deel af de Skrifter, der endnu ere udkomne om den, ere af den Beskaffenhed, at de hos videnskabeligdannede Læger ere lidet skikkede til at tale Vandcurens Sag, hvorfor de hos mangen en Læge, i Følge deres forkjerte Fremstillingmaade af Sagen have gjort mere Skade end Gavn. Det er derfor forekommet mig hensigtsmæssigst at fremstille Vandcuren saaledes, som den har uddannet sig i dens historiske Udvikling.

Største Delen af de Forfattere, som hidtil have skrevet over Vandcuren, have rigtignok valgt en anden Vei, og de fleste af dem synes mere at have stræbt efter et Slags Originalitet, hvorved der ere opkomne mange forskjellige Meninger om Vandets Virkningsmaade, men disse Meninger ere endnu lidet prøvede eller drøftede paa en videnskabelig Maade.

Det er en almindelig Erfaring i Livet, at de simpleste og meest almindelige Ting i Naturen blive ofte aldeles overseete og miskjendte. Til disse hører nu unegtelig det kolde Vand, thi ligesom mangen en Lægmand fordømmer det af Ukyndighed og Ubekjendtskab til dets Virkninger, saaledes indbilder vel mangen en Læge sig at han kjender dets Virkninger tilfulde, og overseer derfor i denne sin indbildte Kundskab mange Vink, som kunne føre ham paa Sandhedens Spor.

Jeg har nu allerede anvendt eet Aar paa at udforske dette Elements Forhold til det vegetative Liv, og dets Virkningsmaade i forskjellige Sygdomme, til hvilken Ende jeg ogsaa i sidstafvigte Sommer besøgte 6 af de betydeligste Vandlæge-Anstalter i Tydskland, men dog føler jeg endnu tilfulde, hvor langt jeg har til Maalet, og endnu mere maa jeg dog antage at dette vil være Tilfældet med dem, som liden eller ingen Umage have gjort dem for at studere dem ind i dette Fag.

Selv Vandlæge-Anstalterne, og de Læger som forestaae dem, have ikke været istand til at give mig nogen aldeles tilfredsstillende Kundskab om Vandets Virkningsmaade i de forskjellige Sygdomme, og jeg maatte saaledes ofte være Dienvidne til, hvorledes **Priesnitz** og de andre Vandlæger handlede efter den blotte Empiri, uden at de til Fuldkommenhed vare istand til at indsee Forholdet imellem Aarsag og Virkning. Da jeg derfor i flere specielle Tilfælde altfor ofte fandt, hvor lidet tilfredsstillende Svar jeg havde erholdt paa mine Spørgsmaal, gjennemlæste jeg det ene Skrift over Vandcuren efter det andet, for om muligt ved en nøiagtig Sammenstilling af de forskjellige Anskuelsesmaader om Vandcuren at kunne udfinde Grundprinciperne for Vandets Virkningsmaade. Ligesom jeg nu ad denne Vei blev opmærksom paa flere interessante Meninger om Vandets Virkningsmaade, saaledes vare det nogle aphoristiske Sententser der fornemmelig fængslede min Opmærksomhed, idet disse ligesom igjennem en uklar Bevidsthed lode mig ahne den større Betydning, Vandcuren eengang i Tidens Løb vil kunne hæve sig til. **Hufelands** Udsagn: „**im kalten Wasser liegt eine wunderbar belebende Kraft**“ og **Okens** be-

tydningsfulde philosophiske Kraftudtryk: „ohne Wasser kein Leben, kein Vestes und kein Organisches", maae efter min Overbeviisning hos enhver Tænkende, der ikke er aldeles blottet for philosophiske og physiologiske Kundskaber, opvække grundet Mistanke om, at Vandet endnu ikke er indrømmet den sande Plads som Lægemiddel, og at det endnu altfor ofte fortrænges af kunstige Livs-Balsamer og Livs-Elixirer, som den misforstaaede Lægekunst sætter i Spidsen for sine Bestræbelser; men maaskee er den Tid nu ikke saa fjern at man tilfulde kan overbevise sig om Sandheden af det bekjendte Ordsprog: simplicissima quæque optima.

Unegtelig ligger der i Vandlægernes Fremgangsmaade en naturmæssig og ukunstlet Stræben til at understøtte Naturens helbredende Kraft, og det er netop denne Kunst, som alle de bedste Læger stedse have gjort dem til Opgave; men ligesom der iblandt Lægerne endnu gives dem, som ville hæve Kunsten over Naturen, saa findes der endnu Flere, som ikke kunne faae det i deres Hoved, at det indifferente kolde Vand skulde være tilstrækkeligt til at understøtte Naturens helbredende Kraft i de fleste Sygdomme. Jeg har nu i dette mit korte Skrift over Vandcuren søgt at overbevise de Sidste, og jeg vil lade mig nøie med at svare de første med Cicero's Ord: "Naturam ducem sequamur."

Det kolde Vands diætetiske Brug — jeg mener Vanddrikken og hyppig Badning i koldt Vand — er et af de kraftigste Midler til at vedligeholde Nationernes physiske Styrke og Sundhed, og den Læge, der ikke vil anerkjende dette, er enten ubevandret i Historien og Nationernes Levemaade, eller han taler imod bedre

Overbeviisning. Der var en Tid, da den germaniske Folkestamme drak koldt Vand og badede sig i de kolde Floder*), og da var den i Sandhed baade stærkere og sundere end den er nu, siden Brændeviin og de mange kunstlede Drikke have fortrængt det klare Element, som Naturens Herre har bestemt til Drik for alle Mennesker; den Gang behøvedes der ingen Asyler eller Oplagssteder for physisk- og moralsk-fordærvede Mennesker. Det er nu allerede kommet saa vidt, at der gives vist mange Mennesker som drikke mere Brændeviin end Vand, og Følgerne ere altfor bekjendte til at jeg behøver at paavise dem; men er der Nogen som endnu ikke kan overtyde sig om dem, saa vil jeg raade ham til at besøge vore Straffeanstalter, vore Daarekister og andre Opholdssteder for forvildede og fordærvede Mennesker, og efterspore de Aarsager som foranledige at slige Steder mere og mere overfyldes, og da kan han til Slutning gjennemgaae vore aarlige Selvmordslister og de Aarsager som hyppigst foraarsage Selvmord, Sindsforvirrelse og andre deslige Onder. Der var en Tid da den germaniske Stamme var bekjendt for sin Skjønhed, sin physiske Styrke og Udholdenhed, nu kan den derimod snart have den Fornøielse at blive bekjendt ved sine mange Carrikaturer af Mennesker. Der var en Tid da denne Folkestamme, hærdet ved kolde Bade og Strabadser, ikke behøvede at være bange for en nokſaa umild Temperaturvexel; men nu har idetmindste en Deel af den, svækket og forkvaklet ved en forkjelet Opdragelse, kunstige Drikke, varme Bade og Indsvøbning i Flonel, bragt det saa vidt, at den maa

*) Nam promiscue in fluminibus perluuntur, siger Cæsar om de gamle Germaner.

skjælve for enhver pludselig og umild Forandring i Luften —

Det var ingen Usandhed da **Hufeland** paastod, at Forkjølelse dræbte flere Mennesker end selve den orientalske Pest, og uden Tvivl er Forkjølelsen en af de hyppigste Sygdomsaarsager nu til Dags, og det er derfor sørgeligt at vide, hvor lidet der gjøres for at afhærde Legemet mod denne farlige Fjende. Det er overhovedet værdt at lægges Mærke til, hvormeget de cultiverede Romere have handlet klogere end vi i dette Punct; thi det var netop under deres høieste Cultur-tilstand, at de kolde Bade bleve saa almindelige i Rom, at selve Raadsherrerne generte dem ikke ved selv midt m Vinteren at bade sig i det kolde Vand. Det er der-r uden Tvivl ønskeligt, at den Tid snart maatte komme, da vor forfinede Generation kunde indsee Nytten af de kolde Bade; Enhver, som mener Menneskeslægten det ærligt og vel, bør ønske det, og det er derfor desto mere oprørende, naar nogle af dem, som af Regjeringen ere satte til at vaage over den almindelige Sundheds-Tilstand, søge at vedligeholde den store **Vandskræk** som endnu plager altfor Mange*). Det store Gavn, som Vandcurerne aarlig udbrede, har man endnu at takke Regjeringernes vise Foranstaltninger, men ikke Sanitets-Collegierne,

*) Jeg kan ved denne Leilighed ikke lade være at gjengive en Fortælling, som i Vinter er kommen mig for Øre; en nervesvag Dame her i Byen skal nemlig have spurgt en Doctor, om det ikke kunde være hende gavnligt at bruge Vandcuren, hvorpaa Doctoren med megen Naivitet skal have svaret: „**Det er os ikke tilladt at spøge med Menneskenes Liv.**" Maatte vi Vandlæger bede Hr. Doctoren næste Gang, naar han bruger slige Udladelser, at han da vilde træde aabenlyst frem, og ikke bortødsle sine kostbare Vittigheder i Krogene hos nogle enkelte Damer.

og saavidt mig bekjendt har endnu ingen af Tydsklands Medicinal-Authoriteter viist nogen særdeles Interesse for Vandlægekunstens Opkomst.*)

Hvorledes det for Eftertiden vil gaae Vandcuren her i Danmark vil Erfaringen vise, imidlertid geraader det danske Læger til Ære, at de (skjøndt endnu maaskee paa en mindre fuldstændig Maade) ikke have fundet det under deres Værdighed, at prøve Vandcuren paa et af Landets største og vigtigste Hospitaler, og hvorledes end al Ting gaaer i Tidens Løb, saa kan jeg dog med Grund have den Tiltro til Pluraliteten af danske Læger, at de ville dømme varsomt om en Lære de kun endnu saare lidet kjende.

Skjøndt denne Fortale allerede er bleven længere end jeg havde paatænkt, saa dog til Slutning et Ord til Publicum.

I fordomsfrie Mænd! som ikke ledes af en blind Vane, men af prøvede Fornuftgrunde og sand Erfaring; lader Eder ikke vildlede af deres Snak, som dømme om Ting de ikke kjende, eller maaskee af andre Grunde søge at vildlede Eder med Skingrunde; prøver selv Vandcurens diætetiske og medicinske Værd. I!

*) Flere af Europas Regenter have viist den største Interesse for Vandlægekunstens Opkomst i deres Riger og Lande; saaledes har Keiseren af Rusland beæret den Læge, som oprettede den første Vandlæge-Anstalt i Rusland, med et Adelsdiplom. Kongen af Baiern har beordret Dr. med. Schnizlein til at holde Forelæsninger over Vandlægevidenskaben ved Universitetet i München, og den østerrigske, preusiske og sachsiske Regjering have paa det kraftigste understøttet Vandcurens Udbredelse i deres Riger. Sanitets-Collegierne i Tydskland have derimod viist en saare ringe Interesse for Vandcuren, og nogle af dem have endogsaa paa en lidet ærefuld Maade søgt at modarbeide dens Udbredelse.

som saa ofte ere vante til at see Døden nærme sig Eders bedste Venner og Paarørende midt i disses blomstrende Alder og kraftfuldeste Periode, bebudet af **Blodigler, Opiumspiller, Naphtha** og **Moschus**; prøver dog engang det rene, klare Element, hvoraf alt Liv udvikles og hvorved alt Levende vedligeholdes! indrømmer dog det livgivende Princip en Plads imellem Eders Forsvars-Apparater, naar Kampen gjælder om Liv eller Død! forsøger dog engang imellem, om ikke nogle af dem, som Allopathien og Homoopathien alt forgjeves have prøvet dem paa, kunde finde Lindring paa en Vandlægeanstalt! og jeg holder mig forvisset om at de ofte ville føle Sandheden i det gamle **pindariske Udtryk** ἄριστον μὲν ὕδωρ (Vandet er dog det Bedste).

Kjøbenhavn den 23de April 1842.

hvortil man mener at Asclepiades ved sin Lære ogsaa meget har bidraget; man havde den Gang egne Badetjenere som fik Navn af Aqvarii, og Pragten ved Badeapparaternes Indretning gik saa vidt, at Badekarrene bleve forfærdigede af kostbart Marmor og ægyptisk Porphyr, ligesom ogsaa nogle af Vandrørerne bleve gjorte af Sølv.[1]) Disse Romernes Badeindretninger vare saaledes indrettede, at man efter Behag kunde tage kolde og varme Bade. Imidlertid vare Lægerne dog ikke i megen Anseelse i Rom, de bleve betragtede som Slaver[2]), og af Plautus[3]) og flere senere Skribenter seer man, at de have ofte været udsatte for almindelig Spot og Ringeagtelse; Cato advarede derfor sin Søn for de Græske Læger og det medicinske Studium.

Under Augustus's Regjering indtraf der en Omstændighed, som gav Lægevidenskaben et Opsving i Rom, og

1) I denne Anledning siger Seneca (Epist. 86.) „Pauper sibi videtur ac sordidus, nisi parietes magnis et pretiosis orbibus refulserunt; nisi Alexandrina marmora Numidicis crustis distincta sunt; nisi illis undiqve operosa et in picturae modum variata camera; nisi Thasius lapis, qvodam rarum in aliqvo spectaculum templo piscinas nostras circumdedit, in qva multa sudatione corpora exinanita demittimus; nisi aqvam argentea epistomia fuderunt.

2) Gallus, oder Römische Scenen aus der Zeit Augusti, von W. A. Becker Leipzig 1838, Pag. 119.

3) Plautus. Menaechm. Act. V, scena III, v. 6—11.
Lumbi sedendo, oculi spectando dolent
Manendo medicum, dum se ex opere recipiat.
Odiosus tandem vix ab aegrotis venit.
Ait se obligasse crus fractum Aesculapio,
Appollini autem brachium; nunc cogito,
Utrum me dicam ducere medicum, an fabrum.

flytter. Medicinens Skaber Hippocrates (454 f. Chr.) har i mange Henseender meget godt kjendt Vandets Virkninger, og det var hans geniale Aand — men ikke, som man nu i Almindelighed troer, Priessnitz — som først gjorde opmærksom paa, at man ved Brugen af det kolde Vand er i Stand til at forøge Legemets Varmeudvikling, thi han har sagt: „Rigelige kolde Overgydninger frembringe Varme"[1]. Ja selv i den farligste, og nuomstunder næsten for uhelbredelig anseete Sygdom, nemlig Stivkrampen, tog denne brave Læge sin Tilflugt til det kolde Vand, og som det synes med Held; thi han siger: „Efter flere kolde Overgydninger skal Patienten tildækkes med lette, rene og varme Klæder. Dette er Maaden at helbrede Stivkrampen paa[2]." Ligeledes raader han til det kolde Vand imod Gigtsmerter og Betændelser i Articulationerne.

Allerede noget forend Lægevidenskabrn begyndte at blomstre i Rom, vare Badene meget i Brug i denne Stad; og de raske Romere gik lige fra deres gymnastiske og militaire Øvelser, og styrtede dem i Tiberen. I Appius Claudius's Tid, som er bekjendt for sine Vandledninger til Staden Rom, vare de kolde Bade meget i Brug, og Mauthner[3]) mener, at Styrtebadene først skulde være opfundne ved denne Tid. Omtrent 90 Aar f. Chr. levede en berømt Læge ved Navn Asclepiades i Rom, som formedelst hans Hengivenhed for de kolde Bade fik Tilnavnet „Ψυχρολούτης" (ɔ: den som bader koldt). Ved Romernes tiltagende Luxus og Pragt bleve Badene meget hyppigere,

1) Hippocrat. opera Edit. Kühn, Tom. II. de liqvid. usu, pag. 15.

2) l. c. pag. 304.

3) Die Heilkräfte des kalten Waßerstrahls von Dr. L. W. Mauthner. Wien 1837.

hvortil man mener at Asclepiades ved sin Lære ogsaa meget har bidraget; man havde den Gang egne Badetjenere som fik Navn af Aqvarii, og Pragten ved Badeapparaternes Indretning gik saa vidt, at Badekarrene bleve forfærdigede af kostbart Marmor og ægyptisk Porphyr, ligesom ogsaa nogle af Vandrørerne bleve gjorte af Sølv.[1]) Disse Romernes Badeindretninger vare saaledes indrettede, at man efter Behag kunde tage kolde og varme Bade. Imidlertid vare Lægerne dog ikke i megen Anseelse i Rom, de bleve betragtede som Slaver[2]), og af Plautus[3]) og flere senere Skribenter seer man, at de have ofte været udsatte for almindelig Spot og Ringeagtelse; Cato advarede derfor sin Søn for de Græske Læger og det medicinske Studium.

Under Augustus's Regiering indtraf der en Omstændighed, som gav Lægevidenskaben et Opsving i Rom, og

1) I denne Anledning siger Seneca (Epist. 86.) „Pauper sibi videtur ac sordidus, nisi parietes magnis et pretiosis orbibus refulserunt; nisi Alexandrina marmora Numidicis crustis distincta sunt; nisi illis undiqve operosa et in picturae modum variata camera; nisi Thasius lapis, qvodam rarum in aliqvo spectaculum templo piscinas nostras circumdedit, in qva multa sudatione corpora exinanita demittimus; nisi aqvam argentea epistomia fuderunt.

2) Gallus, oder Römische Scenen aus der Zeit Augusti, von W. A. Becker Leipzig 1838, Pag. 119.

3) Plautus. Menaechm. Act. V, scena III, v. 6—11.
Lumbi sedendo, oculi spectando dolent
Manendo medicum, dum se ex opere recipiat.
Odiosus tandem vix ab aegrotis venit.
Ait se obligasse crus fractum Aesculapio,
Appollini autem brachium; nunc cogito,
Utrum me dicam ducere medicum, an fabrum.

gav Anledning til at de romerske Læger derefter bleve betragtede som „Liberti" (ɔ: frigivne Borgere); Keiser Augustus havde nemlig længe lidt meget af en langvarig Sygdom, som, efter den korte Beskrivelse man har derom, bestod i en almindelig Nervesvækkelse forbunden med Rheumatisme, idelige catarrhalske Affectioner, og almindelig Afmagring. Lægerne, hvoriblandt Lægen Æmilius, havde længe behandlet Keiseren med hidsende Medicamenter og omskandset ham med uldne Bedækninger; men det hjalp altsammen intet. Keiseren blev mere og mere affræftet, og man begyndte at frygte for hans Liv. Under disse Omstændigheder begyndte en Læge ved Navn Antonius Musa at behandle Keiseren med kolde Bade, og lade ham drikke koldt Vand, hvilket inden kort Tid havde den Virkning, at denne berømte Regent, til Alles Glæde, fik sin fuldkomne Sundhed igjen, og Lægen blev rigeligen belønnet baade af Keiseren og Senatet. Der blev nemlig oprettet ham en Æresstøtte i Æsculaps Tempel, hvorhos han og alle hans Colleger bleve ophøiede i Ridderstanden og erholdt det saakaldte: „jus annuli aurei"[1]. Endskjøndt denne berømte Vandlæge ikke har efterladt os nogle Skrifter, er det dog af flere Data høist sandsynligt, at hans Vandcurer have været meget almindelige i Rom, og saameget er vist, at han behandlede Horats og flere med Vandcuren, thi i denne Digters Breve[2]) til Numonius Vala findes denne Vandcur omtalt med følgende Ord:

---

1) Nogle mene at denne Ophøielse i Ridderstanden og „jus annuli aurei" allene blev tilstaaet Antonius Musa men ikke de andre Læger (see Achermanns Institutiones Historiæ medicinæ, Norimbergae M. Dcc XCII, pag. 180.)

2) *Horatii Flacci* Epistol. I. 15.

— — — Nam mihi Bajas [1])
Musa supervacuas Antonius, et tamen illis
Me facit invisum, gelida cum perluor unda
Per medium frigus. Sane myrteta relinqvi
Dictaqve cessantem nervis elidere morbum
Sulphura contemni, vicus[2]) gemit, invidus aegris
Qvi caput et stomachum supponere fontibus audent
Clusinis[3]), Gabiosqve petunt et frigida rura.

Hvad Horats' Sygdom egentligen har været veed man ikke saa ganske bestemt: Nogle mene, at han skulde have lidt af en almindelig Nervesvækkelse; andre derimod, at han leed af Øiensvaghed. Digteren Virgil omtaler ligeledes Antonius Musa med megen Berømmelse og kalder ham den Lærdeste af alle.[4])

---

1) Bajæ var et meget bekjendt Bad i Campanien ikke langt fra Søen. Det har efter Beskrivelsen været et meget berømt og søgt Badested, som havde flere varme mineralske Bade, hvor Pragt, Overdaadighed og Forlystelser herskede i fuldt Maal; flere romerske Skribenter omtale dette Bad, og nogle skildre det just ikke med de bedste Farver (saaledes siger Propert. I. 11.

Tu modo qvam primum corruptas desere Bajas;
Multis ista dabunt littora dissidium;
Littora qvae fuerant castis inimica puellis;
Ah pereant Bajae, crimen amoris, aqvae.)

2) Ved vicus mener Digteren Staden Bajæ, som formedelst de kolde Bade blev nu mindre besøgt af Badegjæsterne.

3) Clusium var en lille Flække i Etrurien, og Gabii var en By som laa paa den saakaldte via Praenestina midt imellem Rom og Præneste; begge disse Steder, Gabii og Præneste, havde kolde Kilder, som bleve benyttede til Vandcuren, og som paa Grund af, at de trak Badegjæsterne fra Bajæ, bleve mis undede af dette sidste Steds Indbyggere.

4) Qvocumqve ire ferunt variae nos tempora vitæ
Tangere qvas terras, qvôqve videre homines;
Desperam, si te fuerit mihi carior alter.

Noget senere end Antonius Musa (nemlig under Tiberius's Regiering) levede Lægen Cornelius Celsus, som synes at have været en stor Ven af det kolde Vands Brug i Medicinen, hvilket følgende Citater, som ere tagne ud af hans Værk, noksom godtgiøre.[1])

Alter enim qvis te dulcior esse potest?
Cui Venus ante alios, Divi, Divumqve sorores,
Cuncta neqve indigno, Musa dedere bona;
Cuncta qvibus gaudet Phoebus, chorus ipseqve Phoebi;
Doctior o qvis te, Musa! fuisse potest?
O qvis te in terris loqvitur jucundior uno?
Clio nam certe candida non loqvitur.
Virgilii Catalecta

1) „Capiti nihil aeqve prodest atqve aqva frigida. Itaqve is, cui hoc infirmum est, per aestatem id bene largo canali qvotidie debet aliqvamdiu subjicere. *Semper* autem, etiam si sine balneo unctus est, neqve totum corpus refrigerari sustinet, caput tamen aqva frigida perfundere[1] *). — Neqve vero his solis, qvos capitis inbecillitas torqvet, usus aqvae frigidæ prodest, sed iis etiam, qvos assiduæ lippitudines, gravedines, destillationes, tonsillæqve male habent. His autem non caput tantum qvotidie perfundendum, sed os qvoqve multa aqva frigida fovendum est[2] *). — Aqva vero frigida infusa, praeter qvam capiti, etiam stomacho prodest. Item articulis doloribusqve, qvi sunt sine ulceribus. Item rubicundis nimis hominibus, si dolore vacant[3] *). — Excitat autem validissime (lethargicos) repente aqva frigida superinfusa. Post remissionem itaqve, perunctum oleo multo totum corpus, tribus aut qvatuor amphoris totum per caput perfundendum est[4] *). — Deinde (epilepticus) super caput multa aqva frigida perfundatur[5] *). — (Si lingva resoluta est), oportet caput saepe aqva frigida

---

1*) Corn. Celsi de Medicina lib 1. cap. IV.
2*) l. c. lib. 1 cap. V.
3*) l. c. lib. 1. cap. IX.
4*) l. c. lib. III cap. XX.
5*) l. c. lib. III cap. XXIII.

„Intet er saa godt for et svagt Hoved som det kolde „Vand, og derfor bør de, som lide af den Slags Svaghed, „om Sommeren daglig udsætte det for en tyk Vandstraale. „Deslige Patienter bør altid, efter at de ere smurte, end„skiøndt de ikke kunne taale det kolde Bad, lade gyde koldt „Vand over deres Hoved. — Dog, det kolde Vand er ikke „alene tjenligt for dem som have et svagt Hoved, men og„saa for saadanne Patienter, som jævnlig plages af sure „Øine, Snue, Catarrh og Ondt i Halsen. Disse Patienter „bør ikke blot bruge kolde Overgydninger paa Hovedet, men „de maae ogsaa ofte skylle Munden med koldt Vand. — „Overgydninger af koldt Vand ere ikke blot gavnlige for „dem som have et svagt Hoved, men de ere ogsaa mave„styrkende; ligeledes ere de gode for Smerter i Ledemodene, „naar disse ikke ere forbundne med Ulcerationer, og for fuld„blodige Personer (rubicundis) som ikke have nogen Smerte. „— For Patienter som lide af Sovesyge er det kolde Vand „det bedste Incitament; naar disse have deres Remissioner „skulle de smøres med Olie, og derpaa overgydes over hele „Legemet med 3 eller 4 Spander Vand. — Epileptiske Pa„tienter bør overgydes med meget koldt Vand. — Imod

perfundere[1*]). — Perfundi frigida, atqve in eadem natare, canalibus ejusdem subjicere etiam stomachum ipsum, et magis etiam a scapulis, id qvod contra stomachum est; consistere in frigidis, medicatisqve fontibus . . . . salutare est (in resolutione stomachi[2*]). — Si (hysterica) diutius aut jacet, aut alioqvi jacere consuevit, admovere oportet naribus exstinctum ex lucerna linamentum . . . . Idemqve aqvae frigidæ perfusio præstat[3*]).

1*) l. c. lib. IV cap. III.
2*) l. c. lib. IV cap. V.
3*) l. c. lib. IV cap. XX.

„Lamhed i Tungen maa man ret ofte bruge kolde Overgydninger paa Hovedet. Naar Maven ikke kan taale „Foden, bør man bruge kolde Overgydninger, svømme i koldt „Vand, og udsætte Maven og den Deel af Ryggen som „svarer til Maveregionen for den kolde Vandstraale; imod „denne Sygdom (a Resolutio stomachi) bør man holde sig „til kolde og medicinske Brendt. Naar et (hysterisk) Fruen„timmer længe pleier at ligge, eller længe har ligget i Be„svimelse (eller Krampe) saa skal man holde brændt Linned „for hendes Næse. Den samme Virkning gjør ogsaa Over„gydning med koldt Vand."

Foruden i ovennævnte Sygdomme raader Celsus ogsaa til Brugen af det kolde Vand imod Cholera, Dysenteri, Blodspytning, Pollutioner og Vandskræk.

Under Neros Regjering levede en Læge ved Navn Charmis fra Marseille, som igjen søgte at indføre de kolde Bade hos de svækkede og forfinede Romere. Plinius siger om ham, at han har ladet de Syge bade i koldt Vand, og at endogsaa de gamle Raadsherrer underkastede sig hans Kur[1]); man seer ogsaa af Seneca's Breve, at denne berømte Philosoph har været vant til at bruge de kolde Bade, thi han kalder sig selv „Psychrolutes."[2]) Ved denne Tid levede ogsaa i Rom en anden Læge ved Navn Agathinus, en Discipel af Athenæus, Stifteren af den pneumatiske

1) Hi regebant fata, quum repente civitatem Charmis ex eadem Massilia invasit . . . frigida etiam hibernis algoribus lavari persuasit. Mersit aegros in lacus. Videbamus senes consulares usque in ostentationem rigentes. Plinii Historia naturalis lib. XXIX. cap. VIII.

2) . . . Memor artificii mei veteris mitto me in mare, qvomodo Psychrolutam debet. Senecae Epistol. 83.

Sekt, som var en stor Ven af de kolde Bade, hvilket tydeligst kan sees af hans egne Ord, hvor det hedder:[1])

„De, som med Sundhed ville ønske at kunne fuldende „Livets korte Bane, bør ofte vadske dem i koldt Vand, thi „man kan neppe med Ord beskrive det Gavn, man har af „kolde Vadskninger." Agathinus synes ogsaa at have gjort Brug af Douchebadene, især paa Hovedet og Maveregionen, og at have forbundet dem med Frictioner. Archigenes (90 A. eft. Chr.) og Herodot (117 eft. Chr.) som begge vare Disciple af Agathinus, gjorde ogsaa megen Brug af det kolde Vand imod forskjellige Sygdomme, og Agathinus beklager[2]), at hans Samtidige forsmaae dette Middel og paa en ufornuftig Maade bruge varme Bade.

Aretæus, en græsk Læge som levede omtrent 100 Aar eft. Chr., og som maaskee var den største Læge imellem Hippocrates og Galen, raadte til en energisk Brug af det kolde Vand imod Hjernebetændelse, og anbefaler kolde Vadskninger og Svømning i koldt Vand imod Hovedpine og Svindel. Galen (131—200 eft. Chr.) gjorde megen Brug af det kolde og varme Vand i Medicinen, og var maaskee den første som raadte til Anvendelsen af den varme Douche ved Mineralbadene; han raadte ligeledes at man skulde tage et kortvarende koldt Bad ovenpaa de varme Bade og bruge kolde Bade endogsaa imod Tæring. Noget senere end Galenus (210 eft. Chr.) levede Cælius Aurelianus; han var en stor Ven af det kolde Vand, og brugte kolde Bade

1) Qvi hunc brevem vitae cursum sani cupiunt exigere, frigida lavari debent, vix enim verbis exseqvi possum, qvantum utilitatis ex frigida lavatione percipiatur.[1*])

2) De balneis qvæ exstant apud Graecos, Latinos et Arabes etc. Venetiis 1553. pag. 478.

1*) Oribasii collecta. pag. 443.

og kolde Vadskninger imod mange Sygdomme, som f. Ex. imod Galskab, Blæresygdomme, Vattersot, Hjernebetændelse, Hovedpine, Mavekrampe, Gulsot, Epilepsi, Cholera, Kolik, Blegsot, Pollutioner og Aphoni. Ligeledes raadte han til kolde Omslag imod Forblødninger, i adskillige Sygdomme foretrak han Søevand, eller Vand hvori Kogsalt var opløst. Hos de Læger, som levede imellem Aurelianus og de arabiske Medicinere, synes det kolde Vands Brug i Lægekunsten mere og mere at blive indskrænket, dog raadte Aetius (543) til dets Brug imod Febre, standset Menstruation, Leucorrhoe, Sindsforvirrelse, Solstik og Sædflod; Alexander Trallianus (570) imod Galdefeber, Podagra og hectisk Feber, og Paulus Aegineta (570) imod Øiensvaghed, Incontinentia urinæ og Kolik.

Af disse nu anførte korte Data om Vandets Brug hos de gamle Nationer, og dets Anvendelse som Lægemiddel hos de græske og romerske Læger, lade sig uddrage følgende Slutninger: 1, at de kolde Bades Nytte til at styrke Legemet og til at forebygge og helbrede forskjellige Sygdomme allerede har været anerkjendt af den gamle Verdens Nationer; 2, at de græske og romerske Læger have anvendt det som Lægemiddel imod en Mængde ganske forskjellige Sygdomme; 3, at der allerede i Romernes Tid have existeret Læger, som betragtede Vandet som et Universal-Middel.

I Middelalderens Barbari gik det med Vandcuren som alt andet, der hørte til Lægevidenskaben, den blev ringeagtet, forsømt og gik i Glemselens Grav. Det var ikke overeensstemmende med de Tiders Aand, at efterligne Naturens Simplicitet; man jagede efter Mirakler, dæmoniske Virkninger og kunstlede Narrestreger, men Naturkræfterne og de Love hvorefter de virke oversaae man ganske. Vel

søgte Araberne at oplive Lægevidenskaben af dens lange Dvale, men denne Oplivelse var dog altfor kunstlet til at den kunde bære de tilsigtede Frugter. Det eneste Gavn som de arabiske Læger gjorde Lægevidenskaben, bestod deri, at de søgte at opvække den græske Medicin af den Dvale hvori den var falden; men da deres øvrige Bestræbelser især gik ud paa at berige Chemien og Pharmakologien, saa var det efter de Tiders Tendents naturligt, at Vandets og de simple Elementers Anvendelse i Medicinen maatte træde i Baggrunden. Ikke desto mindre finder man dog hos Araberne enkelte Læger, som af og til gjorde Brug af det kolde Vand, og saaledes raader Rhazes († 923) til det imod Svækkelse i Maven og Fordøielses-Organerne, i Begyndelsen af Mæslinger og Kopper, imod Panaritier (især som Snee), Koldfeber og Hovedpine. Avicenna († 1036), som af Araberne blev kaldt „Lægernes Fyrste" og hvis System længe var det gjældende i Middelalderens mørke Nat, taler i hans Canon [1]) paa enkelte Steder (f. Ex. under Besvimelser, Feber og Hovedpine) om Bestænkninger med koldt Vand, han nævner ligeledes kolde Bade, men advarer dog for deres uhensigtsmæssige Anvendelse i Brækninger, Diarrhoeer og rheumatiske Smerter i Ledemodene. De arabiske Læger som fulgte efter Avicenna synes at være blevne meget bange for det kolde Vand, og de saakaldte Embrocationer (Bestænkninger) som Rhazes brugte af koldt Vand bleve nu (Rolandus) lavede af Linimenter og Olier. Hvorvidt Frygten for det kolde Vand gik i hine Tider sees bedst af den Forandring, som ved det saakaldte Concilium Leodontinum [2]) i Aaret 1287 blev indført i

1) Canon medicinae. Venetiis 1595.

2) Dette Conciliums Beslutning i denne Henseende lyder saaledes: — Ut caveatur periculum baptizandi, non mergatur caput

Daabsceremonien og som bestod deri, at man i Stedet for Neddyppelsen i Vand indførte Overøsning med Vand paa Hovedet, hvilket om Vinteren maatte være lunkent.

I det 11te, 12te og 13de Aarhundrede indtraf der en Omstændighed i Europa, som idetmindste gjorde de varme Bade noget hyppigere, det var nemlig Spedalskhedens Hyppighed som tiltog med Korstogene. Det var i Grunden intet rimeligere, end at man faldt paa at anvende Bade og Badskuinger imod dette Onde, deels fordi at saadanne Patienters hæslige og urene Udseende talte for, at de behøvede at afvadskes, og deels ogsaa maaskee fordi, at man i de hellige Bøger har læst om Badenes Nytte i denne Henseende; dog — denne Omstændighed hjalp kun til Opkomsten af de varme Bade; de kolde Bade bleve derimod ganske forsømte og man blev ved at betragte det kolde Vand som skadeligt. Hidsende og svedddrivende Midler spillede nu Hoved-Rollen og man forskandsede sig paa alle Maader imod Kulden. I denne Periode var det at Wilhelm Saliceto behandlede Læsioner af Hovedet med Lammeskind, og *Gentilis da Foligno* († 1348) gjorde spidsfindige Undersøgelser over Skadeligheden af kolde Bade. At denne Kjærlighed til Varmen var særdeles velskikket til at befordre Brugen af de varme Mineralbade, som nu atter begyndte at komme i Brug i Italien, var saare naturligt, medens dog iøvrigt hele Lægevidenskabens Personale fordybede sig i Nekromanti, Chiromanti, Astrologi og Alchymi.

Imod Slutningen af det 15de Aarhundrede opstod der en Sygdom, som senere foraarsagede at de varme Bade kom i megen Miscredit, det var nemlig Syphilis. Ved

---

pueri in aqva, sed sacerdos super verticem pueri ter infundat aqvam. See *Liturgie* der christkatholischen Religion von Schmid. 2. Aufl. 1. Bd. pag. 132.

dens første Optræden i Italien, Frankerig og Spanien var denne ondartede Syge saa smitsom, at den ikke sjelden forplantede sig uden Samleie, ved Badereddskaber, Klæder, Drikke- og Spisekar o. s. v., og det var derfor en naturlig Følge, at man blev meget ængstelig ved at bade sig i de Kar, som vare bestemte til almindeligt Brug; af denne Aarsag mene ogsaa nogle Læger, at de varme Bade ere blevne sjeldnere, efterat Syphilis begyndte at udbrede sig paa Continentet. Ved samme Tid levede en navnkundig Læge, **Hieronymus Cardanus** (1501), som var saa langt fra at lade sig forlede af sin Tids Mani imod det kolde Vand, at han raadte til Brugen af det imod Gigt og Rheumatisme[1]); denne Læges Exempel fulgte **Fernelius** († 1558), som anbefaler kolde Bade imod Tæring og taler om de kolde Bades kjølende og hedende Virkning.[2])

I den første Halvdeel af det 16de Aarhundrede opstod en Læge, om hvis Fortjenester saavel hans Samtidige, som hans Efterfølgere have været meget uenige; denne Læge var **Paracelsus Theofrastus Bombastus** fra **Hohenheim** (1541). Udrustet med fortræffelige Naturgaver søgte han at løsrive sig fra, og hæve sig over den græske og arabiske Medicin, og begrunde et eget System; han anerkjendte den helbredende Kraft i Organismen (Vis naturæ medicatrix) thi hans Ord ere: — „Niemand wird aus Krankheiten geheilet, es heile ihn denn der Arzt in ihm selber." — Formedelst dette hans Udsagn er han Vandlægerne, hvis Princip i Almindelighed er det samme, af Vigtighed; derfor siger ogsaa en af

1) *Cardanus* de contradicentibus medicis. Marburg 1607. 8 Contrad. 3.

2) *Fernelius*. Universa medicina. lib. IV. c. 1. 18. — Opera. Hannov. 1610.

de dygtigste Nutidens Vandlæger[1]) om ham: „Im Paracelsus „Werken, welche überhaupt eine reiche Fundgrube tiefer, wah„rer Naturbeobachtungen sind, und die nur schülerhafte Un„wißenheit gering schätzen kann, finden sich sehr viele Aus„sprüche, welche sehr bestimmt andeuten, daß diesem großen, „lange nicht genug von dem Neueren gekannten und be„nutzten, Ärzte sehr wohl bekannt war, wie das Fieber ein „Heilbestreben der Natur sei." — Eignende Dom udtaler Dr. Hirschel om ham, og Dr. Klencke, hvis Omdømme man ikke uden Grund maa lægge Vægt paa, kalder ham „ein Lichtmoment der medizinischen Begriffsentwickelung." Saameget er ogsaa desforuden vist, at Paracelsus i nogle fortvivlede Tilfælde gjorde Brug af det kolde Vand, thi han raadte til at dyppe dem som havde Vandskræk i koldt Vand, ligesom man ogsaa paa den anden Side kan paastaae, at de Principer som nu opstilles i Vandlægernes Curmethode, allerede have været fremhævede af denne originale Læge. Noget senere end Paracelsus (nemlig 1562) levede Amatus Lusitanus[2]), som i flere Sygdomme raadte til Brugen af det kolde Vand, især brugte han det imod Cholera, Tarmbetændelse, Galdefeber, Betændelse i Bry-

1) Versuch zur wissenschaftlichen Begrundung der Wassercuren von Dr. C. A. W. Richter. Friedland 1838 Pag. 38. Vel gives der flere Læger, der have søgt at nedsætte Paracelsus, f. Ex. Dr. Bremer i hans Dissertatio de vita et opinionibus Paracelsi, pag. 188, — hvor det hedder: — „Non eqvidem conjecturis collegi accusationes in eum, sunt enim satis multa in operibus ejus reprehendenda; non qvidem maleficum et magnum eum habeo, sed hominem infelilem et emiserandum, qvi sibi ipse aeqve tantum intulit damni, qvantum scientiæ" — men om denne Forfatter har vidst at opfatte Paracelsus rigtig tør jeg ikke afgjøre.

2) Curationum medicinalium Centuriæ VII. Basil. 1556.

sterne, chroniske Svulster og Ulcera. Endskjøndt der nu saaledes i det 16de Aarhundrede vare enkelte Læger, som raadte til Brugen af det kolde Vand, saa var dets Brug dog i denne Periode meget indskrænket. Man var den Gang mere betænkt paa at skrive lange Recepter, opfinde Panaceer, Arcana o. s. v.; ligesom ogsaa Indførelsen af China og Ipekacuannha hjalp til at berige Receptmageriet i dette Aarhundrede.

I det 17de Aarhundrede fandtes flere Læger, som vidste at benytte det kolde Vand imod adskillige Sygdomme, og dets Brug synes derfor i dette Tidsrum at have tiltaget. **Henricus ab Heers** gjorde Opsigt ved at curere en spedalsk Patient med kolde Styrtebade[1]), og **Ludvig Septala**[2]) anbefalede den kolde Douche og Regnbade imod Solstik, Congestioner til Hovedet og Hovedpine, foraarsaget ved inciterende Ting; ligeledes raadte han til kolde Omslag imod Colik, og til at drikke koldt Vand imod Diarrhoe. En stor Ven af det kolde Vand finde vi i dette Aarhundrede i **Hermann van der Heyden**[3]) (1643), som i mange Tilfælde satte dets Dyder langt over Medicinen, og derfor i denne Henseende kalder det en dyrebar Guds Gave, som er lige uundværlig for Rige som Fattige. Han synes i det Hele taget at have brugt Vandet som en Universal-Medicin; især raader han til dets Brug imod Sindssygdomme,

1) *(Henricus ab Heers)* observationes medic. Lugd. Bat. 1685.

2) *Ludovici Septali,* cautiones et Animadversionum lib. IV. Batavii 1652.

3) *Hermann van der Heiden.* Discours et avis sur le flus de ventre douloureux, sur le Trousse-gallant dict. Cholera morbus, la peste, les effects signales incroyables de l'eau etc. Gand. 1645. — Physical Virtues of the wonderful effect of cold water. London 1720.

Migraine, Paralyser, Dysenteri og Frost, og det fortælles at han har cureret 360 Patienter som lede af Dysenteri, alene med koldt Vand. I dette Aarhundrede levede ogsaa vor ærværdige Landsmand, den berømte Bartholin († 1680)[1]) som har skrevet om Sneens helbredende Egenskaber, og anbefalede Indgnidninger af den imod Pesten, hidsige Febre, Brystsyge, Forstoppelse, Mavekrampe, Colik, Gigt, Forbrændinger og Frost. Willis (1657)[2]) curerede en afsindig Dame ved kolde Bade, hvilket gjorde ham opmærksom paa Vandets helbredende Virkning. Johann Baptist van Helmont (1644)[3]) roser det kolde Vands Anvendelse saavel imod Galskab som imod Hydrophobi, og hans Udsagn om dets Virkning beviser tydeligst hvilken Tiltro han har havt til det — „Durch diese Exempel (siger han) bekam ich Hoffnung und Erkäntniß, daß nicht nur die Raserei von tollen Hunden, sondern auch andere Unsinnigkeiten, wenn sie gleich schon lange getauret, hierdurch könten geheilet werden. Und habe ich solches hernach etlichemal versuchet, und ist mir nie fehl geschlagen, als nur wenn mann aus Furcht den Unsinnigen gar zu bald aus dem Wasser gezogen." — Ligeledes raadte han til kolde Overgydninger paa Hovedet som et herligt diætetisk Middel, og dette hans Raad skal Sønnen Fr. van Helmont[4]) (1699) saa trolig have fulgt, at han indtil sit 70 Aar selv skal have brugt disse kolde Overgydninger paa Hovedet. Saa-

1) *Thomas Bartholinus.* De nivis usu medico. Havniæ 1661.

2) *Thomas Willis*, opera omnia. Genevae 1680.

3) *Johann Baptist van Helmomt*, opera omnia Francof. 1693 — Aufgang der Arzneikunst. Salzbach. 1693 — De aqva. v. Physica inaudita.

4) *Franciscus van Helmont*, opera omnia. Venet. 1651 — observationes circa hominem ejusqve morbos. Amstelod. 1692.

ledes opvaagnede Vandcuren i dette Aarhundrede, for i de næstkommende endnu mere at kunne udfolde sine velgjørende Virkninger.

Ligesom Medicinen i det Hele taget, saa gjorde ogsaa Vandlægekunsten i det 18de Aarhundrede de mest velgjørende Fremskridt. Englænderen John Floyer var den første som tog Bladet fra Munden, og som først dristigt vovede at nedrive de Fordomme, som endnu vare tilbage mod det kolde Vand. Hans første Skrift handler om de varme Bades[1]) Skadelighed, og i det næste, „Psychrolusia", som udkom nogle Aar senere, nemlig Aaret 1702, og som indtil 1732 blev oplagt 6 Gange, anbefalede han det kolde Vand paa det Varmeste, og søgte at udrydde de Fordomme som dengang vare imod det. Han søgte at rodfæste sine egne Erfaringer hos sine Landsmænd, og gjorde derfor opmærksom paa, at de stode i Harmoni med de gamle Lægers Udsagn om dette Middels store Nytte, ligesom han ogsaa paastod, at Forsømmelsen af dets Brug var Aarsag til, at Rhachitis var bleven saa almindelig i England, at den havde faaet Navn af den engelske Syge. De Sygdomme, imod hvilke Floyer i Særdeleshed anbefalede koldt Vand, ere: Hovedpine, svag Hukommelse, Melancholi, Blindhed, Kramper, Lamhed, Døvhed, Sovesyge, Hjertebetændelse, Halsbetændelse, Hæmorrhoider, Gigt, Rheumatisme, Blegsot, Leucorrhoe, betændelsesagtige Svulster, Abort, Sterilitet, Stupor og al Slags Betændelser. Ved sin Enthusiasme for Sagen vandt Floyer flere Tilhængere, og det endogsaa blandt Læger, af hvilke fortjene at nævnes: Pitcairne, Blair, Browne, Wainewright, Hancocke og

1) *John Floyer:* Inqviry into the night use of warm bath. London, 1679. — Four letters of cold bath. London, 1702. — Ancient Psychrolusia revised. London, 1702.

Baynard[1]), af hvilke den sidste især er bekjendt for hans heldige Curer for Rhachitis med koldt Vand, og Hancocke[2]), der anbefalede koldt Vand som det bedste Middel imod Feber og Pesten. Noget efter Floyers Død klagede en Læge ved Navn Georg Cheyne[3]) over kolde Bades Forsømmelse i England, med følgende Ord: — „Mich wundert gar sehr, „daß dessen Gebrauch so ganz hintangesezt worden, und „abkommen ist", — hvilket tydelig beviser, at Floyers Bestræbelser ikke have havt langvarig Indflydelse paa hans Landsmænd; Cheyne prøvede derfor at vække Interessen for de kolde Bade igjen, thi i bemeldte Værk siger han: — „Derohalben rathe ich allen schwächlichen Leuten, die es „sonst thun können, sie sollen sich in einem bequemen Ort „ihrer Behausung ein kaltes Bad einrichten, bauen und „graben, welches ja so nöthig und dienlich seyn wird, „als ein Tafel- und Schlafgemach immermehr seyn kann, „dessen haben sie sich hernachmahls allezeit über den zwei- „ten, dritten, oder zum wenigsten über den vierten Tag des „Sommers und des Winters zu bedienen." — Foruden disse nu anførte Læger, virkede endvidere Richard Mead og

---

1) *Edward Baynard.* The genuine use of hot and cold baths, together with the wonderful effects of the bath-wather, drank hot from the Pump, in decay'd stomachs and in most discases of the bowels, Liver and Spleen etc. Also proving that the best cures, done bey the cold baths and lately observed to avise from the temperate use of the hot baths first. London. 1715.

2) *J. Hancocke.* Febrifugum magnum; or common wather the best cure for fevres, and probably for the plague. London. 1723.

3) Georgi Cheyne, Hygiene, aus dem Engl. übers. Frankfurt 1744. Pag. 171.

Lucas[1]) til Vandlægekunstens Opkomst i England; denne sidste Læge kalder Vandet en passende og tilstrækkelig Medicin, og anbefaler det næsten i alle Sygdomme, saavel acute som chroniske, og paastaaer at det er gavnligt for enhver Patient. Endelig gjorde ogsaa William Buchan, en Englænder, ved et populairt Værk over Vandets Brug, med Titelen: „Domeste medicine,“ (London, 1772), megen Opsigt; Originalen blev i 13 Aar ti Gange oplagt i England, og den franske Oversættelse (af Duplanil) blev fem Gange trykt. Endelig blev dette berømte populaire Værk ogsaa i Aaret 1792 ved Curt. Sprengel oversat paa Tydsk.

Italien har i dette Aarhundrede to mærkværdige Vandlæger at opvise. Den ene af dem ved Navn Todano,[2]) der formedelst sine grændseløse Anbefalinger af Vandet, fik Tilnavnet „Medicus per aquam“, extravagerede saaledes med Vanddrikken, at han lod sine Patienter drikke 5 Pund koldt Vand hver tredie Time, hvorved han tillige satte dem paa en meget smal Kost. Han undtog ingen som han fik under sin Behandling fra Vandets Anvendelse; Børn og Barselkoner bleve ikke skaanede for hans næsten til Barbari grændsende Vand- og Iiscurer, og naar Patienterne under hans strænge Behandling faldt i Afmagt, Sovesyge eller fik andre mistænkelige Symptomer, bestod Medicinen ikke i andet end Stænkning af koldt Vand i Ansigtet, Iis ved Fødder og Hænder, og kolde Omslag paa Lever- og Lænderegionen. Den anden italienske Vandlæge var

---

1) *Lucas.* Versuch von Wassern. Aus dem Engl. übers. von Zeiher. Altenburg 1767.

2) *Todano.* Aquae frigidae vindicatio, seu aquae frigidae vires ad omnes morbos recta lance relibratae. Panormi. 1722. — Nova methodus aquae frigidae ejusque viriumad omnes morbos etc. concinnata. Panormi 1734.

Sangez[1]); han lod sig ikke nøie med det kolde Vand, men han brugte næsten altid Iis og Snee, og fik derfor Tilnavn af „Medicus per glaciem." Han var saa grusom, at han lod sine Patienter bedække med Snee, gav dem kun Iisvand at drikke, og paastod paa denne Maade at kunne curere alle ellers curable Sygdomme. Det var naturligt, at en saa barbarisk Cuurmethode maatte vække Mishag og Reaction, og det er derfor ikke at undre at Vandcuren efter slige Extravagantser tabte al Tiltro i Italien.

Latterlig er den Tildragelse, hvorved man i dette Aarhundrede blev opmærksom paa Vandets helbredende Virkning i Frankerig. En Bedrager, ved Navn Barbareau, solgte nemlig et Arcanum paa godt forseglede Flasker, som han holdt i temmelig høi Priis, hvilket da det blev undersøgt fandtes at være reent Vand; herved vaagnede nu Opmærksomheden paa Vandets helbredende Virkning, og derefter gaves der flere som begyndte at anbefale det som Lægemiddel, saaledes anbefalede Geoffroy det som et Universalmiddel, hvis eneste Feil (han sagde) var den, at det var altfor almindeligt, og som Følge deraf i Ringeagtelse. Rouguez (1727) anbefalede kolde Bade imod Gigt, Rheumatisme, Epilepsi, Brysthinde- og Lungebetændelse, og Galskab. Peter Chirac gjorde ligeledes Opsigt ved sine Vandcurer, og Chirurgen Le Dran befordrede Douchens Anvendelse. Ved denne Tid levede ogsaa den bekjendte Tissot, som ved sine populaire Skrifter bidrog meget til de kolde Bades Opkomst. I hans Tid bleve Svømning og kolde Bade meget almindelige i Paris, og begge Dele anbefalede han som det bedste Middel til at styrke Lege-

---

1) Commerc. literar. Anno 1736. Norimberg. hebd. XX. pag. 153.

met og forebygge Nervesvaghed. **Pomme** (1760) saae i de kolde Bade, ikke blot et Forebyggelsesmiddel imod Nervesvækkelse, som **Tissot**, men han brugte dem og anbefalede imod alle chroniske Nervesygdomme[1]). I Aaret 1767 udsatte Academiet i Bourdeaux en Præmie for det bedste Skrift om Nytten af kolde Bade; **Peter Anton Marteau**, Badelæge i Normandiet, skrev i denne Anledning en Afhandling og vandt Prisen[2]). I dette hans Skrift taler han med megen Skarpsindighed om den kolde og varme Douche, og om denne første siger han: — „Die kalte Douche verengert die Maschen der Haut, bewegt und zieht die Fibern „zusammen, vermehrt ihre Schnellkraft, dadurch werden „die Säfte, so nach dem Herzen zurückgehen, geschwind fort„getrieben. Diejenigen, so zurückkommen, finden mehr Wi„derstand[3]). Sie erhöht den Ton der Fibern und besänf„tigt Wallungen des Blutes, daher kalte Douchebäder nur „dann nützen, wo eine Trägheit aus Schwäche der festen „Theile, oder eine Stockung dünner und ausgedehnter Säfte „vorhanden ist. Sie sind deshalb in vielen langwierigen „Krankheiten des Kopfes, besonders in sehr hartnäckigen „Kopfschmerzen, in langwierigen Augenentzündungen, in der „Melancholi, Mani, und vorzüglich in jener Art des „Schwindels, die von örtlichen Ursachen oder von einem „Miasma entsteht, ein großes, nicht zu ersetzendes Heil„mittel.“ — Endvidere roser **Marteau** den kolde Douche imod Circocele, idiopathisk Epilepsi, Hysteri, Søvnløshed,

---

1) *Pomme.* Traité des affections vaporeuses des deux sexes. 2. ed. Lyon. 1765.

2) **Marteau.** Theoretische und praktische Abhandlungen von den Bädern, nebst einer Abhandlung über das Tropfbad; aus dem Franz. von C. F. Held. Leipzig. 1778.

3) l. c. pag. 280.

svækket Hukommelse, Rheumatisme, Lamhed, og som Præservativ imod Apoplexi. Derimod fraraader han dens Brug i Podagra; om den varme Douche siger han — „Durch „die warme Douche wird auf eine angenehme Art die „Empfindungskraft erschlafft, die festen Theile werden ent„spannt, die Schmerzen vermindern sich und werden beschränk„tigt, die krampfhaften Zusammenziehungen werden zertheilt." — Desforuden anbefaler Marteau kolde Bade imod Vattersot, Onani, Galskab, Blodspytning og Blodflod, og raader til at sætte de nyfødte Børn i koldt Bad nogle Dage efter Fødselen.

En af de første Læger, som i det 18de Aarhundrede gjorde opmærksom paa Vandcuren i Tydskland, var Johann Gothofred de Berger (1658—1736), og i hans Afhandling „De Thermis Carolinis" omtaler han de heldige Resultater, som de kolde Bade have viist i England[1]). Den store Læge Friederich Hoffmann (1660—1742) vidste baade at bruge disse og alle andre Erfaringer Fortiden gav ham i Hænder, til at vorde og udrette det, som Forsynet havde bestemt ham til — en sand Reformator i den rationelle Lægevidenskab —, og ham tilkommer saaledes den Ære at have begrundet Vandlægekunsten i Tydskland, der, ligefra hans Tid til nu, altid har havt ivrige Tilhængere i dette Theoriens sande Fædreland. Med den Klarhed, som er den geniale Aand egen, opfattede han tydelig og klart Vandets Hovedvirkninger paa Organismen, og med dybsindig Tænkning vidste han at bringe sin Theorie om den i Harmoni med Galens bekjendte Princip: „Similia similibus conser„vantur, et contraria contrariis curantur." Han kalder

1) De thermis Carolinis commentatio. Vittimbergæ 1709. Cap. XI. pag. 150.

Vandet en Universal-Medicin[1]), som passer imod alle Sygdomme, baade acute og chroniske, og for al Slags Patienter; siger at det er langt bedre og tjenligere end alle Arcana; gjør opmærksom paa at Vanddrikkere blive ældre og livsfuldere end de som drikke Øl, og anbefaler det som den bedste Medicin i mangfoldige saavel udvortes som indvortes Sygdomme.

En Discipel af Hoffmann, ved Navn Franz Schwertner, viste sig som en ivrig Ven af Vandcuren, og i hans Skrift „Medicina vere universalis“[2]) — der indeholder 31 Afhandlinger over Vandets Virkning, samlede fra forskjellige Forfattere — prøvede han paa det kraftigste at virke for Vandlægekunstens Opkomst hos sine Landsmænd. I dette Skrift hedder det iblandt andet: „Wenn auch die „besten Medici mit gewissen Krankheiten nicht können zu„rechte kommen, so rathen sie ihren Patienten den Gebrauch „eines mineralischen Wassers, und geben dadurch still-

1) *Fr. Hoffmanni.* Medicin. rational. systema. Halae Magdeburgiae MDCCXXXVIII. Tom. III. pag. 578. Tanta est divini numinis in procuranda hominum afflictorum salute benignitas, ut inter alia innumera, quae in auxilium promta sunt remedia, simplicissima et ubivis fere obvia prostent, quae et securitate, et efficacia, tum in morbis avertendis, tum expugnandis, aliis pretiosis raris, arte etiam chymica operose elaboratis arcanis, longe superiora sunt; id quod omnes ingenui et periti in arte nostra viri ultro confitebuntur. Exemplo sit aqua communis. Haec certe pura, omnis etiam materiae salinae vel terreae expers, longe magis quam ullum aliud medicinae universalis meretur nomen, utpote quae in omnibus individuis, omnibus morbosis afflictionibus, tam internis quam externis, acutis et chronicis, tam incomparabilem affert opem, ut nulla alia medicina huic aequiparari possit.

2) *Fr. Schwertner.* Medicina vere universalis, d. i. Kraft und Wirkung des schlechten Wassers. Leipzig 1733.

„schweigend zu erkennen, daß das Wasser allein ihren Verordnungen weit vorzuziehen sey. Sie wollen zwar desselben Wirkungen den Ertzen, so im Wasser verborgen liegen, zuschreiben, aber . . . .

„Schlecht Wasser dient zum Unterhalt des Lebens
„Im Eysen sucht man diese Kraft vergebens.[1])"

I denne Periode levede ogsaa den bekjendte Vandlæge Dr. Sigmund Hahn, practiserende Læge i Schlesien (1662—1742), som baade i Ord og Gjerning virkede særdeles meget for Vandcurens Opkomst. I sin 50-aarige Praxis havde han tilstrækkelig Leilighed til at prøve Vandets helbredende Virkninger, hvorved han tillige indgjød sine Sønner Gottfried (1694—1753), og Johann Sigmund Hahn, (1696—1773) den samme Fortrolighed til dette Middel, som han selv havde havt. I det Værk[2]), som den sidstnævnte af hans Sønner i Aaret 1742 udgav i Trykken, omtaler han sin Fader med følgende Ord: „Er ging jederzeit seinen Patienten mit seinem eigenen Beispiele redlich „voran, er trank bis an sein Ende beständig frisches Wasser, und noch in seinen hohen Alter hat er sich oft bei „ziemlich rauher Witterung kalt gebadet; ja, was noch mehr „ist, er hat sich auch nicht gescheüet, sein Wasser-Glaubens-„Bekenntniß Jedermann in öffentlichen Schriften vor Augen „zu legen, nämlich einmal schon im Jahr 1732 in seinem „Peterswälder Brunnen, und ferner auch in seiner 1737 „herausgegebenen, und 1738 wieder vermehrt aufgelegten „Psychrolusia veterum renovata, aus welchen Tractätchen

---

1) l. c. pag. 145.

2) Dr. Joh. Hahn. Unterricht von der wunderbaren Heilkraft des kalten Wassers. Fünfte Auflage; von Prof. Oertel. Weimar 1839. Pag. 6.

„ich auch das Merkwürdigste ausgezogen und gegenwärtigen „Blättern mit einverleibt habe."

„Es war aber nicht zu verwundern, daß auch die „jungen Hähne zwitscherten, wie die alten sangen und „kräheten; und da ich einige Jahre in der Schule meines „ehrlichen Vaters zugebracht, so habe Ich nicht nur die „Gründe seiner Meinungen sattsam begriffen, sondern auch „in der Praxis selbst, den nie genug zu erhebenden herrlichen „Nutzen des frischen Wassers bei vielerlei, auch oft gefähr„lichen und schweren Krankheiten mit meinem eigenen Au„gen gesehen."

Det var altsaa ikke at undre, at Sønnen, som havde været Dienvidne til Faderens heldige Vandcurer, og som var opdragen efter hans Principer, fik en uindskrænket Tiltroe til det kolde Vand, som han i hans førbemeldte Skrift anbefaler næsten imod alle Sygdomme, baade acute og chroniske. Imod de acute exanthematiske Hudsygdomme[1], som f. Ex. Kopper, Frisler, Mæslinger ic., anbefaler han de kolde Vadskninger paa det varmeste, og fortæller, at baade han selv og hans Broder som var practiserende Læge i Breslau, ere blevne reddede ved dem i en exanthematisk Feber, samt at Ingen, som i disse exanthematiske Febre har brugt de kolde Vadskninger i Tide, er bleven Offer for dem. Indicationerne for Koldtvands-Behandlingen i disse Sygdomme lyde efter hans egne Ord saaledes; „Wo es „nun brennt, da muß man löschen. Zwar wenn „man viel frisches Wasser innerlich in den Leib hineingießt, „so kommt es wohl dem Gliedern einigermassen zu Statten. „Doch, da es von der großen Hitze der Eingeweide und „des wallenden Geblütes, ehe es durch diesen vielfältige

1) l. c. pag. 85.

„Kanäle bis zu der weit von ihnen entlegenen Rinde der „äußeren Theile gelangt, schon wieder sehr erwärmt wor„den, so kann es denselben weder zulängliche noch baldige „Erquickung verschaffen. Aber durch das Kühle Anwa„schen widerfährt ihnen nicht nur eine wirkliche und sattsame „Erfrischung, sondern dieselbe äußert sich augenblicklich, so „daß die Kranken, wenn kaum der Schwamm auf die Haut „gebracht worden, sich schon ungemein erleichtert befinden, „und viele derselben sich an der davon empfundenen Wol„lust kaum genugsam sättigen können, und lieber, als die „von der Minerva in Frösche verwandelten Bauern, im fri„schen Wasser sich aufhalten würden." Dernæst anbefaler Hahn det kolde Vand imod Hovedpine, Diensvaghed og Dienbetændelse, Sovesyge, Dovhed og langvarig Næsecatarrh; imod disse sidst omtalte Onder brugte han kolde Indsprøitninger i Ørene og Næsen. I samme Kapitel giør han ogsaa opmærksom paa Vandets Nytte imod Pesten, Koldfeber, Leveraffectioner og Gulsot, og kommer derefter i fierde Kapitel til at tale om dets styrkende og sammentrækkende (toniserende) Virkninger, formedelst hvilke han nu meget consequent raader til at bruge det imod alle Svækkelses=Sygdomme, og det næsten uden Undtagelse; saaledes raader han til det imod Diarrhoeer, Blodflod, Sliimflod, al Slags Lamheder, Abort, Impotents foraarsaget ved overdrevne Udsvævelser, og Blindhed. I det femte Kapitel omtaler han Vandets Virkning imod Vattersot, og det saavel imod Oedema pedum (svulne Fødder), som imod Bugvattersot. Imod svulne Fødder raader han til Beenbade, som han ubetinget giver Fortrinet for expulsive Bind, og imod Bugvattersot raader han til kolde Vadskninger, Badninger og megen Vanddrikken, med hvilken Behandling han siger at han har havt det Held, at curere flere for Vatter-

sot. I det sjette Kapitel omtaler han meget smukt Vandets Kraft til at forhøie Organismens Varme, og vi see deraf, at **Priesnitz** ikke, som saa mange troe, er Opfinderen af denne Theori, thi vil man ikke, som jeg foran har antydet, antage Hippocrates som dens Opfinder, saa staaer den dog saa klart og tydelig udtalt i dette Hahns Skrift, at kun Uvidenheden kan nægte hans Fortjenester i denne Henseende, og nu som det saa ofte pleier at skee, lade dem komme **Priesnitz** tilgode. I det syvende Kapitel afhandler Hahn Helbredelsen af Lamhed, Gigt, Epilepsi og den engelske Syge, med koldt Vand, og fortæller, at han selv med dette Middel har helbredet flere for Epilepsi, hvoriblandt ogsaa nogle Børn. Endelig søger han i det ottende Kapitel at modbevise deres Mening, som troe, at Vandet driver de slette Vædsker ind i Legemet, og gjør tilsidst i niende Kapitel opmærksom paa Vandets smertestillende Egenskaber.

Nogle Aar efterat Hahn havde udgivet dette omtalte Værk, udkom der i Aaret 1749 **Joh. Floyers** Psychrolusia, oversat paa Tydsk af Dr. Sommer[1]), hvilket, i Forbindelse med Hahns lykkelige Curer, meget bidrog til at udbrede Vandlægevidenskaben i Tydskland. Som jeg foran har omtalt, anbefales Vandets Brug i dette Værk næsten imod alle Sygdomme, og vi finde deri flere lykkelige Curer anførte, selv af saadanne Onder (f. Ex. Blindhed 2c.), som **Priesnitz** holder for incurable med Vand.

Mærkværdige ere de Fremskridt, som disse nu sidst anførte fire Vandlæger have gjort i Vandcurens Historie, og dobbelt mærkværdige blive de, naar man i vor Tid

---

1) **Joh. Floyers** Psychrolusia, oder Versuch zu beweisen, das kaltes Baden gesund und nützlich sey, aus dem Englischen übers. von **J. C. Sommer**, Med. Dr. zu-Landeshut in Schlesien. Breslau und Leipzig 1749.

hører Folk tale om Priesnitz's Vandcurer som noget aldeles Nyt opfundet af ham, thi lige fra Hahns og Floyers Tid til nu har det aldrig manglet paa Læger, som med mere eller mindre Interesse have anbefalet det kolde Vand imod de forskjelligste Sygdomme. I Chirurgien blev Vandets Brug især anbefalet af Schmucker[1]) (1774), Theden[2]), Lombard og Percy, af hvilke den sidste var saa ivrig Ven af det, at han sagde: „— Ligesom Sydenham ikke vilde være Læge uden Opium, saa vil jeg heller ikke være Chirurg uden Vand". — Endvidere ere Nathanael Ernst Dauter[3]) og Dr. P. J. Ferro[4]) meget bekjendte for deres heldige Vandcurer. Især har Dauter i et af ham forfattet Skrift, anbefalet den udvendige Brug af det kolde Vand imod forskjellige Sygdomme. I dette Skrift omtaler han først Vandets almindelige Virkninger paa Organismen, tilskriver det en styrkende inciterende og bedøvende Kraft, og bygger sine Anskuelser paa physiologiske Grundsætninger. De Sygdomme, imod hvilke denne grundige Forfatter fornemmelig anbefaler Anvendelsen af dette Middel, ere følgende: Almindelig Svækkelse i Hjernen og Rygmarvssystemet, Saar og Beskadigelser af ydre Vold paa Hovedet og deraf Betændelse i Hjernens Hinder, Apopleri, Sovesyge, Solstik, Hovedpine, Svindel, almindelig Lamhed (ɔ: Rygmarvs-Apoplexi), Svaghed i Hukommelsen,

1) Schmucker. Chirurgische Wahrnehmungen. 2 Theil. Berlin 1774—89.

2) Theden. Neue Bemerkungen und Erfahrungen zur Bereicherung der Wundarzneikunst und Arzneigelehrtheit. 3 Bind. Berlin 1791—95.

3) N. E. Dauter, von dem äusserlichen Gebrauche des kalten Wassers in verschiedenen Krankheiten des menschlichen Körpers. Leipzig, 1784.

4) Erläuterung über den Gebrauch der kalten Bäder von Dr. P. J. Ferro. Köln am Rhein, 1789.

den sorte Stær, Døvhed og Stumhed (Sprachlosigkeit), acut og chronisk Galskab, Betændelser, Rosen (især naar den er habituel), brændt Skade og Frost, Luxationer og Contusioner, Øienbetændelser, Betændelser i indre Organer (fornemmelig Lungebetændelse, Mavebetændelse, og Underlivs-Betændelser), Forraadnelses-Sygdomme, Koldbrand, indvendige og udvendige Blodflod (som kolde Omslag, Iisvand og kolde Indsprøitninger), Catarrher (ligeledes som kolde Omslag paa Halsen og Brystet), den hvide Flod og Sædflod (med kolde Omslag og kolde Klysterer), Gigt og Rheumatismer, forskjellige Sygdomme i Maven og Tarmene (som f. Ex. Colik, svækket Fordøielse, Miserere etc.), indeklemt Brok og Blodaare-Brok, Regnbuehindens, Moderskedens og Moderens Fremfald, og endelig imod slappe, oedematøse og scrophuløse Saar. Dette Dauters Skrift fortjener desto mere Opmærksomhed, som det er forfattet med en Flid, Sagkundskab og Nøiagtighed, man nu forgjeves søger i mange af de nyere Værker over samme Materie. Dr. Ferro har fornemmelig derved gjort sig bekjendt, at han indrettede den første Flodbade-Anstalt i Wien. Han anbefalede de kolde Bade imod alle Svækkelses-Sygdomme, og paastod, at det kolde Vand var det bedste styrkende Middel. — „Einzig ist dieses Mittel in der stärkenden Kraft“ — siger han.

Endelig gjorde ogsaa Vandcuren ved Enden af det 18de Aarhundrede, ved Vandets hyppige Anvendelse imod hidsige og adynamiske Febre, en betydelig Epoche. En engelsk Læge ved Navn William Wright[1]), der, som Director for de militaire Hospitaler paa Barbados, havde havt Leilighed til at overbevise sig om Gavnligheden af den kjø-

1) See Hufelands Journal. Supplementbl. 1822.

lige Behandling i exanthematiske og adynamiske Febre, blev om Bord paa et Skib (1777) til England angreben af en ondartet Nervefeber. Han besluttede da at giøre Brug af det kolde Vand, og reddede saaledes sit Liv ved almindelige kolde Overgydninger, hvorom han selv taler saaledes[1]: — „Nachdem ich alle Verordnungen veranstaltet hatte, zog „ich die Kleider auf und warf einen Seemantel um mich, „bis ich auf Verdeck ging, da dann dieser bei Seite gelegt „wurde. Alsdenn wurden drei Eimer Salzwasser auf ein„mahl über mich gegossen. Die Erschütterung war freilich „stark, aber ich fühlte unmittelbar Erleichterung; der Kopf„schmerz und auch die übrigen Schmerzen würden gemil„dert, und es erfolgte eine angenehme Wärme und gelin„der Schweiß —". Disse Overgydninger lod han nu gientage og blev derved aldeles helbredet. At denne Erfaring blev ham dyrebar, var saare naturligt, og han meddeelte den i Aaret 1779 til det medicinske Collegium i London. Senere blev den i Aaret 1786 almindelig publiceret. Wright fik siden Leilighed til at fortsætte sine Forsøg i Edinburg, hvilke han udførte med saameget Held, at han fandt sig foranlediget til at ansee de kolde Overgydninger som det bedste Prophylacticum og Radicalmiddel imod ondartede acute Febre, og anbefalede dem derfor paa det Varmeste til alle sine Colleger. Opmuntret ved Wrights Erfaringer, fandt den som Menneske og Læge lige udmærkede James Currie[1]) sig, under en typhøs Epidemi, som i Aaret 1787 herskede i Liverpool, foranlediget til, at anvende de kolde Overgydninger imod denne Sygdom. Virkningerne svarede hos Currie fuldkommen til Wrights Erfaringer,

---

1) See James Currie, über die Wirkungen des kalten und warmen Wassers, übers. von Michaelis. Leipzig 1801. Pag. 3.

og efter i en Tid af 5 Aar hos 212 Patienter med de heldigste Resultater at have anvendt dette Middel, fandt Currie sig foranlediget til at anbefale det, som det hurtigst virkende og sikkreste Middel imod Typhus. Formedelst det kolde Vands svækkende Indvirkning paa Hudens Capillærsystem, foretrak Currie Anvendelsen af salt Vand til disse Overgydninger; dog brugte han ogsaa simpelt Vand, som undertiden blev blandet med Eddike. Curries heldige Forsøg havde siden den Virkning, at kolde Overgydninger kom meget i Brug i Liverpool, ikke blot imod Typhus, men ogsaa imod andre Sygdomme, og selv fik han senere Leilighed til at overtyde sig om deres Gavnlighed imod Skarlagensfeber, Strubehoste, Betændelser[1], Lamheder og Sindsforvirrelse, ligesom han ogsaa med Held begyndte at bruge kolde Halsbade imod Blodspytning, og kolde Bade imod Kramper. Tydelig og klart fremstillede Currie den Theori, som laae til Grund for hans practiske Anvendelse af det kolde Vand, og med megen Skarpsindighed gjendrev han den feilagtige Theori, som Brown og Darwin havde opstillet om Kuldens Virkninger[2].

Her i Danmark finde vi ogsaa i det 18de Aarhundrede nogle Læger, som have havt en sand Interesse for det kolde Vands Anvendelse i Medicinen; den mærkværdigste af dem var Johann Samuel Carl, født i Oheringen 1676. Han blev Licentiatus medicinæ 1699; var først Hofmedicus hos Greven af Isenburg-Stolberg; 1734 Livmedicus hos Greven af Wittgenstein i Berleburg; 1736 Livlæge hos Kong Christian den 6te, og døde som Justits-

---

1) Især imod Hjernebetændelse, Mavebetændelse og Tarmebetændelse.
2) Mauthner, l. c. pag. 289.

raad i Meldorf 1757. Iblandt flere af hans efterladte Værker har jeg fundet en Brochüre, med Titelen „*Medicina universalis* in Wasser und Mäßigkeit, beyder Mittel Kraft, Tugend, Genugsamkeit, die Gesundheit zu erhalten und wiederzubringen", hvoraf tydelig sees, at han har brugt Vandet som en Universalmedicin, thi paa Pagina 6 i dette Skrift hedder det: „Das Wasser, so allenthalben zu „bekommen und aller Orten bekannt ist, hat solche ungemeine „Tugenden und Kräfte, welche nicht zu ergründen, und auch „mit keinem Dank gegen den Schöpfer genugsam auszudrücken „sind. Die dessen Vermögen und Würkungen aber mit mehr „Verständigen merken, erfahren und in der That über alle „Arzneimittel erhoben zu seyn genossen, wissen es nicht mit „Worten genug auszudrücken. Dieses Element, so man „gleichsam älter als die Welt nennen kann, ernähret in allen „Landen alle lebendige Geschöpfe, ist also der heilsamste und „gesundeste Trank. Vor das menschliche Leben ist es in „Wahrheit in allen Krankheiten eine allgemeine Arzney, wie „vor den gesunden Leib kein besserer Trank nach allen Tempera„menten, Alter, Geschlecht und Umständen zu finden. Denn „es erfrischt das Geblüt, befördert dessen Umlauf, dringet „durch bis in die zärtesten Theilgen, löset alle Verdickung der „Säfte auf, führet die Schärfe und laugige Salze nebst „andern fetten Unreinigkeiten durch Schweiß, Urin ꝛc. wohl „ab, kühlet die Erhitzung, bringet kein widriges Ferment in „die Lebenshaushaltung ein. Ja, sogar gehet dessen Wir„kung in das Gemüth, daß es ruhig, vergnügt und fröhlich „macht vor allen andern Getränken. Denn also werden die „Säfte in menschlichen Leibe in solche Gleichheit und Küh„lung gesetzt und erhalten, daß keine hitzige Entrüstung „durch sie in das Gemüth so leicht kommen kann. Wann

„auch von aussen was einkommt; so kann die Heftigkeit „sehr bald und leicht bey denen Wassertrinkern wieder„gestillet werden. Solche haben sich nicht zu fürchten für „Hauptschmerzen, Schwindel und bösen Flüssen, Grampf, „Gliederwehen, Steinschmerzen, Wassersucht, guldene Ader, „u. d. g. andere Krankheiten mehr, welche andere Wein- oder „Biertrinker leicht erfahren. Dieser Trank ist eine gute „Medicin zu Magenstärkung, und die Speise wohl zu ver„dauen, ja guten Appetit zu erhalten, welche der sinnlichen „Vernunft sehr verkehrt vorkommt. Die Blähungen pla„gen solche nicht, indem das Wasser alle Gährungen nieder„schlägt, wovon meistens die Winde entstehen. Blasen- und „Nierenstein qwälet solche nicht. Grätzige Krankheiten haben „auch solche nicht zu befürchten, indem die gallige Unreinig„keiten also durch das Wasser beständig ausgeführet wer„den. Ferner behält ein Wassertrinker ein klares Gesicht, „ja die äussere und die innere Sinnen im übrigen werden „viel lebhafter. Die Erfahrung lehret auch, daß die Was„sertrinker mehr ein hohes Alter erreichen, ob sie auch schon „von schwacher Constitution seyn." Enhver Sagkyndig, som læser denne korte Beskrivelse over Vandets Virkning i Almindelighed, maa uden Tvivl tilstaae, at den med Hensyn til Vandcuren, langt overgaaer den lange Ramse, som man i Almindelighed bliver opvartet med, af Gräfenberger Vandqvaksalverne, hvilke som oftest mere ere skrevne for at herliggjøre **Priesnitz** end selve Vandcuren. Dr. **Carl** gaaer efter denne nu anførte Indledning over til at betragte de Sygdomme, imod hvilke Vandcuren kan bruges med Nytte, og disse ere efter hans Mening følgende: al Slags Febre, være sig continuerende, remitterende eller intermitterende, og det saavel acute som chroniske; Mæslin-

ger, Febris petechialis, Pesten, Kopper, Cholera, Colik, Svindsot, Kortaandethed, Blodspytning, Melancholi, Hypochondri, Hysteri, Besvimelser, Epilepsi, Sindsforvirrelser, Steensmerter, Gigt, Dyspepsi (ɔ: svækket Fordøielse) Apoplexi, Lamhed, Snue, Hoste, Forkjølelser, Næseblod, Hovedpine, Tandpine, Saar. Endvidere taler Dr. Carl ogsaa om Vandets nærende Egenskaber og deraf følgende Nytte i Hungersnød, da der gives Exempel paa Mennesker, som have levet 20—30 Dage af koldt Vand alene, hvilket ogsaa fuldkommen stemmer overeens med de Erfaringer, man paa Sindssvage har gjort i senere Tid; ligeledes gjør han opmærksom paa, at svangre Koner, som drikke meget Vand, pleie at føde sunde og raske Børn. Endelig siger han ogsaa om Vandcuren: „Hier ist die ganze „Arzneikunst in alle Weisheits- und Warheits-volle Einfalt, „und gewiß in die vollkommenste Sicherheit und Richtigkeit „gefaßt“, hvilket tydeligst viser, at han har givet Vandet Fortrinet for enhver anden Medicin, og derfor med lige saamegen Ret som vore nuværende Hydropather fortjener en udmærket Plads iblandt dem, som have bidraget til Vandlægekunstens Fremme.

Den anden Læge, som i dette Aarhundrede her i Danmark har gjort sig fortjent af Vandcuren, er Joh. Clemens Tode (1736—1806). Han søgte at indføre Regnbadene i Kjøbenhavn, og prøvede med fornuftige Grunde at fjerne de Hindringer, som gamle Fordomme lagde ham i Veien; det kolde Vand betragtede han fornemmelig som et fortrinligt inciterende og styrkende Middel, og ved hans almindelig anerkjendte Talent lykkedes det ham, i det Mindste for en Tid, at vække Interessen for dette Lægemiddel i hans Fædreland.

Ved at betragte det nu Anførte om Vandcurens Skjæbne i det 18de Aarhundrede, komme vi til følgende Slutninger: 1, Vandets Anvendelse i Medicinen har allerede i det 18de Aarhundrede været saameget udbredt, at der i dette Aarhundrede fandtes flere Læger som betragtede det som en Universalmedicin — f. Ex. **Floyer**, **Hahn**, **Hoffmann**, **Carl**, o. fl. — og som med særdeles heldige Resultater brugte det som en saadan. 2, Theorierne om Vandets Virkning, som ere udtalte i de nyere Bøger over Vandcuren, og som nu tillægges **Priesnitz** og andre Vandlæger, findes næsten alle i de af **Floyer**, **Hahn**, **Dauter**, og **Ferro** efterladte Værker. 3, Vandcurens Resultater i dette Aarhundrede synes at have været ligesaa heldige, som de af **Priesnitz** og andre nyere Vandlæger foretagne Vandcurer. 4, Mangel paa hensigtsmæssige Anstalter, indgroede Fordomme mod det kolde Vand, og Lægernes Forsømmelse i at benytte Vandlægernes Erfaringer og at lære Vandets Virkninger at kjende, har været Aarsag til, at Vandcuren ikke har opnaaet den Fuldkommenhed, eller er bleven saa almindelig, som man ellers kunde vente.

Det kunde ikke feile at de heldige Resultater, som Vandcuren havde viist i det foregaaende Aarhundrede, maatte anspore vor Tids Læger til at fortsætte og udvide Vandlægekunsten i det indeværende Seculum, og derfor finde vi ogsaa, strax ved Begyndelsen af dette Tidsrum, flere udmærkede Læger, som have søgt at prøve og udvide de Erfaringer, deres Formænd allerede havde gjort i denne Henseende. Især var man i Begyndelsen af dette Seculum heldig med Vandets Anvendelse imod flere acute Sygdomme. **Nosman** (1801) fortsatte, trods flere Hindringer, Behandlingen af Skarlagensfeber med kolde Overgydninger, efter **Curries** Methode, og den berømte

Joseph Frank indførte ved Hospitalet i Wien de kolde Vadskninger imod Typhus, som han havde lært at kjende i London. Hubertus, der havde iagttaget de heldige Resultater, den kjølige Behandling har i hidsige Febre, lod vadske sine Mæslinge- og Skarlagensfeber-Patienter med koldt Vand, og mistede ikke een eneste Patient. Af Kolbany lærte Frölich de kolde Overgydninger at kjende, og anvendte dem i 10 Aar, imod Skarlagensfeber med saa afgjorende Held, at han i hele denne Tid ikke mistede een eneste af disse Patienter. I det Priisskrift som Frölich skrev herom[1]), siger han blandt andet: „— Wenn ich die Thatsachen, „welche die Methode Fieberkranke mit äußerlich angebrachtem „Wasser zu behandeln gewährt, genau betrachte, so gibt es „nach meiner Meinung keine Arzney, die im kranken Zustande „zur Erlangung der Wiedergenesung schneller, sicherer, und „rüchtsichlich auf die bestehende Lebensgefahr wigtigere Dienste „geleistet hätte, als diese einfache und überall leicht anwend„bare Curart." — Hvilket tydelig beviser den uindskrænkede Tillid Frölich havde til denne Methode. — Den bekjendte Dr. Horn i Berlin gjorde (1807) opmærksom paa de Jagttagelser, som engelske og franske Læger havde gjort, med Hensyn til de kolde Overgydninger i acute og ondartede Febre, og fremhævede det urigtige i, at forkaste et Middel, hvis Virkninger endnu ikke lade sig forklare. Senere, da Horn, under en ondartet Typhusepidemie (1814) i Berlin, havde havt Leilighed til at stadfæste de andre Lægers Erfaringer i denne Henseende, optraadte han som den ivrigste Tilhænger og Forsvarer af de kolde Overgydninger og Styrtebade imod Typhusfeberen. Ved samme Tid bidrog ogsaa Hegewisch i Kiel, deels ved Oversættelsen af

1) Hufelands Journal 1822, Supplementbl. Pag. 44.

Curries Værk, deels ogsaa ved egne Erfaringer, meget til Vandcurens Anvendelse imod de ondartede og acute Febre. Milius i Kronstadt behandlede (1813) over 100 farlige Tilfælde alene med kolde Overgydninger og Bade og mistede ikke een eneste Patient; han anvendte denne Behandling i alle Stadier af Typhus med lige Held, og brugte saavel Søvand som koldt Vand, uden at finde sig foranlediget til at foretrække det ene for det andet. Opfordret af Frölich, anvendte han senere kolde Bade og Overgydninger i chroniske Nervesygdomme, især imod Galskab, Hypochondri og Melancholi, og var saa heldig at han af 46 curerte 41 aldeles.

Ikke mindre mærkværdige er Dr. Harders heldige Kurer med kolde Bade og Overgydninger: Paa sin 18 Maaneders gamle Datter anvendte han, i det sidste Stadium af Strubehoste, de kolde Overgydninger og reddede derved Barnets Liv; Skarlagensfebre behandlede han paa samme Maade, med udmærket Held, og anvendte desforuden det kolde Vand imod alle acute Febre, Hjernebetændelse, Apoplexi, Lamheder, Convulsioner, Epilepsi, Vand i Hovedet og Vattersot. Under den stærke Epedemi, som i Aaret 1814 rasede over en stor Deel af Europa, havde ogsaa den ærværdige Practiker Hufeland Leilighed til at overbevise sig om Vandets store Virkninger; længe havde han rost dets diætetiske og helbredende Nytte, og under Krigspestens Rædsels-Scener fandt han sit Udsagn: „Im kalten Was„ser liegt eine wunderbare belebende Kraft", fuldkommen stadfæstet. Allerede tidlig i dette Seculum havde vor fortræffelige Brandis (der maaskee bedre, end Nogen af hans Samtidige, vidste at skatte og gjøre Brug af Hippocrates's og Galens Erfaringer) anvendt de kolde Overgydninger i typhose Febre, om hvis Gavnlighed, han under en ondartet

Typhus-Epidemie, der i Aaret 1801 udbrød i Holsteen, havde Leilighed til at overbevise sig. Ligeledes anvendte Brandis, efter Galens Exempel, kolde Bade paa hectiske Patienter, og kolde Overgydninger imod Lungebetændelse efter Hippocrates.

Reuss i Aschaffenburg brugte de kolde Overgydninger i Typhus med udmærket Held; paa 800 Typhuspatienter, som han efter Slaget ved Lützen fik under Behandling, havde han Leilighed til at overbevise sig om denne Methodes udmærket heldige Resultater, og i Typhusfebrene, som grasserede i Aarene 1813, 1814 og 1817, behandlede han flere Tusinder Typhussyge, for det Meste alene ved Hjelp af kolde Overgydninger og koldt Vand, med de mest glimrende Resultater.

Flere berømte tydske Læger, som f. Ex. Lehmann, Bischoff[1]) Häger, Hartmann[2]), Zine, Wagner, Wendt, Albers, Lorenz von Vest, Wedemeyer, Markus o. fl., havde Leilighed til at stadfæste det kolde Vands afgjørende Virkninger imod Typhus, Skarlagensfeber og Mæslinger.

Mærkværdigt bliver det nu, at endskjøndt en Mængde af Europas dygtigste Læger allerede tidlig i dette Seculum havde havt Leilighed til at observere Vandets store og velgjørende Virkninger imod meget ondartede Sygdomme, tilkommer dog ingen af dem den Roes, at have anvendt det som en Universal-Medicin, som Floyer og Hahn, og deres hele Fortjeneste i denne Henseende indskrænker sig derfor for det Meste til, at de, kun med nogle enkelte Forbedringer, have fulgt den af Currie angivne Methode. Vel have Søbadene fra Begyndelsen af dette Aarhundrede af

1) Frölich. l. c.

2) Die Theorie des ansteckenden Typhus. Wien 1812.

flere Læger været anbefalede som en Universalmedicin imod adskillige Sygdomme, men da man i Almindelighed tilskrev Søvandets Saltdele mange af disse Bades Virkninger, saa kunde dette ikke falde det rene kolde Vand til Indtægt. Saaledes var da henved 20 Aar af dette indeværende Seculum hensvundne, de fleste Læger vare fordybede i deres Receptkunst, og ingen af dem vilde skjænke Hahns, Floyers og Hoffmanns gamle Universal-Medicin den fortjente Opmærksomhed.

Vandcurens Opsving i dette Aarhundrede

ved

Prof. Oertel.

Gymnasial-Professor Oertel i Ansbach havde allerede i Aaret 1804 faaet fat paa Hahns før omtalte Værk om Vandcuren, og ved dette Skrift var det, at han først blev opmærksom paa Vandets helbredende Virkninger. Han prøvede nu først paa sig selv Virkningerne af denne Hahn's Universal-Medicin, og da han var fuldkommen overtydet om dens sande Nytte, begyndte han ogsaa, deels ved mundtlige Raad, deels ved skriftlige Consultationer at gjøre sine Medborgere fortrolige med det dengang af Mængden meget frygtede kolde Vand. Længe havde denne Vandmand saaledes mundtlig og skriftlig arbeidet for Vandlægekunstens Igjenfødelse, uden at han hos Læger eller Lægmænd kunde vække den tilbørlige Inter-

esse for Sagen. At disse frugtesløse Bestræbelser maatte opvægge Oertels Harme over Lægernes Haardnakkenhed og Forsømmelse af et Middel, som hele den medicinske Erfaring, lige fra de ældste Tider, havde stemplet som et af de kraftigste og meest velgjørende, vi ere i Besiddelse af, var saare naturligt, og af denne Aarsag er det, at vi finde de fleste af Oertels Skrifter fulde af Skjænderier og Animositet imod Lægerne. I Aaret 1826 optraadte Oertel først som Forfatter i Vandlægevidenskaben, i det han opsamlede alle de Steder af Celsus hvor Vandets Anvendelse i Medicinen bliver omtalt;[1]) senere, nemlig fra 1829—37, var han som Formand for et Tidsskrift, som i 18 Hefter udkom i Nürnberg,[2]) og ved Choleras Udbrud i Europa forsøgte han at gjøre sine Vandcurer gjældende imod denne Sygdom. Han udgav i den Anledning flere Skrifter over Behandlingen af Cholera med koldt Vand,[3]) og da disse ikke fandt nogen synderlig Gjenklang hos Lægerne, endte hans Bestræbelser i denne Retning med de groveste Skjænderier imod Lægerne og offentlige Besværinger over den uheldige

1) De aquae frigidæ usu Celsiano. Diss. Monachii. 1826.

2) Prof. Oertels hydropathische Quartalschrift, welche das Neueste aus der Wasserheilkunde enthält. Nürnberg 1829—37 (18 Hefte.)

3) Die indische Cholera einzig und allein durch kaltes Wasser vertilgbar. Allen Regierungen, Aerzten und Nichtärzten zur Beherzigung. Nürnb. 1831. (Ligeledes) Victoria! Kaltwasser hat die Cholera besiegt. Nürnb. 1831.

Einfache und schnelle Hülfe in der Cholera. Nürnb. 1836.

Die Cholera oder Brechruhr in ihrer allopathischen und hydropathischen Behandlung vergegenseitigt von Prof. Oertel. Nürnb. 1836.

Behandling af Cholera i München.[1]) Ligeledes udgav Oertel Dr. Johann Hahns bekjendte Værk, „over Vandets helbredende Egenskaber," (1834), hvilket han foregede med flere Sygehistorier[2]), „Floyers gamle Psychrolusia,[3]) Anviisning til Vandets hensigtsmæssige Anvendelse i Menneskenes og Dyrenes Sygdomme[4]), Vandcurens Historie fra Moses til vore Dage,[5]) Reise til Gräfenberg i Sommeren 1836[6]) og mange flere Smaaskrifter, hvoraf nogle formedelst deres af og til plumpe Stiil og enkelte afstikkende Vornertheder have været Vandlægekunsten til mindre Nytte.

Men endskjøndt man saaledes paa den ene Side maa beklage, at Professor Oertel, formedelst hans Uvidenhed i Lægevidenskaben, ikke har været skikket til paa en videnskabelig Maade at berige vore Kundskaber om Vandets therapeutiske Betydning, saa kan man dog paa den anden Side ikke nægte ham den Fortjeneste, at han, deels ved Oversættelse af de ældre Skrifter over Vandcuren, deels ved hans utrættelige Virksomhed i at udbasune Priesnitz og

---

1) Oeffentliche Beschreibung über die unglückliche Behandlung der Cholera in München. November, 1836. Nürnberg, 1836.

2) Unterricht von der wunderbaren Heilkraft des frischen Wassers, (see Pag. 24).

3) Dr. John Floyer, ein englischer Arzt, von der herrlichen Wirkung des kalten Badens, und Trinkens des kalten Wassers zur Stärkung des menschlichen Körpers, 3 verm. und verb. Auflage. Stuttgart 1834.

4) Anweisung zum heilsamen Wassergebrauche für Menschen und Vieh in den gangbarsten Krankheiten und Leibesgebrechen von A—Z. von den drei Stiftern des hydropathischen Vereins: Oertel, Kolb und Kirkmayer. 2 Aufl. Nürnberg, 1835.

5) Geschichte der Wasserheilkunde von Moses bis auf unsere Zeiten. Leipzig 1835.

6) Meine Land- und Wasserreise von Ansbach über München etc nach Gräfenberg. Nürnberg, 1837.

andre nyere Vandlæger, har bidraget meget til Vandcurens Fremme i Tydskland, ligesom han ogsaa ved mundtlige og skriftlige Consultationer selv har giort flere heldige Curer, og betænke vi hans Skiæbne og Stilling[1]) ved Siden af Priesnitz's sieldne Lykke, saa kunne vi ikke andet end stadfæste det gamle Udsagn — sed plurimum sibi vindicat fortuna.

Priesnitz.

Endskiondt Professor Oertel forgiæves havde søgt at giøre Lægerne og vedkommende Autoriteter opmærksomme paa Vandets Nytte som Lægemiddel, fandt Skiæbnen dog en Udvei til at bringe dette Middel i Anvendelse. Landmanden Winzent Priesnitz i Gräfenberg, en liden Flække i Østerrigsk-Schlesien, var den lykkelige, som Fru Fortuna havde udvalgt som Middel til dette Formaal; han er født i Gräfenberg den 6te October 1799, (efter Andre 6te October 1794), hvor hans Fader Franz Priesnitz var Værtshuusholder. Som Yngling nød Priesnitz ikke anden Underviisning end den, han som enhver anden fattig Bondeson kunde erholde i den Børneskole, som findes i Freywaldau, (en By paa omtrent 3,000 Indvaanere, ved Gräfenberg), og der skal den Gang ikke have været nogen særdeles Formodning for, at han var i Besiddelse af de overordentlige Naturgaver, man senere, efter at Lykken begyndte at føie ham, har tillagt ham. I hans yngre Aar hialp

---

1) Han er nemlig saa fattig, at Doctor Schmitz og flere Vandlæger, med Undtagelse af Priesnitz, have indsamlet en Collect ved Vandlæge-Anstalter i Tydskland, for at understøtte denne Vandlægernes Nestor. Wasserfreund. 1841, Nr. 44.

han Faderen i dennes Nœringsvei, og hans daglige Sysler vare de samme som enhver anden Bondesøns paa Landet. Allerede fra sin første Ungdom skal han have viist en vis Tilbageholdenhed, der undertiden endogsaa grœndsede til Særhed, iøvrigt vil man ogsaa allerede tidlig have bemærket hos ham god Hukommelse og sund Jagttagelsesevne. I sit 18de Aar havde **Priesnitz** det Uheld, at han ved at falde af en Vogn brækkede to Ribbeen i den ene Side; den tilkaldte Læge fra Freywaldau skal have anseet Læsionen for meget farlig og erklæret, at Patienten maatte blive en Krøbling, hvorved **Priesnitz**, som blev ilde tilmode over denne Lægens Prognose, begyndte at behandle sig selv med koldt Vand. Ved gjentagne dybe Indaandinger søgte han at bringe Beenenderne i deres rigtige Leie, lod Beenbruddet bedække med Compresser, som idelig vare dyppede i koldt Vand, drak dertil (formedelst den tilstødende Betændelse) bestandig koldt Kildevand og vedblev med denne Behandling i et roligt Leie, indtil Beenbruddet var helet og han havde vundet sin fuldkomne Sundhed igjen. At dette Tilfælde maatte gjøre **Priesnitz** opmærksom paa det kolde Vands helbredende Egenskab, var saare naturligt, og det var derfor efter hans Helbredelse, at han først begyndte at gjøre Brug af Vandet i adskillige Sygdomme saavel hos Mennesker som Dyr. **Priesnitz's** første Anvendelsesmaade af Vandet skal efter Nogle have bestaaet deri, at han med en Svamp, dyppet i koldt Kildevand, vadskede det syge Sted, og denne hans Behandling indskrænkede sig i Begyndelsen mest til locale Læsioner. Da han nu havde gjort nogle heldige Curer, varede det ikke længe inden han begyndte at blive bekjendt i Omegnen, for hans heldige Experimenter med det kolde Vand, og da han bestandig ved hans Consultationer mødte med den

gamle Svamp, som han stedse bar hos sig indviklet i Papiir, blev han almindelig kaldt „Svampedoctoren." Denne Priesnitz's Svamp gav imidlertid Anledning til en ganske curios Historie, som man næppe skulde troe at kunde finde Sted i vort Aarhundrede, idet nemlig en Læge som havde fattet den Idee, at Priesnitz's Svamp maatte have en helbredende Kraft, udbad sig, og erholdt ogsaa virkelig, et lille Stykke af den. Dog, Priesnitz blev ikke staaende ved Brugen af sin miraculose Svamp, han begyndte nu ogsaa efterhaanden at bruge kolde og tætsluttende Omslag, der siden længere hen i Tiden, da man i det smaa ved locale Lidelser var overbeviist om deres Nytte, bleve til universelle Indsvøbninger i et vaadt og derpaa godt afvredet Lagen. Ligesom Priesnitz først blev bekjendt i Omegnen af Gräfenberg og i Freywaldau, saaledes skete hans første heldige Curer ogsaa paa disse Steder, deels paa enkelte af Indvaanerne, deels ogsaa paa nogle Reisende. Saaledes fortælles der, at han allerede i Aaret 1821 har cureret en gammel Gigtpatient i Byen Freywaldau, som efter den Tid lige til 1836 ikke havde havt noget Tilbagefald af hans langvarige Sygdom; nogle Aar senere gjorde han ogsaa Opsigt ved at curere et af Lægen allerede opgivet Barn for Mæslinger, hvilket skal have givet Anledning til, at vedkommende Læge anklagede ham for Qvaksalveri. Efter at Priesnitz saaledes ved enkelte Curer havde vundet nogle af sine Naboers og enkelte Reisendes Tiltro, fik han lidt efter lidt flere Patienter under Behandling, som, naar de vare længere borte fra, indlagde sig hos ham, og saaledes havde han i Aaret 1829 45 Syge i Cuur. At Priesnitz som Vært, i en lille og fattig By, havde Vanskelighed ved at skaffe det forøgede Antal af Cuurgjæster en kostbar Føde,

var saare naturligt, man vænnede sig derfor til den dagelige Kost paa slige Steder, og da den var sund og kraftig og Legemet meget mere tjenlig, end de mange krydrede og kunstige Retter, fandt man sig vel derved, saa at selv de som før vare vante til en yppig Levemaade, ansaae nu denne Diæt som et Hovedreqvisit til deres Helbredelse. Saaledes blev nu Mælkediæten udentvivl indført i Gräfenberg, paa Grund af dens Billighed og lette Anskaffelse, endskjøndt det heed sig senere, at den var at betragte som en integrerende Deel af Vandcuren, hvorfor den ligeledes blev brugt paa de andre Vandlæge-Anstalter, der i Eet og Alt bleve indrettede efter det gräfenbergske Mønster. Der gaaer almindeligen det Rygte i Schlesien, at enkelte heldige Curer, som Priesnitz skal have gjort paa nogle preussiske Officierer fra Fæstningen Neisse i Preussisk-Schlesien, skulde i Førstningen have begrundet hans Anseelse udenfor hans Fødested; men hvad enten dette er sandt eller ikke, saa er det dog sat udenfor al Tvivl, at det Rygte, som er gaaet saavel om hans Undercurer som om hans Lægegeni, har vundet mere Gjenklang i Preussisk-Schlesien end i hans eget Fødeland, og at de fleste af hans første Badegjæster vare Udlændinger. Det var ogsaa saare naturligt, at de, som efter forgjæves at være blevne behandlede, ofte af flere Læger, derefter fandt deres fuldkomne Helbredelse i Gräfenberg, faldt paa den Idee, at udbasune deres Velgjører, for derved at skaffe ham flere Patienter, hvilket i Grunden maatte være ham, som fattig Landmand, den bedste Belønning, ligesom dette ogsaa, da hans Geni ved slige Leiligheder altid blev fremhævet, kunde give Anledning til, at han blev betragtet som en saa at sige fra Himmelen sendt Naturlæge, hvilket nødvendigviis endvidere maatte have til Følge, at den østerrigske Regjering ikke kunde være

bekjendt at lade ham behandle som Qvaksalver, ligesom ogsaa de Læger, som nu begyndte at besøge Gräfenberg, let kunde blive beskyldte for Animositet imod Priesnitz, naar de altfor meget havde disharmoneret med de andres Meninger ved at betragte Priesnitz som Fusker.

Allerede tidlig i Priesnitz's Praxis var han af en Læge i Omegnen bleven anklaget for Qvaksalveri. En Møller i Freywaldau, som fortalte at han af Priesnitz var cureret for Gigt, skal have givet Anledning til denne Klage. Da Sagen kom for Retten blev Mølleren adspurgt, om Lægen eller Priesnitz havde cureret ham, hvorpaa han svarede: „begge have hjulpet mig, Doctoren har cureret mig for mine Penge, og Priesnitz for min Gigt." Saaledes maatte Priesnitz gjennemgaae mange Chicaner, indtil han af den østrrigske Regjering, paa de Vilkaar, at han kun maatte curere med Vand, fik Tilladelse til at oprette en Vandlæge-Anstalt i Gräfenberg.

Alt eftersom Cuurgjæsternes Antal tiltog i Gräfenberg, og flere Erfaringer bleve samlede om det kolde Vands Nytte imod adskillige Sygdomme, opfandt man nu nye Anvendelsesmaader af Vandet og indførte flere Modificationer i Vandcuren; men endskjøndt disse nu i Almindelighed tillægges Priesnitz, er det dog beviislig Badegjæsterne, som i Begyndelsen have opfundet og anvendt de fleste af dem, ved et Slags meget heldig anbragt indbyrdes Underviisning. Saaledes er Douchens Opfindelse først skeet derved, at en Badegjæst, som stillede sig under en Vandrende, havde bemærket det velgjørende i Vandstraalens Indvirkning paa Legemet, og opmuntrede siden de andre Patienter til samme Forsøg, hvilket inden kort Tid gav Anledning til, at man, saavel for at beskytte sig imod Uveir, som for at unddrage sig de Nysgjerriges Blikke, lod bygge

et Vrœde-Huus, hvortil Vandstraalen blev ledet ved Hjelp af en Rende. Svedecuren skal først være opstaaet derved, at en Patient, som før i de russiske Dampbade havde brugt Styrtebade, lod sig indsvøbe i uldne Tæpper, og gik saaledes med fuld Sved i det kolde Vand, og da man nu paa ham blev overtydet om det uskadelige og gavnlige i denne Procedure, blev Svedecuren bragt i Anvendelse paa en Mængde Patienter. Eftersom **Priesnitz** alt mere og mere begyndte at blive bekjendt, tiltog Badegjæsternes Antal Aar for Aar i Gräfenberg; Lægerne begyndte nu ogsaa, nogle for at lære **Priesnitz**'s Methode at kjende, andre ogsaa undertiden for at lade sig curere af ham, at besøge Gräfenberg. Ved dette Sammenstød af flere dannede Mennesker, dannedes der nu adskillige Anskuelser om Vandets Virkningsmaade i de forskjellige Sygdomme, og saaledes opstod det saakaldte hydrosudopathiske System, som senere hos de nyere Hydropather har undergaaet adskillige Forandringer. **Priesnitz**, som ikke var indtaget af nogensomhelst forudfattet Mening i Medicinen, dannede sig, deels af de mange Facta, som daglig tildrog sig for hans Øine, deels af de forskjellige Anskuelser han hørte Læger og Ikkelæger yttre under deres Ophold i Gräfenberg, egne Ideer, saavel om Sygdommenes Natur som om Vandets Virkning imod disse, men som for det Meste, formedelst hans Mangel paa Logik og systematisk Tænkning, bleve til usammenhængende Aphorismer. Badegjæsterne, som ved flere og flere forefaldne heldige Curer stedse bleve mere og mere enthusiastiske for **Priesnitz**, begyndte nu at ansee hvert hans Ord for et Orakel; han var nu efter deres Mening den eneste sande Læge, hvorfor man ogsaa tillagde ham Navnet „Naturlæge" (Naturarzt); ja, selv flere Læger, som besøgte Gräfenberg, deelte denne Anskuelse, og ansaae **Priesnitz** for en med ualmindelig

Kundskab begavet Mand, som ved hans sieldne Genie havde opfundet et ganske nyt medicinsk System, hvorefter de fleste Sygdomme kunde helbredes; andre Læger derimod, der bleve stødte over den Enthusiasme, som hersker i Gräfenberg, og som ikke kunde finde dem i den Fordømmelse af Medicinen og alt hvad der vedkommer Lægestanden, som saa ofte yttres paa dette Sted, bleve indtagne af Afsky og Animositet imod Priesnitz, og glemte ofte i deres, forøvrigt maaskee undertiden velbegrundede Harme, den gode Side som Vandcuren unegtelig dog har. Priesnitz's Fatning og Koldblodighed midt i hans tiltagende Lykke er noget af det meest beundringsværdige hos ham; med Rolighed hørte han ofte de meest heterogene Udsagn om sin egen Person og Duelighed, og ligesom han, uden at lade sig vildlede af de største Emigrerier gik sin jævne faste Gang i Vandcurens Anvendelse, uden Hovmod, uden Indbildskhed, uden Frækhed imod de anderledes Tænkende, saaledes udviste han ogsaa den største Anstand endogsaa imod dem, som han havde al Grund til at ansee for sine Fiender. Det gamle Ordsprog „si tacuisses, philosophus mansisses" synes Priesnitz at have giort sig til en ufravigelig Regel, hans Svar ere altid laconiske men dog ofte træffende, og dette har uden Tvivl givet Anledning til, at man troer ham at være i Besiddelse af mange flere Kundskaber og geniale Ideer end han i Grunden er, ligesom hans faste bestemte Characteer let kunde give Anledning til en Overvurdering af hans øvrige Sjælsevner. Havde Priesnitz, som saa mange i hans Stilling let kunde have forfaldet til, viist sig hovmodig, opblæst og ustadig, saa vilde han aldrig, selv under Forudsætning af at hans Genialitet var større, end den i Grunden vistnok er, have vundet den Tiltro og almindelige Agtelse, han nu nyder og som

han og i Grunden, i flere Henseender virkelig fortjener. Priesnitz's bestemte Characteer har især viist sig fra en glimrende Side i hans moralske Færd som Badelæge og Badedirecteur, thi ligesom han selv er en sagtmodig, godmodig og koldblodig Mand, saaledes har han ogsaa formanet Badegjæsterne til disse Dyder; han veed meget vel, hvor skadelig Indflydelse Lidenskaberne have paa Sundheden, og derfor søger han ogsaa at forebygge ethvert lidenskabeligt Udbrud paa sin Vandlæge-Anstalt. I Gräfenberg circulere flere interessante Anecdoter om Priesnitz's Handlemaade i denne Henseende: Saaledes afskaffede han engang en Keglebane paa Anstalten, da han mærkede at Patienterne begyndte at spille for høit og lidenskabelig; en Dame, som var mistænkt for hendes moralske Opførsel, maatte strax forlade Stedet, og to Duellanter havde tillige med deres Secundanter den samme Skjæbne. At denne Priesnitz's moralske Færd og bestemte Fremgangsmaade maatte forøge hans Anseelse hos alle dannede Badegjæster, var saare naturligt, ligesom den ogsaa har bidraget meget til flere af de heldige Curer, som ere forefaldne i Gräfenberg, og det er derfor glædeligt at see, at alle de Læger, som have studeret Vandcuren i Gräfenberg, og som senere have oprettet lignende Vandlæge-Anstalter, have gjort denne Priesnitz's bestemte moralske Fremgangsmaade til en ufravigelig Regel paa deres Vandlæge-Anstalter, thi at dette giver Vandlæge-Anstalterne et afgjort Fortrin for nogle af Mineralbadene, hvor Spil ofte drives temmelig vidt, kan vel ingen negte.

Badegjæsternes Antal i Gräfenberg har efter de Angivelser jeg har kunnet erholde derom været følgende:

Aar 1829	—	49	Badegjæster.
— 1830	—	54	—

Aar	1831	—	61	Badegjæster.
—	1832	—	118	—
—	1833	—	206	—
—	1834	—	255	—
—	1835	—	342	—
—	1836	—	370	—
—	1837	—	582	—
—	1838	—	728	—
—	1839	—	1577	—
—	1840	—	1392	—
—	1841	—	1000	—

Vandcurens System,

saaledes som det er ordnet af de nyere Vandlæger.

Endskjøndt Priesnitz's Anskuelse af Sygdommenes indre Natur er temmelig vag og ubestemt, saa tyde dog alle hans Yttringer i denne Henseende hen paa, at han er at regne til Humoral-Pathologerne.[1] Slette Vædsker (böse Säfte) og Stagnationer i Circulationen (Stockungen im Blute) ere de sædvanlige Yttringer man hører af ham om Sygdommenes Grundaarsag; og dette er den Anskuelse man i Almindelighed pleier at finde hos de Ikke-Læger, som paa denne Mands Dannelsestrin give dem af med pathologiske Speculationer. Heldigere og mere genial er Priesnitz's Mening om Sygdommenes Helbredelse, og i

1) Det er saadanne Læger, som ansee usunde Vædsker i Legemet for Hovedkilden til alle Sygdomme.

denne Henseende har han ikke blot hævet sig over Mængden, men endogsaa over nogle Læger, og man kunde i denne Anledning kalde ham en Antagonist til **Broussais**. Den indre helbredende Kraft i Legemet (vis medicatrix naturæ) er det som Priesnitz stoler paa, uden den kan han intet udrette, og derfor siger han saa ofte naar han afviser en Patient: „Sie haben nicht Körperkraft dazu, ich kann Ihnen „nicht helfen." Af denne Anskuelse kommer det ogsaa, at naar Priesnitz sammenligner sin Behandling med Lægernes, pleier han at sige; „ich heile durch Kraft, die Aerzte heilen „durch Schwäche," og hans Overbeviisning om Naturens helbredende Kraft i Mennesket er saa stærk og saa vel begrundet, at han ved mange Leiligheder udgyder de bittreste Satirer imod de anderledes tænkende Læger. I denne Henseende har Priesnitz altsaa, næsten paa en forunderlig Maade, hævet sig til den Idee, som har været mange af de største Læger egen; „Naturens Bestræbelse er Sygdommenes Læge" sagde Hippocrates,[1]) Paracelsus, Campanella, Sydenham og flere af de berømteste Læger have været af samme Mening; derfor siger ogsaa Paracelsus: „immer „muß der Arzt die Natur fragen, ob sein Kopf ihr gefalle? „— Die Natur hat ihren eigenen Arzt in ihr selber, der da „heilet, was in ihr verwundt. Also soll ein jeglicher Arzt „wissen, daß er nit der ist, der da heilet, sondern der Arzt „im Leib ist, der da heilet. So aber der Arzt meint er sei, „der da heilet, so verfürt er sich selbst, und kennet sein Kunst „nicht." Priesnitz har ofte udtalt denne Mening, thi han siger sædvanlig: „ich heile nicht die Kranken, die Lebenskraft heilt sie" og hans Hovedmethode gaaer derfor i de fleste Sygdomme udpaa at styrke Organismen, for saaledes at understøtte den helbredende Naturkraft i dens

1) *Φυσιες νουσων ἰητροι* siger Hippocrates.

Virkninger; selv Svedecuren anvender Priesnitz ofte i denne Henseende, i det han sammenligner den Virkning, som det kolde Vand har paa det svedende Legeme, med Hammerslagets Paavirkning paa det glødende Jern. De Midler, som Priesnitz bruger til at styrke Livskraften — der efter hans System er det samme som Legemets helbredende Kraft — og som altsaa udgjør hans „Methodus roborans,“ bestaae i kraftig sund og nærende Føde, Bevægelse i fri Luft, og udvendig og indvendig Brug af det kolde Vand. Med Hensyn til det kolde Vands indvendige og udvendige Anvendelse som styrkende Middel, lægger Priesnitz især, som jeg foran har antydet, Vægt paa den Grad af Livskraft hans Patienter ere i Besiddelse af, thi dersom denne allerede er svækket i den Grad, at han ikke kan antage den for stærk nok til at bortrydde Sygdommens materielle Basis, saa erklærer han slige Patienter for incurable med Vand; men her bliver Priesnitz ogsaa ofte ilde narret, i det Kunsten, ligesom for at spotte hans daarlige Kraftmaaler, lader deslige Patienter, han formedelst Mangel paa Livskraft har anseet for incurable, finde en fuldkommen Helbredelse paa de andre Vandlæge-Anstalter.

Den Anvendelsesmaade af Vandet, hvorved Priesnitz søger at styrke Legemet, har som sagt faaet Navn af den styrkende Methode, og denne er den første af Vandcurens fire Hovedmethoder; som styrkende Middel anvender Priesnitz Vandet paa forskjellig Maade, nemlig, deels som universelle Bade, Indsvøbning i vaade Lagener, Douche og Sædebade ꝛc. Hos svage Subjecter bruges de første Bade af kuldslaaet Vand til 12—14°, men efterhaanden, som Patienten bliver fortrolig med Vandet, gjøres Badet koldere; universelle Bade bruges sjeldent længer end 1½—2 Minuter. De tages enten i sædvanlige Badekar, eller i større Ba-

Kar, hvortil det friske Kildevand bestandig har frit Tilløb. Hovedreglen ved disse universelle Bade er den, at Patienten aldrig maa være ganske afkjølet forend han stiger i Badet, men bør tvertimod være i fuld Transspiration, ligesom han ogsaa efterat han er kommet op af Badet, og er paaklædt, strax bør foretage sig en god Bevægelse i fri Luft, hvorved Badets styrkende Virkning forhøies.

Indsvøbning i vaade Lagener bruges fornemmelig enten til at dæmpe en tilstædeværende Feber (hvorom siden under den beroligende Methode), eller til at fremtvinge Svedningen. Indsvøbningen skeer i et gjennemvædet og derpaa temmelig stærkt afvredet Lagen, som allevegne maa slutte tæt til Legemet, hvorpaa Patienten godt tildækkes, indtil han kommer i rigelig Transspiration, i hvilken han bliver liggende ½—1 Time, og hvorpaa der endnu, imedens han er i fuld Sved, følger et koldt Bad; Priesnitz sammenligner nemlig, som vi forhen have berørt, det kolde Bads Virkning paa det svedende Legeme, med Jernets Smedden medens det er glødende; han veed og meget vel, at Legemet, naar det er i opvarmet Tilstand, langt bedre taaler det kolde Vand, end naar Huden først er afkjølet, og at Frygten for at udsætte det svedende Legeme for Vandets korte Indvirkning er — som saa mangfoldige Erfaringer i senere Tid have viist — aldeles ugrundet. Dobbelt nødvendig bliver Svedningen efter Priesnitz's Methode i saadanne Svækkelses-Sygdomme, som beroe paa materielt Sygdoms-Stof i Legemet, f. Ex. hos hæmorrhoidalske, gigtiske og veneriske Patienter, hvorfor den i saadanne Sygdomme, endogsaa der hvor den styrkende Methode er indiceret i Almindelighed, foretages i uldne Tæpper og fortsættes ofte, forend man gaaer i det kolde Bad, i flere Timer, ligesom

ogsaa Svedningen hos beslige Patienter undertiden foretages to Gange om Dagen.

Douchens Anvendelse er uundværlig i den styrkende Methode, men dog maa dens Kraft og Fald i de specielle Tilfælde være beregnet efter Patientens Tilstand og Constitution. Som oftest rettes dens Fald saaledes, at Indvirkningen skeer paa Rygmarvsystemet, idet man enten lader Vandstraalen spille ned ad Rygraden eller stiller Extremiteterne under den. Ved partielle Svækkelser, f. Ex. Paralyser og Neuralgier, Svækkelse i Ledemodene ꝛc., anvendes Douchen lige paa det lidende Sted, med Undtagelse af naar Lidelsen har sit Sæde i Hjertegruben; man tør nemlig aldrig udsætte Cardia for Douchens verticale Indvirkning, da dette (hvorpaa man i Gräfenberg har seet flere Exempler) kan have en øieblikkelig Afmagt til Følge. Ligeledes maa man være meget varsom med at udsætte Hovedet for en stærkere Douches Indvirkning, med mindre man ved at holde Hænderne over Hovedet først har brudt Vandstraalens Kraft. De Stæder man i universelle Svækkelser udsætter for Douchens verticale Fald ere, Skuldrene, Nakken, Rygraden og Krydset. Paa Extremiteterne anvendes Douchen allevegne uden Undtagelse, saavel imod chroniske Betændelser i Articulationerne, som imod acute og langvarige rheumatiske Affectioner, ligesom ogsaa fornemmelig i paralytiske Tilfælde i disse Dele. Douchens Styrke maa være beregnet efter Patientens Constitution og Sygdommens Characteer, hvorimod den anvendes; dens Fald maa variere imellem 16—28 Fods Høide, og Vandstraalens Tykkelse beregnes i Almindelighed til 1—4 Tommer.

Doucherne hos Priesnitz ere i Almindelighed ikke andet end naturlige Styrtebade, hvis Vandstraale har et Fald fra 6 til 20 Fod og er i Gjennemsnit 2—4 Tommer.

En stor Deel af dem ligge temmelig fjernt fra Badestedet, hvilket er gjort med Villie for derved at tvinge Patienterne til en idelig Motion.

I Følge den styrkende Methodes Grundsætninger, anvender Priesnitz undertiden Doucherne paa atoniske gamle Saar, og i slige Tilfælde gjør han kun Brug af de svageste Doucher; ligeledes ere de Doucher, som bestemmes til Brug for Damer, altid noget svagere end de som anvendes hos Mandspersoner. I Gräfenberg er det en almindelig Maade: at man, førend man stiller sig under Douchen, først væder Ansigtet, Bryst og Nakke, men dette er i Grunden en Forsigtighedsregel, som har saare lidet at betyde. Vigtigere er den Forholdsregel: at man (saasnart man efter i længere Tid at have gjort Brug af Douchen, føler at enkelte af Legemets Dele begynder at blive kolde) opvarmer de kolde Dele ved at bringe dem under Vandstraalen.

Tiden som man skal tilbringe under Douchen er ubestemt, thi det kommer altsammen an paa Patientens Constitution, Sygdommens Natur og Hudens mere eller mindre Ømfindtlighed; ligeledes beroer det ogsaa meget paa Vanen, idet Patienter, som ere uvante til Douchen, let kunde lide Skade ved at douche over 5 Minuter. Man begynder sædvanlig med en Tid af 3 Minuter og maa i Regelen ikke overskride 1 Qvarteer. Patienter med fiint Hudsystem maa ikke udsættes for Douchens Indvirkning saa længe, som de, der have et torpid og grovt Hudsystem.

Endskjøndt Douchens Virkning er noget forskjellig, efter Patientens Constitution, den kortere eller længere Tid, man udsætter sig for dens Indvirkning, o. s. v., saa frembringer den dog i Almindelighed en forøget Varmeudvikling, et Slags Velbehag og Beroligelse i Legemet, og en kraftig Reaction i Hudens Blodkar; de almindelige Sympto-

mer, som følge paa Douchens Anvendelse paa Rygmarvssystemet, og den inciterende Indvirkning paa Rygmarven, blive først senere ved Douchens gjentagne Anvendelse til en kraftig styrkende (toniserende) Virkning paa hele dette System.

Sædebadenes Anvendelse er, som sagt, et af Hovedmidlerne i Priesnitz's „styrkende Methode." De tages alt efter Patientens Magerhed eller Corpulence i et snevrere eller videre Trækar, som er forsynet med 3 à 4 Fødder af 2—3 Tommers Høide. Karrets Dybde fortil varierer fra 10—12 Tommer, bagtil derimod, hvor Karret er forsynet med et meer eller mindre skraatstaaende Rygstykke, er Dybden fra 17 til 16 Tommer, og dets Tverdiameter maa variere fra 20—24. Vandet i Karret maa staae saa høit, at det gaaer Patienten naar han sidder i Karret midt imellem Navlen og Skambeensbuen, eller idetmindste til lidt over Skambenet. Til det første Sædebad tages som oftest, især hos svage og uvante Patienter, kuldslaaet Vand, som lidt efter lidt gjøres koldere, og Patienten bør under hans Ophold i Karret, saavel for at formindske Kuldens Indvirkning, som for at befordre Sædebadets Virkning, bestandig gnide Underlivet, det indvendige af Laarene og Hofterne med de vaade Hænder. Sædebadets Virkning varierer efter som det bruges i kortere eller længere Tid. I den styrkende Methode bruges det i en Tid af 5—15 Minuter, og det har, saaledes brugt, en styrkende (toniserende) Virkning paa Underlivs-Gangliesystemet, som tilkjendegiver sig ved Følelsen af forøget Varmeudvikling i Bækkenregionen og Underlivet, der dog først indfinder sig nogen Tid efter at man har forladt Sædebadet og som oftest ledsages af en behagelig Følelse i hele Legemet. Foruden denne Sædebadets velgjørende Indvirkning paa Gangliesystemet og

Blodcirculationen virker det tillige styrkende paa den nederste Deel af Rygmarvsystemet og de Nerver som udspringe fra det; hvorved det bliver let at indsee, at Sædebadet er et af de virksomste Midler imod Svækkelses-Sygdomme i Genitalsystemet, saavel hos Mandfolk som Fruentimre, ligesom det ogsaa ofte bruges med største Nytte, selv imod paralytiske Affectioner af Rygmarven og dens Nerver.

I betydelige Svækkelses-Sygdomme tages Sædebadet, 2—3 Gange om Dagen i et Mellemrum af 3—4 Timer; hvorved Patienten dog har at bemærke: at Sædebadet ikke tages lige ovenpaa Maaltidet, ligesom han ogsaa maa indrette sin Tid saaledes, at han strax ovenpaa Sædebadet kan gjøre sig en god Motion i fri Luft, indtil han føler en behagelig og forøget Varmeudvikling i Bækkenregionen og Underlivet.

Blandt de Svækkelses-Sygdomme i Genitalsystemet, imod hvilke Sædebadet er uundværligt, fortjene følgende især at fremhæves: svækket Kjønsdrift, Impotents, Pollutioner, Sædflod, Fluor albus og Blennorrhoeer; og da disse Sygdomme ere meget haardnakkede er det som oftest nødvendigt at bruge Sædebadet gjentagne Gange om Dagen, ligesom man ogsaa i Almindelighed er nødsaget til at fortsætte dets Brug imod disse Sygdomme i flere Maaneder. I Blegsot og Menostasi, der ofte foraarsages af en total Svækkelse i Genitalsystemet, og, som den pathologiske Anatomi har lært os, saa ofte ledsages af en Anæmi i dette System, er Sædebadet af største Vigtighed, og det mangler ikke (saavel i Gräfenberg som paa de andre Vandlægeanstalter) paa Exempler, hvor disse Sygdomme efter forgjæves at være behandlede med de sædvanlige allopathiske Midler, i kort Tid ere blevne curerte med Sædebade og kolde Indsprøitninger, og hvor underligt det end maaskee

maa forekomme mange Læger, naar de høre tale om kolde Sædebade imod Menostasi, saa er dog Sædebadenes Anvendelse imod denne haardnakkede Sygdom — idetmindste i mangfoldige Tilfælde — sat udenfor al Tvivl.

Iblandt de locale Bade, som bruges i den styrkende Methode, fortjene endvidere især at nævnes: **Hovedbade, Fodbade, Beenbade** og **Armbade.** Disse Bade tilberedes i mindre Kar og bruges af **Priesnitz** imod partiel Svækkelse i Hovedet, Fodderne, Benene eller Armene. Hovedbadet tages i et lille Bækken, som er forsynet med et Indsnit for Halsen; det bruges især imod nervøs Hovedpine og Svækkelse i Hjernen og dens Nerver. Fodbadene bruges i den styrkende Methode imod kolde Fødder, hvilket Onde, efter **Priesnitz's** Mening, hidrører fra Svækkelse i Føddernes Blodkarsystem, og forværres derfor ved varme Fodbade, men hæves ved kolde. Beenbadene ere deri forskjellige fra Fodbadene at Vandet i dem staaer høiere i Karret og gaaer Patienten op til Knæet eller høiere, imedens Fodbadet i Almindelighed kun har en Dybde af 2 Tommer; saavel disse Bade som Armbadene — der i Regelen ere bestemte for Forarmen — bruges imod local Svækkelse i Extremiteterne og forbindes ofte med Friction af den vaade Haand, som foretages gjentagne Gange i Badet.

Indvendig benyttes Vandet i den styrkende Methode: deels som **Vanddrikken**, deels ogsaa som **Indsprøitninger** for at styrke de indre Dele. Vanddrikningens Qvantitet er ubestemt, og maa rette sig efter Sygdommen og Individualiteten. Det er ikke sjeldent i Gräfenberg, at man overdriver Vanddrikningen, og det i den Grad, at dette har undertiden havt meget fordærvelige Følger. **Priesnitz**, som oftere har været Øienvidne til dette, advarer nu sine Patienter for denne Extravagance, og bestemmer Vand-

drikningens Qvantitet efter Sygdommens Beskaffenhed og Patienternes Constitution. I de Tilfælde, hvor Patienten fordetmeste maae cureres efter den styrkende Methodes Grundsætninger, overstiger Vandrikningen sjeldent 16 Glas — hvert Glas beregnet til omtrent 1 Pægel — daglig, og synker ofte ned til 12—10 Glas Vand om Dagen. I Dyspepsi og Svækkelses-Tilfælde i Digestions-Organerne bør Patienten fornemmelig drikke det kolde Vand til sin Mad, hvorimod Priesnitz fraraader al Vanddrikken de første 2 Timer efter at man har spiist, da han paastaaer at Vanddrikningen kun under Spisningen befordrer Fordøielsen og forøger Appetiten. Fornemmelig raader Priesnitz alle af Svækkelsessygdomme lidende Patienter til Vanddrikning om Morgenen paa fastende Hjerte. Vandet maa altid drikkes saa friskt som det kommer fra Kilden, men langsomt og ikke formeget paa eengang, og dette gjelder saavel naar Vandet drikkes om Morgenen som naar det drikkes til Maden eller imellem Badene.

I den styrkende Methode er Vandets indvendige Brug beregnet paa at styrke Sliimmembranerne, og **Mundbadet** danner i denne Henseende Overgangen fra den udvendige til den indvendige Brug; det bruges fornemmelig imod Slaphed i Mundens Sliimhinde, hyppige Catarrher og chronisk Betændelse i Mandlerne, Drøbelen og den bløde Gane; uvante Personer tage i Begyndelsen, saavel Mundbadet som alle andre Arter af Bade paa en kort Tid, og forlænge denne naar Legemet er blevet vant til det kolde Vand.

Indsprøitningerne bruges i den styrkende **Methode** ligeledes til at styrke Sliimmembranerne, og anvendes derfor hyppigst imod Sliimflod og Slaphed i disse Dele Klysterer med koldt Vand er den hyppigste Anvendelsesmaade af Ind-

sprøitningerne; de bruges saavel imod langvarig Svækkelse i Tarmkanalens Slimhinde som imod Svækkelsessygdomme i Genitalsystemet, Nyrerne og Blæren. Disse Klysterer sættes med en sædvanlig Klystersprøite, forsynet med et bøiet Rør, og saa stor, at den kan holde 1 Pægel Vand eller derover. De ere fornemmelig tjenlige i Sygdomme, som ere begrundede i en Hæmorrhoidal-Lidelse, og chroniske Diarrhoeer, som foraarsages af Slaphed i Tarmenes Sliimhinde, og tages som oftest i slige Tilfælde — dog alt efter Patientens Constitution og Sygdoms-Tilfælde — 1 til 2 Gange om Dagen i et Mellemrum af 4—5 Timer. Iblandt de Svækkelsessygdomme, imod hvilke kolde Klysterer ere af en udmærket Nytte, fortjene 3 acute Sygdomme især at fremhæves, nemlig, Typhus, Cholera og Dysenteri. I Typhusfeberen, der som bekjendt som oftest ledsages af stærke og idelige Diarrhoeer, der foraarsages af Saar i Tarmene, ere gjentagne kolde Klysterer, i Forbindelse med en flittig Vanddrikning, af største Vigtighed, og bidrage vistnok ikke lidet til de heldige Resultater, man i Gräfenberg har seet af Vandcurens Anvendelse imod denne saa almindelig frygtede Sygdom, ligesom de ogsaa ikke lidet hjælpe til at hæve den Irritation og Congestion, som under denne Sygdom findes i Underlivs-Nervesystemet. I Cholera og Dysenteri have de kolde Klysterer ogsaa viist en udmærket Nytte, og man maa vistnok tildeels tilskrive deres hyppige Anvendelse de heldige Resultater, Vandcuren har havt i Gräfenberg i disse Sygdomme.

Efter samme Grundsætninger, som de kolde Klysterer, bruges kolde Indsprøitninger i Moderskeden, saavel imod Fluor albus (det hvide Flod), som enhver anden Svækkelsestilstand i Moderskedens Sliimhinde. De foretages med en sædvanlig Modersprøite og maae gjentages flere Gange

om Dagen, alt efter Sygdommens Beskaffenhed og Varighed, samt Patientens Constitution. I Moderskedens-Fremfald (Prolapsus uteri) have de, i Forbindelse med kolde Klysterer og kolde Omslag paa de udvendige Fødselsdele, ofte gjort den bedste Virkning, ligesom de ogsaa ere uundværlige i atoniske og stærke Blodflod fra Livmoderen. Endvidere bruges de kolde Indsprøitninger som et locait styrkende Middel imod langvarige og haardnakkede Sliimflod, chroniske Gonorrhoeer og Sædflod hos Mandfolk, hvor de ofte, i Forbindelse med Svedecuren, kolde Omslag og kolde Klysterer, yde de gavnligste Virkninger; selv i Dryppertær, som i længere Tid forgjæves ere behandlede med indvendige og udvendige Midler, gjøre de god Virkning, og det er ikke sjeldent at det lykkedes Priesnitz og de andre Vandlæger, alene med Vandcurens styrkende Methode, at hæve disse Onder hos adskillige Patienter, som forhen alt forgjæves havde søgt Hjælp hos berømte Læger.

Indsprøitninger i den udvendige Øregang bruges hyppig, (ifølge den styrkende Methodes Grundsætninger), imod svækket Høreevne og fuldkommen Døvhed, ligesom de ogsaa tilraades imod Tilbøielighed til recidiverende Ørepine.

Øienbade, som tages i et dertil indrettet Øienbækken, bruges imod atoniske og chroniske Øienbetændelser og Sliimflod fra Øiets Bindehud, samt imod tiltagende Svaghed i Synet og fuldkommen Blindhed (Amaurosis), hvilken Priesnitz dog i Almindelighed — endskjøndt man har Exempler paa at den er bleven helbredet af de andre Vandlæger — erklærer for incurabel med Vand.

Imod Tilbøielighed til hyppige Catarrher, chronisk Sliimflod fra Næsen og Næseblod, lader Priesnitz Patienterne opsnuse koldt Vand i Næsen; denne Opsnusen skeer bedst af en Svamp, dyppet i koldt Vand, som holdes for

Næsen, idet man hurtigt og gjentagne Gange trækker Luften til sig igjennem Næsen.

Erfaringen har lært Priesnitz Gnidningens eller Frictionens Nytte at kjende, og det er derfor en almindelig Methode hos ham, at han lader Patienterne gnide med vaade Hænder, og det undertiden med et saadant Eftertryk, at han sætter flere af hans Badetjenere i fuldt Arbeide ved slige Gnidninger; vel bruges disse Gnidninger eller Frictioner hyppigst i den betændelsesstridige (antiphlogistiske) Methode, men de foretages ogsaa desforuden i den styrkende og beroligende Methode. Det er bekjendt, hvor hyppigt de ældre Læger anvendte slige Frictioner, og det maa forekomme enhver, som nu hos Priesnitz har Leilighed til at iagttage deres Nytte, besynderligt, at de i vore Tider saa at sige ere gaaede af Brug hos Allopatherne, da dog deres Gavnlighed, saavel ved ældre som nyere Erfaringer, er udenfor al Tvivl. Priesnitz anvender Frictionen for at incitere de peripheriske Nerver, og det ere derfor Patienter med et rigid Hudsystem, de fornemmelig passe for, efter hans Anvendelsesmaade; de foretages med den vaade flade Haand og fortsættes saalænge indtil man bemærker en tydelig Rødhed paa den Deel af Huden som har været udsat for Frictionen. I Lamheder, som udgaae fra Rygmarven anvendes de snart paa Extremiteterne snart paa selve Rygraden, og under Sædebadet bør Patienten (som jeg forhen har omtalt) bestandig gnide Underlivet og det indvendige af Laarene. Imod nervøs Hovedpine og Clavus hystericus anvendes de bagtil paa Halsen og nedad Rygraden, ligesom de ogsaa i Rygmarvstæring, Sædflod og Svækkelse i Kjønsdriften, anvendes hyppigt paa den nederste Deel af Rygraden, Lændregionen og Mellemkjødet. Hos Patienter som have et svagt og irritabelt Hudsystem eller de

som lide af Hudsygdomme tør man ikke foretage nogen meget stærk Friction paa den svage Hud.

Priesnitz's anden Hovedmethode har faaet Navn af den omstemmende eller saftrensende Methode (Methodus corrigens), men af de nyere Hydropather kaldes den i Almindelighed „Verflüchtigungsmethode," hvilket tydelig beviser at disse rigtigere have opfattet dens sande Betydning, da dens Hovedvirkning bestaaer deri, at man ved den forflygtiger Legemets faste og flydende Dele. Svedningen er Hovedmomentet i denne Methode; den maa anvendes planmæssig, og indrettes saaledes, at den nøie svarer til Patientens Constitution og den Sygdoms Beskaffenhed, imod hvilken den bruges. Priesnitz og de nyere Hydropather anvende Svedningen hos alle de Patienter, hos hvilke de troe dem berettigede til at antage et eller andet tilstedeværende Sygdomsstof i Legemet, hvilket efter deres Mening som oftest kun kan bortfjernes ved en stærk og gjentagen Svedning, hvorved Naturens helbredende Kraft faaer Leilighed til at drive de fordærvede Safter udaf Legemet. Priesnitz's Formodning om tilstedeværende fordærvede Vædsker (böse Säfte) hos hans Patienter, grunder han, deels paa Patientens Udseende, deels ogsaa paa omvankende eller fire Smerter, og et Slags Ildebefindende efter det kolde Bad eller Vanddrikningen, og Svedningen foretages i slige Tilfælde enten i uldne Tæpper eller i vaade og godt afvredne Lagener.

De uldne Tæpper, som bruges til Svedecuren maae være tilstrækkelig tykke og bløde; Tæppets Længde maa variere fra 3¼—4 Al., og det skal være saa bredt at det kan svøbes to Gange om en middelmaadig corpulent Mand. Jo mere langhaarede saadanne Tæpper ere, desto tjenligere ansees man dem for Svedecuren. Fremgangsmaaden ved

Svedecuren er saavel i Gräfenberg som paa de andre Vandlægeanstalter følgende:

Tidlig i Morgenstunden, Klokken mellem 4—5, vækkes Patienten af hans Opvarter og lægges ganske negen paa det uldne Tæppe, hvorpaa dette slaaes to eller tre Gange om det nøgne Legeme (alt efter Tæppets Størrelse og Bredde), idet Patienten under Indsvøbningen maa ligge i et horizontalt Leie paa Ryggen, med Fødderne paa hinanden i vertical Retning, og Armene tæt sluttede til Laarenes udvendige Side. Indsvøbningen maa foretages saaledes at Tæppet overalt godt slutter til Legemet, og at det nøgne Legeme under Svedens Frembrydelse, fuldkommen er sikkret for Lufttræk, og den mere eller mindre kjølige Luft som omgiver Patienten; kun hans Ansigt maa være frit, og man maa sørge for en reen og frisk Luft i Værelset hvor Patienten sveder. Tæppets øverste Ende vikles omkring Halsen og Hovedet, imedens den nederste slaaes op over Fødderne. Efterat Patienten saaledes er indviklet i det uldne Tæppe, tildækkes han desuden af en Overdyne eller et temmelig tykt Sengetæppe, for ydermere at befordre Svedens Udbrud og sikkre Patienten for Lufttræk paa det svedende Legeme. De Patienter, som bruge Svedecuren, ligge i Regelen paa en med Hø udstoppet Madrats, da disse ere at foretrække for andre Madratser og Fjerdyner, som ikke vilde tørres hurtig nok efter den hyppige og ofte meget rigelige Sved. Naar Patienten begynder at komme i Sved, maa der fremfor alt sørges for reen og frisk Luft, og Priesnitz fordrer derfor ofte, at Patienten skal svede for aabne Vinduer, ligesom Badetjeneren bliver paalagt at forsyne Patienten med friskt Drikkevand, samt at aftørre Sveden af Patientens Ansigt, naar han sveder rigelig. Naar Patienterne have svedt i nogen Tid, finde de fleste

af dem — forudsat at Svedecuren passer for dem — et Slags Velbehag og Lettelse i hele Legemet, ophører denne lettende og behagelige Fornemmelse, og Patienten begynder at befinde sig ilde, saa er det Tid at holde op med Svedningen og lade ham komme i det kolde Bad, som da vil gjøre et behageligt Indtryk paa ham. Tiden, som Patienten skal svede i, eller med andre Ord, hvor længe han skal svede, er derfor aldeles ubestemt, og maa nøie indrettes efter Patientens Constitution og Sygdomstilfælde. Patienter med fiin og blød Hud svede i Almindelighed let, imedens de, som have et rigid og torpid Hudsystem, ofte maae tilbringe flere Timer i de uldne Tæpper forend de kunne komme i en nogenlunde rigelig Sved. Patienter, som lide af Rheumatismer og Podagra, svede i Regelen lettere end de, som lide af Hæmorrhoider eller Mercurialsygdomme; ligeledes svede magre Subjecter hurtigere og lettere end fede og corpulente. Patienter, som lide af Rheumatismer og chroniske Catarrher, behove i Almindelighed en kortere Sved, end de som lide af indgroet Podagra, gamle Hæmorrhoidal-Sygdomme, eller Mercurial-Sygdomme og secundær Veneriskfyge; de første svede i Regelen i 1½—3 Timer og de sidste i 3—5 Timer. Sygdomme, som hidrøre fra en Feil i Legemets vegetative Sphære, udfordre i Regelen en længere og oftere gjentagen Svedning end de som enten ere aldeles af en dynamisk Oprindelse, eller hvis legemlige Aarsag er mindre iøinefaldende; saaledes foretages Svedningen sjelden hos Patienter som lide af Nervesvækkelse, Kramper, Hypochondri, Melancholi eller Hysteri; imod Neuralgier (Nervesmerter) bruges den derimod, naar man formoder et tilstedeværende Sygdomsstof i Legemet, hvorpaa Lidelsen kunde beroe, eller hvorved den kunde vedligeholdes.

Badegjæster i Gräfenberg, som lide af den saakaldte Medicamentsyge, eller hos hvilke man idetmindste formoder en saadan — hvortil Priesnitz er meget hengiven — maae svede baade ofte og rigelig, og det er ikke sjeldent, at Priesnitz overdriver Svedecuren hos disse i den Grad, at han paadrager dem en ikke ubetydelig Svækkelse, som de senere have ondt ved at blive af med.

Naar Patienterne under Svedningen føle dem trætte, tørstige og afmattede, maa der, som jeg foran har antydet, sørges for en reen og frisk Luft i Værelset, og Patienterne bør flittig drikke koldt Vand, men dog lidet ad Gangen. Efterat Svedningen er tilendebragt, kommer Patienten strax, imedens han endnu er i fuld Sved, i det kolde Bad, og tilbringer der 1—1½ Minut, under en bestandig Bevægelse i Karret, og Gnidning med Hænderne af Legemet; derpaa aftørres Patienten hurtigt af Badetjeneren, og efterat have klædt sig paa, foretager han sig en god Bevægelse i den frie Luft og drikker flittig koldt Vand. Henved 1—2 Timer efter Badningen, og efter at Patienten har gjort sig en god Bevægelse i det Frie, nyder han sin Frokost, der, saavel i Gräfenberg som paa de andre Vandlægeanstalter bestaaer i kold Mælk og Smørrebrød, hvilket Patienten spiser efter Behag, da Vandcuren yderst sjelden gjør nogen Indskrænkning med Hensyn til Qvantiteten af de nydte Spiser nødvendig. Patienter, som have en fiin og omfindtlig Hud, blive først afvadskede med koldt Vand, der i Begyndelsen maa være kuldslaaet, saa at det holder omtrent 12°—16° Réaumur, og først senere, efterat Patienten er bleven fortrolig med det kolde Vand, begynder han at gaae i Badekarret. I Sygdomme, hvor Priesnitz troer sig berettiget til at antage en Mængde Sygdomsstoffer i Legemet, maa Svedecuren foretages to Gange om Dagen,

sædvanlig med 12 Timers Mellemrum, nemlig Kl. 4 om Morgenen og Kl. 4—5 om Eftermiddagen, hvorpaa der begge Gange følger et koldt Bad, eller hurtig Afvadskning af Legemet med koldt Vand. Hos Patienter, som have en tør og rigid Hud, eller hvor Sygdommen er compliceret med en eretisk eller torpid Feber, fremtvinges Sveden i den omstemmende Methode ved Indsvøbning i vaade og derpaa godt afvredne Lagener, paa den Maade som jeg foran har anført under den styrkende Methode; hvorpaa der, som ved Svedningen i uldne Tæpper, følger et koldt Bad, eller Afvadskning med koldt eller kuldslaaet Vand.

Da Priesnitz i den omstemmende Methode gjør sig al Umage for at bringe Sygdomsstoffet ud til Huden, saa er Douchens Anvendelse et af de vigtigste Midler i denne Methode. Den anvendes ligesom i den styrkende Methode, fornemmelig paa Ryggen og Extremiteterne, og da dette skeer fornemmelig i den Hensigt at irritere Huden, anvendes den længe og gjentagne Gange om Dagen. I Gigt og Rheumatisme anvendes Douchen sjelden paa det lidende Sted, men i Nærheden af det; derimod anvendes den undertiden, i chroniske Betændelser af torpid Natur, paa selve det lidende Sted. I Begyndelsen af Huderiserne, som i de fleste Tilfælde afgive en Maalestok for, at den omstemmende Methode rigtig vil slaae an, anvendes Douchen fornemmelig paa de Steder, hvor Criserne begynde at komme tilsyne, med Undtagelse af naar Criserne optræde som en acut Rosen eller Blærerosen (Erysipelas bullosum), eller naar de frembryde i Ansigtet, Hovedet eller Maveregionen, hvor Douchen ikke tør anvendes, eller endelig, naar Criserne optræde med et Slags Voldsomhed og Feber, hvor da naturligviis ingen inciterende Anvendelse af Vandeuren tør finde Sted.

Et Middel, som hyppig finder Anvendelse i den omstemmende Methode, ere de saakaldte tætsluttende Omslag, som tilberedes af et flere Gange sammenlagt Stykke Linned, der er dyppet i friskt Vand, og saaledes fuldkommen gjennemkjølet og derpaa afvredet omvikles om forskjellige Dele af Legemet. Disse tætsluttende Omslag maa altid anbringes med megen Nøiagtighed, nemlig saaledes: at de allevegne hvor de bruges, slutte tæt til Huden; man pleier ogsaa at svøbe udenom dem et andet Stykke tørt Linned eller uldent Klæde, for desto bedre at sikkre Huden, hvorpaa Omslaget ligger, for Luftens Indvirkning; nogle omgive det vaade Omslag med Voxtaft, for at forebygge at Patientens Klæder skulle blive fugtige. Disse Omslag kunne lægges allevegne paa Legemet og blive i Regelen liggende i flere Timer. Deres første Virkning bestaaer deri: at de unddrage den Deel af Legemet, hvorpaa de anvendes, en Deel Varmestof, som ved den Kulde, de foraarsage, strømmer stærkere til Huden hvorved disse tætsluttende Omslag lidt efter lidt opvarmes. Ved Varmestoffets rigeligere Tilstrømning til Huden, sættes nemlig Hudorganet i forøget Activitet, og den derved forøgede peripheriske Virksomhed skal nu, efter Priesnitz's Anskuelse, lette Naturens Bestræbelse i at lede Sygdomsstoffene til Huden, for derved at bortskaffe dem af Legemet. Herved bliver det nu let at indsee, at de tætsluttende Omslag maae spille en vigtig Rolle i den saakaldte omstemmende eller Safterne forbedrende Methode, thi da denne Methodes Opgave fornemmelig bestaaer i Safternes Fortyndelse, og deres Henledning til Hudorganet, saa maae disse tætsluttende Omslag, i Forbindelse med Vanddrikningen, være nogle af de virksomste Midler til denne Methodes Hovedformaal, ligesom det ogsaa maa blive klart og tydeligt, at hvad de tætsluttende Omslag ere for

de enkelte Dele af Legemet, det samme er Indsvøbning i vaade Lagener, naar den bruges efter de samme Regler, for hele Legemet. Næsten alle de Patienter i Gräfenberg, som lide af hæmorrhoidalske Besværligheder eller andre chroniske Underlivs-Onder, bære et tætsluttende Omslag om Underlivet, som der almindelig bliver kaldt Neptunsbæltet; det dannes af et temmelig langt og bredt Haandklæde, hvis Halvdeel dyppes i frisk Vand, og afvrides derpaa temmelig stærkt, saa at det blot er fugtigt. Det anlægges paa den Maade, at den vaade Deel føres først i en Cirkeltour omkring Underlivet, og bedækkes derpaa af Haandklædets tørre Deel, som overalt maa slutte fast til Huden. Udenom Neptunsbæltet bliver ofte lagt et andet tørt Bind, som foran og til Siderne maa være saa bredt at det bedækker det første, og som bagtil er forsynet med Baand som knyttes bag paa Ryggen. Virkningen af Neptunsbæltet er analog med Virkningen af andre tætsluttende Omslag; det irriterer Underlivets Hudorgan og virker derved, naar det bæres i en lang Tid, afledende paa Underlivsorganerne. **Priesnitz** betragter det som et beroligende, afledende, opløsende og styrkende Middel, hvorfor det, efter ham, bør anvendes i de fleste Underlivs-Sygdomme, og der gives derfor en Mængde Patienter i Gräfenberg som bære et saadant Bælte hele Dagen, ja nogle ligge endogsaa med det om Natten. Lignende Bælte bære de Patienter om Brystet, som lide af chroniske Onder i Lungerne, Hjertet eller andre af Brystorganerne; og ligesom Underlivs-Bæltet, som bruges imod Sygdomme i Underlivet, maa være saa bredt, at det bedækker den største Deel af Underlivshuulheden, saaledes maa ogsaa Brystbæltet (eller de tætsluttende Omslag, som bruges imod Sygdomme i Brysthuulheden) være saa stort, at det bedækker den største

Deel af Brystkassen. Et saadant tætsluttende Omslag paa Brystet bruges som irriterende, beroligende og afledende for Brystorganerne, og det anvendes derfor imod chroniske Betændelser i Bronchierne (Lungepiberne), Lungerne eller Brysthækken, ligesom det ogsaa anvendes imod Asthma og forskjellige chroniske Sygdomme i Hjertet og Hjerteposen (Pericardium). Lignende tætsluttende Omslag bruges endvidere paa Hovedet imod langvarige Øiensygdomme og Svaghed i Synet. Endelig anlægges ogsaa slige Omslag allevegne paa Extremiteterne, som et opløsende, afledende og beroligende Middel imod chroniske Onder i Ledemodene, acute og langvarige Rheumatismer og Gigt, og atoniske og chroniske Raadsaar. Ligesom det ikke kan nægtes, at de tætsluttende Omslag virke yderst forskjellig, efter som de ligge i længere eller kortere Tid paa Huden, og efter som Hudens Vitalitet er forhøiet eller nedstemt, o. s. fremd., saa tages ogsaa meget Hensyn til disse Omstændigheder i Gräfenberg, og derfor siger man ogsaa, at Priesnitz baade med Hensyn til disse Omslag og den øvrige Anvendelsesmaade af Vandet, veed at variere i det Uendelige, alt efter Patienternes forskjellige Sygdomstilfælde og Constitution. Sædebadenes Anvendelse i den omstemmende Methode beroer fornemmelig paa disse Bades opløsende, afledende og beroligende Virkning paa Underlivet; men for at man kan opnaae disse Virkninger, maae de bruges i en Tid af idetmindste 45 Minuter eller omtrent 1 Time, eller endog derover, og gjentages flere Gange om Dagen. Enhver som kjender Underlivsorganernes vigtige Rolle i hæmorrhoidalske og arthritiske Sygdomme, og som nogenledes er bleven bekjendt med Vandcurens Principer, vil let kunde begribe den store Nytte, Sædebadene kunne yde i de fleste Sygdomme, som nedstamme fra bemeldte Underlivslidelser, eller Sygdomme,

som have deres Sæde i eet eller andet af Underlivsorganerne, og han vil ikke let falde paa, at ansee de Lovtaler, man saavel i Gräfenberg, som paa de andre Vandlægeanstalter holder over Sædebadets Virkning, for tomt Charlataneri og Markskrigeri. Ved langvarige Forstoppelser og Stagnationer i Underlivsorganernes Functioner, gives der maaskee intet Middel, der er saa virksomt og velgjørende som gjentagne Sædebade, kolde Klysterer og Neptunsbæltet, naar de bruges paa den rigtige Maade og i tilstrækkelig lang Tid imod disse Lidelser. Naar Sædebadet bruges som et deriverende og opløsende Middel, er det, som sagt, nødvendigt, at det tages i tilstrækkelig lang Tid, uden at man skifter Vandet i Karret; hvilket Tilfældet er, naar det benyttes som et betændelsesstridigt Middel; thi da Vandet ved et længere Ophold i Sædebadet opvarmes ved Legemets Varmestof, saa bliver det netop efter Priessnitz's Anskuelse, ved det længere Ophold i Badet, bedre skikket til at virke som et beroligende og opløsende Middel. Da Forøgelsen af Hudens Vitalitet er et af Hovedmomenterne i den omstemmende Methode, saa er det nødvendigt, at Patienten, under Brugen af Sædebadet, befordrer Hudirritationen ved at gnide Underlivet med de vaade Hænder, ligesom han ogsaa, efterat have brugt Badet, bør vedligeholde denne Irritation ved i nogen Tid at gnide Underlivet med et tørt Haandklæde.

Som et afledende, kjølende og beroligende Middel, benyttes ogsaa de kolde Klysterer i den omstemmende Methode. Brugte i denne Henseende, tages de fornemmelig om Aftenen ved Sengetid, hvorpaa Patienten bør gaae i Seng, for at beholde Klysteret saalænge det er ham muligt; Vandmængden til et saadant Lavement maa aldrig være større end som en halv Pægel, eller omtrent 5—7 Spise-

skeer, det maa sættes med en kraftig Klysterspreite, for at Vandet kan komme høit nok op i Tarmene, og for at Patienten skal have desto lettere ved at beholde det.

Jeg har forhen berørt, at Priesnitz i den omstemmende Methode gjorde sig al Umage for at bringe Sygdomsstoffet ud til Huden, og lykkes dette, opstaae de saa kaldte Hudcriser, som man, saavel i Gräfenberg som paa de øvrige Vandlægeanstalter, lægger en saa stor Vægt paa i chroniske Sygdomme, at de, som faae dem, betragtes som sande Lykkens Yndlinger. Der var en Tid, da man i Gräfenberg ansaae saadanne Hudcriser for uundværlige til at bringe Sygdomsstoffene ud af Legemet, og gjorde sig derfor, deels ved gjentagen Svedning, deels ved stærke Doucher og ædelige tilsluttende Omslag, al mulig Umage for at faae disse Hudcriser i Gang. Senere, da Erfaringen lærte Priesnitz og hans Badegjæster, at Helbredelsen ofte opnaaedes uden disse Eruptioner paa Huden, blev Troen paa Hudcrisernes absolute Nødvendighed til Curens heldige Udfald lidt efter lidt vaklende, og man begyndte nu at lade sig nøie med andre Criser, som f. Ex. critisk Sved og Urin, og trøstede de urolige Patienter, der ligesom Joderne forgjeves imodesaae deres Messias Komme, med, at de ingen Hudcriser havde at vente, hvilken Trost Patienterne saa meget hellere lod dem nøie med, som de enten allerede uden hine bekjendte Hudcriser fandt dem i Bedring, eller som de alt i flere Maaneder, ja vel endogsaa Aar, med længselsfuld Venten havde tømt deres Pung paa de forgjeves eftertragtede Criser. Imidlertid var Troen paa „Hudcrisernes Nødvendighed" til Vandcurens heldige Udfald, deels hos flere Patienter, der, efter at have gjennemgaaet dem, sporede den ofte derpaa følgende Helbredelse, deels hos enkelte Læger, som undertiden blindthen, uden

nødvendig Circumspection og Critik, have taget alle Priessnitz's Meninger for gode Varer, bleven saa almindelig, at de udgjorde et langt Afsnit i de hydropathiske Skrifter, og spille nu, med Hensyn til Patienternes Forventninger, den samme Rolle paa de øvrige Vandlægeanstalter som før i Gräfenberg.

Som de vigtigste af disse Hudcriser vil jeg nævne følgende:

1) Betydelige Bylder og Hudabscesser (Furunculi et Abscessus cutanei) paa Extremiteterne og Truncus, der enten optræde som større og mindre Furunkler, eller vise sig som phlegmonøse Betændelser i Cellevævet. Hudabscessernes Størrelse og Mængde varierer meget hos de forskjellige Patienter, thi imedens nogle hjemsøges af smaa enkeltstaaende Furunkler, plages andre af en Mængde store og smertefulde Bylder, eller anfaldes af store Carbunkler (Brandbylder), der hurtigt gaae over i Brand og destruere saavel Huden som det underliggende Cellevæv. Furunklerne begynde (som sædvanlig) med en begrændset, haard, mørkerød, fremstaaende Svulst, der opnaaer en forskjellig Størrelse, men som dog sjeldent overstiger et Dueæg; de ende sædvanlig med Forboldning, hvorved der udtømmes mere eller mindre blodblandet Materie, og ledsages gjerne af Feberbevægelser, Søvnløshed og Mangel paa Appetit. Deres Udbrud begynder gjerne paa de Steder, som hyppigst have været udsatte for Douchens Vandstraale, eller hvor de tætsluttende Omslag have ligget. Carbunklerne begynde med en betydelig, blaaligrød eller mørkerød Svulst i Cellevævet under Huden, hvis Størrelse er meget forskjellig, men som hurtig, og som oftest i dens hele Omfang, gaaer over i Brand; deres Udbrud ledsages altid af betydelig Feberbevægelse eller Krampe, Søvnløshed og Mangel paa

Spiselyst; udbryde saadanne Carbunkler i et større Antal, bringe de Patienterne ofte i den største Fare, hvilket vil være indlysende for enhver, som kjender disse Bylders ondartede Natur. Furunklerne udbryde hyppigst hos velnærede Patienter, som enten lide af Rheumatismer, eller som have extravageret i Spedningen; Carbunklerne derimod forekomme hyppigst hos gigtiske og cachectiske Patienter.

2) **Betændelse i Fingrene og Tæerne** (Panaritium) betragtes sædvanlig som Crise, og høre i Gräfenberg til de helbringende Phænomener, som enhver Charlatan, der er bleven oplært paa dette Sted, senere, naar Talen er om Vandcurens Criser, bruger til at gjøre sig vigtig med. Dr. Carl Munde, som er bekjendt for hans fem Gange oplagte Værk over Hydropathien, fortæller,[1]) at han ved et

1) Die Gräfenberger Wasserheilanstalt und die Priesnitzische Churmethode von Dr. Carl Munde. Leipzig 1840, Pag. 343.

Anm. Efter min fuldkomne Overbeviisning kan jeg ikke andet, end ansee saavel Panaritierne som flere af Huderiserne for blotte Virkninger af Vandcurens Anvendelse i Gräfenberg, som selv hos fuldkommen sunde Mennesker maatte fremkomme under lignende Forhold. Det er mig nemlig saavel ved min Praxis i Island, som her i Byen, almindelig bekjendt, at sunde og raske Søfolk saa hyppigt ere underkastede dette Onde, og at man træffer faa Fiskere, som ikke ere bekjendte med det Factum, at ondartede Panaritier høre til Dagens Begivenheder hos slige Folk, som idelig omgaaes med koldt Vand og ofte have vaade og kolde Hænder; og endskjøndt jeg forgjeves har søgt at indprænte Hydropatherne dette, saa er jeg ikke desto mindre overtydet om Sandheden deraf. Det har unegtelig overhovedet skadet Vandcuren meget, at udannede Ikke-Læger have givet sig af med den, hvorved mange feilagtige Anskuelser om dens Værd og Virkninger ere komne i Omløb, af hvilke mange ere af den Natur, at de modstride physiske og physiologiske Facta, og maae derfor være høist stødende for enhver dannet Læge. Som et Beviis for dette, behøver jeg kun at nævne Dr. philosophiæ Carl Munde, Forfatteren til det nylig citerede Værk over Vandcuren. Som en mageløs Char-

saadant critisk Panaritium har maattet undvære Søvn og Ro i 10 Nætter, ligesom og Helbredelsen af denne hans formeente Crise, medtog en Tid af 3 Maaneder, endnu efter at han havde forladt Gräfenberg. Sædet for slige Panaritier er enten i Cellevævet, som ligger under Huden, i hvilket Tilfælde de hyppigst forekomme paa Fingrenes yderste Ende, eller de ere ganske overfladiske ved Roden eller ved Siden af Neglen, eller endelig have de deres Sæde i Seneskederne, ja vel endogsaa undertiden i Beenhinden. Ved de to sidste Arter opnaaer Betændelsen ofte saa høi en Grad, at den udbreder sig til Armen, og foraarsager saaledes betydelige phlegmonøse Betændelser paa Armen, ligesom der ogsaa ikke sjelden, formedelst forsømte Incisioner, følger Beenedder i Fingrenes yderste Led.

3) **Betydelige phlegmonøse Betændelser paa Extremiteterne** eller Truncus findes hyppigt hos Personer som have et fiint Hudorgan; de forekomme enten alene, eller i Forbindelse med Furunkler, Carbunkler og Blærerosen. Naar de opstaae som phlegmonøse Betændelser — hvilket hyppigst er Tilfældet hos blodrige og velnærede Subjecter — ledsages de af en betændelsesagtig Feber med stærk Tørst, Søvnløshed, tør og brændende Hud, o. s. frd. De kjendes paa en meer eller mindre udbredt Svulst, paa

latan har han, uden tilstrækkelige Kundskaber, opkastet sig til Dommer over Medicinens og Hydropathiens Værd, og Udfaldet er blevet som man kunde forudsee; han er nemlig bleven uenig med sig selv, og har efter en kort Tid maattet opgive sin Stilling som Directeur for Vandlægeanstalten i Elgersburg. Efter Sigende vilde han i sidstafvigte Sommer begynde paa at studere Medicin ved Universitetet i Jena, et Foretagende der rigtigere burde have været afløst før det ominøse Panaritium, som gjorde ham til en af de betydeligere men tillige ogsaa uheldigste Charlataner, vort Aarhundrede har frembragt.

hvilken Huden er rød og brændende, og som oftest meget smertefuld og om ved Berørelse. Da Hydropatherne i slige Tilfælde sjelden foretage de almindeligen brugte Incisioner, saa opnaae slige phlegmonøse Betændelser ofte en meget høi Grad, hvorved den angrebne Hud, og det under den liggende Cellevæv, som her er Sygdommens primære Sæde, ofte destrueres i en stor Strækning, og Raad-Afsondringen, som i slige Betændelser altid er meget betydelig, opnaaer undertiden den Grad, at den truer Patienten med en tærende Feber. Undertiden fordeles disse Betændelser, førend de have opnaaet nogen høi Grad, ved Vandcurens betændelsesstridige Methode, eller de — hvilket dog sjeldnere er Tilfældet — gaae over i en chronisk Forhærdelse af det angrebne Cellevæv.

4) Bobleformigt Blæreudslæt (Pemphigus hydrogenus) forekommer hyppigst hos Patienter, som lide af Mercurialisme og secundær venerisk Syge, og kan i disse Tilfælde betragtes som et Slags Crise. Idetmindste har jeg i flere Tilfælde iagttaget, at Patienter, som i længere Tid forgjeves havde brugt Vandcuren imod Mercurialisme, ved Udbruddet af et betydeligt bobleformigt Blæreudslæt (Pemphigus hydrogenus), der som oftest lader sig tilsyne paa Ryggen af Hænderne, og paa den ydre Flade af Forarmen, meget hurtig have gjenvundet deres Sundhed. Dette Udslæt begynder med en en mørkerød og ligesom kobberfarvet Svulst i Huden, paa hvilken der i Løbet af nogle Dage vise sig betydelige runde eller ovale Blærer (Bullæ), som indeholde en klar vandagtig Vædske; omkring Blærerne bemærker man en smal rød Ring, som er noget mørkere end selve den rosenagtige Betændelse i Huden, og som altid, endskjøndt den rosenagtige Betændelse i selve Huden er ubetydelig, omgiver selv de mindste Blærer. Udbruddet af

denne Hudaffection ledsages som oftest af betydelige Feberanfald, med hurtig og haard Puls, Mangel paa Appetit og urolig Søvn eller fuldkommen Søvnløshed. Svulsten i Huden, der undertiden er meget betydelig, foraarsager Patienten en stærk Svie og brændende Fornemmelse, som først efterat Blærerne have udviklet dem formindskes. Naar Blærerne have udviklet dem, briste de, udgyde en klar serøs Vædske, og indtørres, idet de efterlade smaa tynde rødagtige Skjæl som give Huden en mørkere Farve, der dog lidt efter lidt forsvinder. Svulsten i Huden vedvarer endnu efterat Blærerne ere indtørrede, og taber sig først nogen Tid efterat de ere ganske forsvundne.

5) Hedeblære-Udslæt (Eczema hydrogenum) forekommer hyppig hos Patienter, som have overdrevet Svedecuren, eller som have et meget fiint Hudorgan. Dette Udslæt faaer i Gräfenberg Navn af „Badefriesel“ og betragtedes før som en Crise, men har nu senere, siden Erfaringen gjorde Priesnitz noget klogere, for det meste tabt sin critiske Betydning, og betragtes nu som det i Virkeligheden ogsaa er, som en Virkning af Vandcurens Irritation paa Huden. Udslættet bestaaer af smaa sammenhobede Vesicler, som staae nærved hverandre. De ere sjelden omgivne af nogen rødlig Ring, og udvikle dem paa en Overflade, hvis Farve i Regelen er uforandret. Hyppigst findes de paa Forarmen og den indvendige Side af Laaret, og ere forbundne med nogen brændende Fornemmelse i Huden; de hentørres i Almindelighed ved en let, næsten umærkelig, Afskalling. Patienter, som svede længe ad Gangen, eller som foretage Svedningen to Gange om Dagen, og de, som have et irritabelt Hudsystem, ere mest udsatte for dette Udslæt. Jeg har aldrig iagttaget, at det skulde have nogen critisk

Betydning, hvorfor jeg betragter dette Udslæt som den blotte Virkning af Vandcuren.

Efter Dr. Piutti's Iagttagelser, skal Eczema hydrogenum ofte forekomme som Crise i Nervesvækkelser.

6) Honningskorpet Udslæt (Impetigo hydrogena) bestaaer af smaa Pustler som staae meget nær ved hverandre, og som briste efter nogle Dage og efterlade tykke, rynkede guulagtige Skorper (ligesom indtørret Gummi eller Honning). Deres Bund er fuld af smaa Punkter eller Huller, som udsvede den purulente Materie, der siden incrusteres til de guulagtige Skorper. Dr. Piutti vil have iagttaget dem som en Crise hos de Patienter, der have mange fordærvede Vædsker.

7) Finner (Acne hydrogena). Som bekjendt har denne Sygdom sit Sæde i Hudens Talgkjertler, og betragtes i Almindelighed som en Betændelses-Sygdom i disse Organer. Finnerne staae sjelden meget tæt ved hinanden, men ere som oftest isolerede, og have en dunkelrød, mere eller mindre haard, Basis. De undergaae en langsom og oftest en fuldkommen Suppuration, hvorved der dannes bruunagtige tynde Skorper, som ikke regenereres uden efter fornyet Udbrud af Finnerne. Hyppigst forekomme Finnerne i Ansigtet, paa Ryggen og paa de Steder, som mest have været udsatte for Douchens Vandstraale. Patienter, som svede meget stærk og som spise meget Kjød, (hvilket i Overmaal er en almindelig Føde i Gräfenberg) ere mest udsatte for dem.

Efter Dr. Piuttis Paastand fremkomme Finnerne som Crise hos Patienter med slette Vædsker; men jeg har aldrig kunnet forvisse mig om Sandheden af denne Dr. Piuttis Paastand, og jeg anseer dem derfor i Almindelighed som en Følge af de kolde Bades Anvendelse paa det svedende Le-

gerne, vel ogsaa i nogle Tilfælde som foraarsagede af altfor megen Kjødspisning, i det de, selv hos de sundeste Mennesker, kunne opstaae af bemeldte Aarsager. Vel veed jeg, at de øvrige Hydropather betragte saavel Finnerne, som enhver anden Eruption, der under Vandcurens Brug viser sig paa Huden, som en Udskillelses-Proces af de saa berygtede slette Vædsker, men da Antagelsen af disse, efter Hydropathernes Mening, i alle Sygdomme tilstædeværende slette Vædsker, hører til de hypothetiske Sætninger, saa bliver Finnernes critiske Betydning, i det mindste i mange Tilfælde, lidet sandsynlig, ligesom det ogsaa er en almindelig bekjendt Kjendsgjerning, at denne Hudsygdom ofte alene foraarsages ved en eller anden Irritation af Hudorganet.

Foruden de Criser, som characterisere sig ved de anførte Eruptioner paa Huden, antager Priesnitz ogsaa en critisk Sved, som kjendes af Lugten, thi efter hans Mening skal det sunde Menneskes Sved slet ingen Lugt have, og altsaa er enhver Sved, som lugter, efter Priesnitz's Mening, en critisk Sved. Det er især i den saakaldte Medicamentsyge at den critiske Sved spiller en saa stor Rolle i Gräfenberg, idet man antager, at de fleste Medicamenter paa denne Maade, selv efter i flere Aar at have ligget i Legemet, kunne udskilles af det, og da man paa dette Sted betragter de fleste Medicamenter (à la Rausse) som rene Gifter, saa er det saare naturligt, at man er sjæleglad ved at kunne blive dem qvit paa denne Maade. Under mit Ophold i Gräfenberg forevisste man mig en Patient, der almindeligen blev betragtet som et fortræffeligt Exemplar paa Medicamentsygen. Denne arme Mand, som for omtrent 25 Aar siden havde brugt en Deel Jern- og China-Midler i England, var nu i Gräfenberg efter 2 Aars Ophold bleven aldeles befriet for disse slemme Gjæster; ja, selv den

Bourdeaux Viin, som han for omtrent 16 Aar siden havde taget til sig, maatte herud, og gav sig nu tilkjende i hans Urin, som lugtede af denne Viin (!!). Patienten, som var saa sjæleglad ved at være befriet fra disse gamle Reliqvier, foreviiste dem, deels i Form af forskjelligt farvede Bundfald, deels paa farvede Klude, der forhen vare brugte til Omslag, og i hvilke Sveden var indtørret. En Doctor (der ligesom Holberg's Byskriver „med Sveden tog sig for det at examinere") havde i disse Patientens forskjellige Farvestoffer fundet Jern, Kobber, Indigo &c., og staaer nu, saa vidt jeg veed, i Begreb med at give et godt Bidrag til den i Gräfenberg saameget berygtede Medicamentsyge. Gid han i hans lærde Afhandling om denne Medicamentsyge ikke maatte glemme den Omstændighed, at den bemeldte Patient boede hos en Farver.

Vel har jeg læst, at Fourcroy skal have iagttaget urinstofholdig Sved, Swediaur seet Huden paa en Gigt-Patient bedækket med et hvidt Pulver, hvilket Good ansaae for at være urinsuurt Natron, at Mentzelius og Albrecht tale om guul Sved, at Borelli saae en grønlig-blaa, Hoffmann en zinnoberrød og Prichard en grøn Sved, ligesom det ogsaa er mig bekjendt at Dr. Piutti har fundet Qvægsølv i de Patienters Sved, som have lidt af Mercurialisme; men jeg maa dog tilstaa, at foranførte Sygdoms-Historie overgik min Troe, og at jeg har al Grund til at antage, at den beroede paa Bedrageri. Endskjøndt jeg altsaa, af dette og andre Facta, har fuldkommen Grund til at antage, at noget af det, man i Gräfenberg hører fortælle om Medicamentsygen beroer paa Overdrivelser, saa er jeg dog nogenledes forvisset om, at enkelte af de Facta, der angaaende denne Syge circulære i Gräfenberg, ere velbegrundede, da de baade ere forefaldne under flere Lægers Obser-

vatöner paa selve dette Sted, og observeres ligeledes ikke sielden af troværdige Læger, som forestaae de andre Vandlægeanstalter.

Den tredie Anvendelsesmaade af det kolde Vand udgjør den saakaldte beroligende Methode, (Methodus sedans), der efter Dr. Kupprichts's Mening¹) er at betragte som en ny Opfindelse af Priesnitz. Denne Methodes Hovedvirkning er saavel beregnet paa at dæmpe og moderere de stormende Symptomer, der finde Sted under Livets Kamp med Sygdommen eller Sygdoms-Ideen, og som saa ofte kunne have farlige Følger for Livet, som paa at flytte Kamppladsen fra de indre Organer til Hudsystemet, for igjennem dette at befrie de indre Organer fra den Fare, de under hiin Kamp kunde være udsatte for. Det har længe været en bekjendt Sag, at de stormende og faretruende Tilfælde, som saa ofte optræde i acute Sygdomme, maae og bør bekjæmpes, hvis Livet ikke skal udslukkes eller i det mindste komme i største Fare, og dette skeer altid hos Lægerne ved den symptomatiske Behandling. Af denne Grund er det, at man sætter Igler paa Hovedet imod Congestioner i Typhus, giver krampestillende Midler imod symptomatiske Kramper, o. s. v.

I de fleste acute Sygdomme hidrører den Fare for Livet, som disse medføre, derfra, at Blodet og Vædskerne strømme altformeget til de indre Organer, og fremkalde saaledes enten Congestioner, Betændelser eller Blodudgydelser, hvorved disse Organers Functioner enten forstyrres eller aldeles ophøre. I disse Tilfælde søger Blodet med Magt at bane sig Vei igjennem dets Canaler, og derved forøges

1) Ehrenrettung des Vinzenz Priesnitz von Dr. Kupprícht. Breslau 1840. Pag. 34.

Smerten og Spændingen i de med Blodet overfyldte Dele. Det er under disse Omstændigheder at Lægerne pleie at aarelade, men Priesnitz og de andre Vandlæger, som ikke foretage nogen Blodudtømmelse, vide her fortræffelig at bruge det kolde Vand, baade som palliativt og radicalt Middel. Om Priesnitz's Fremgangsmaade i slige Tilfælde er fremgaaet af hans practiske Instinkt, eller den er Resultatet af en sund Theori, det veed jeg ikke; imidlertid er Theorien for hans sedative Fremgangsmaade ikke vanskelig at udfinde, thi den grunder sig paa en antagonistisk Virkning, som er bestemt til at paavirke hele Hudsystemet. Som bekjendt ledsages nemlig en Mængde acute Tilfælde af en Uvirksomhed i Huden, der foraarsages ved den for anførte forøgede Blodstrømning til de indre Organer, hvorved Hudens Blodkar falde i et Slags Uvirksomheds-Tilstand, foraarsaget ved Vitalitetens og Vædskernes Henstrømning indad imod Legemets Centrum. Priesnitz's Hensigt er nu at fremkalde en forøget Blodstrømning imod hele Legemets Peripheri, og dette opnaaer han ved den for anførte Indsvøbning i vaade og derpaa godt afvredne Lagener, i hvilke Patienten bliver liggende saalænge, indtil han kommer i en rigelig Transspiration. Virkningen af denne Indsvøbning i vaade Lagener, naar den bruges efter denne Methode, ligner meget Virkningen af et varmt Bad; kun er den deri forskjellig — og det er dens Hovedfortrin — at det kolde Vand styrker Hudkarrene imedens det varme Vand slapper dem, ligesom denne vaade Indsvøbning ogsaa, ved at nedstemme Blodets Temperatur, udøver en sedativ Virkning paa hele Blodcolonnen. Det er en Hovedregel ved Indsvøbning i vaade Lagener, naar den bruges i en beroligende Hensigt, at det vaade Lagen maa slutte godt til hele Legemet, og at det

paa Tiftes, forend det begynder at blive tørt; forsømmes dette, forfeiler denne Fremgangsmaade aldeles sin Hensigt. I Congestionssygdomme og Febre, som ere forbundne med en brændende Tørhed i Huden er Indsvøbningen i vaade Lagener, brugt efter foranførte Methode, et herligt Middel, og den benyttes derfor næsten uden Undtagelse i alle feberagtige Sygdomme. Det mangler ikke, saavel i Gräfenberg som paa de andre Vandlægeanstalter, paa mangfoldige Kjendsgjerninger, som tale for denne Methodes heldige Virkninger, selv i den saa meget frygtede Typhus, og jeg har selv hørt en meget agtværdig, og i det kolde Vands Virkninger ved langvarig Erfaring indviet, Læge ytre det Ønske, at han i denne Sygdom vilde alene lade sig behandle efter Vandcurens Regler, hvorved han tilføiede, at de kolde Indsvøbninger, brugte efter Vandcurens beroligende Methode, endnu aldrig hos ham havde forfeilet den ønskede Virkning imod denne Sygdom. Lignende heldige Resultater har man i endarkede exanthematiske Sygdomme, som f. Ex. Skarlagensfeber og Mæslinger, seet af denne Methode, selv i de Tilfælde hvor Exanthemet havde forladt Huden og kastet sig paa de indre Organer med farevækkende Symptomer for Patientens Liv. I slige Tilfælde kommer det meget an paa, at Lægen er bleven nøie bekjendt med Vandets Virkninger, og at han besidder en rigtig Takt for dets Anvendelse i acute Sygdomme; thi dersom hans Ordinationer og Nærværelse under saadanne Omstændigheder blive vaklende, saa er Alting tabt, og Patienten gaaer da sin sikkre Undergang imøde. Enhver, som har seet Priessnitz's bestemte Fremgangsmaade i acute Tilfælde, har beundret den Rasthed og Sikkerhed, hvorved han, deels med den beroligende, deels med den hekændelsesstridige Methode seer sig istand til at bekjæmpe selv de farligste Sygdomme,

og ved hvis fortsatte Brug han ofte har hævet de hyppig for Læger uhelbredelige Sygdomme (f. Ex. Stivkrampe).

I Congestionssygdomme og Blodflod er Indsvøbning i vaade Lagener et meget virksomt Middel; thi ligesom den bestandig fortsatte Afledning af Legemets Varmestof formindsker Blodcolonnens Expansion, saaledes bevirker ogsaa Blodets stærkere Tilstrømning til Huden en Standsning i de indre Congestioner og Forblødninger; jeg har seet flere betydelige Congestioner og indvendige Forblødninger formindskede og tilsidst aldeles standsede paa denne Maade, som før havde modstaaet de sædvanlige afledende og blodstillende Midler.

Den hyppige Vanddrikken virker ogsaa som et afkjølende Middel i den beroligende Methode, og derfor maa den heller ikke forsømmes. Man lader Patienten drikke ofte, men lidet ad Gangen, hvorved Blodmassen lidt efter lidt afkjøles, indtil man har den tilsigtede Virkning. Det samme gjelder om kolde Indsprøitninger og kolde Klysterer, naar de anvendes i en beroligende Hensigt, at de nemlig maa gjentages hyppig, men altid med et ringere Qvantum Vand end ellers.

Hvad Indsvøbning i vaade Lagener er for det hele Legeme, det ere tætsluttende Omslag for Legemets enkelte Dele. De anlægges paa den Maade, som jeg foran har anført ved den omstemmende Methode, men maae altid, naar de anvendes i en beroligende Hensigt, skiftes forend de begynde at tørres; de anlægges enten paa selve det smertende Sted, eller saa nær det som muligt, og befæstes med et tørt Bind, som tillige tjener til Beskyttelse for Luftens Adgang.

Regelen for de locale Bades Anvendelse, naar de bruges i en beroligende Hensigt, er den, at de maae anvendes saalænge, indtil de have frembragt en varig Congestion til den Deel af Legemet, med hvilken Vandet har været i Be-

meisse; thi forsømmes dette, saa er den beroligende Virkning forfeilet. Sædebadet maa derfor, som jeg allerede foran har antydet, tages i en Tid af 45 Minuter, eller i 1½ Time, naar det skal bruges som et beroligende Middel; thi først efter et længere Ophold deri indtræder den beroligende og afledende Virkning. Som beroligende og afledende Middel benyttes Sædebadet hyppigst imod Congestioner til Hovedet, Brystet og Underlivet. Saaledes bruges det imod Hovedpine, foraarsaget ved Blodcongestioner til Hovedet, Drepine, Tandpine, Ansigtssmerte, Gigt og Rheumatismer i Hovedet, eller Congestioner som true med Hjerne- eller Lunge-Apoplexi. I slige Tilfælde er Sædebadet som et afledende og beroligende Middel meget virksomt, men det maa efter Omstændighederne bruges gjentagne Gange om Dagen. I smertefuld Menstruation anvender Priesnitz Sædebadet som et beroligende Middel gjentagne Gange i Menstruations-Perioden, og endskjøndt denne hans Fremgangsmaade har mødt en stræng Opposition hos Lægerne, har den dog i mange Tilfælde viist sig meget gavnlig. Hofraad Rupprecht[1]) siger, at han, under hans Ophold i Gräfenberg, har seet Priesnitz anvende Sædebadet saavel imod smertefuld, som imod altfor rigelig og uregelmæssig Menstruation, med den største Nytte, og jeg har selv talt med flere Læger, som stadfæstede Priesnitz's Erfaringer i denne Henseende. Ligeledes finder Sædebadet som et beroligende Middel en hyppig Anvendelse imod smertefulde Hæmorrhoider, og tages da sædvanlig om Morgenen og om Aftenen, forend man gaaer til Sengs. Det vil vel forekomme mange meget vanskeligt, at fatte Sædebadets beroligende Virkning imod Anomalier i Men-

---

1) l. c.

Krystionen og smertefulde Hæmorrhoider, samt overhovedet at gjøre sig et klart Begreb om dets beroligende Virkning; men denne Feil er da i Grunden mindre, som Sædebadet har tilfælles med en stor Deel af vore daglig brugte Medicamenter, og vi faae derfor i denne Henseende at give det samme Rettigheder som disse, være sig allopathiske eller homøopathiske Helbredelsesmidler, nemlig at bedømme deres Gavnlighed efter det Factiske i deres Virkninger.

De øvrige locale Bade, som bruges i den beroligende Methode, ere: Haandbade, Armbade, Fodbade, Beenbade og Halsbade. Haandbadene, som tages i et lille Bækken, i hvilket Vandet ikke staaer høiere end at det blot bedækker Haanden, bruges fornemmelig som et beroligende Middel imod Ørepine og Tandpine. Fodbadene bruges paa lignende Maade og i lignende Tilfælde som Haandbadene. Armbadene og Beenbadene bruges derimod som et afledende og smertestillende Middel, saavel imod Congestioner til Hovedet, Brystet og Underlivsorganerne, som imod rheumatiske Affectioner i selve Extremiteterne. Beenbadene og Armbadene anvendes altid, naar de bruges som et beroligende Middel, i Forbindelse med Friction af Extremiteterne, hvorved disse Bades beroligende og afledende Virkning bliver betydelig forøget.

Som et beroligende Middel bruges Douchen ogsaa undertiden imod rheumatiske Smerter i Extremiteterne, eller Congestioner til de indre Dele, og den anvendes da sjelden eller aldrig paa selve det lidende Sted, men kun i Nærheden af det. De nyeste Vandlæger anbefale Regnbade som et fortrinligt beroligende Middel.

Endelig bruges Svøbningen ogsaa, fornemmelig i alle Forkjølelses-Sygdomme, som et beroligende Middel, og den foretages i slige Tilfælde undertiden to Gange om Dagen.

Da Vandcurens beroligende Methode egentlig er at betragte som Hydropathiens Palliativmiddel, saa er det let at begribe, at den bruges sjelden i og for sig alene, men hyppigst i Forbindelse med de andre Methoder. Saaledes anvendes den f. Ex. i Forbindelse med den styrkende Methode hos Patienter, som lide af Mercurialsygdom og Hæmorrhoider; ligesom den ogsaa i de fleste Tilfælde bruges imod paakommende Feberanfald, være sig acute eller chroniske.

En af de vigtigste Anvendelsesmaader af det kolde Vand er den saakaldte betændelsesstridige eller antiphlogistiske Methode, der efter Hofraad Rupprecht udgjør Vandcurens 4de Methode. For rigtig at kunne opfatte denne Methodes therapeutiske Nytte, er det nodvendigt, at man har dannet sig et rigtigt Begreb om Betændelsens physikalske og dynamiske Phænomener, thi uden en rigtig Opfattelse af dette vil man hverken være istand til at forstaae Vandcurens Virkninger i Betændelser, eller med Sikkerhed kunne anvende Vandcuren imod denne Sygdoms-Art. Vi have altsaa først og fremmest at gjøre os det Spørgsmaal: hvad er Betændelse?

Betændelse kalde vi den pathologiske Tilstand i Legemet, naar Blodet paa et eller andet Sted i den levende Organisme, efter en forudgaaet Congestion, standses i Capillærkarrene og adskilles i dets Bestanddele. Betændelses-Processen (eller den i Capillærkarrene omtalte Standsning og Decomposition af Blodet) udgaaer enten fra Nervesystemet eller fra selve Blodmassen, og disse ere derfor at betragte som Betændelsens egentlige Factorer. Fra Nervesystemet kan Betændelsen udgaae paa en dobbelt Maade, idet den enten skeer ved en altfor stærk Irritation, eller ved en paakommende Lamhed i nogle af de Nerver, som

forestaae Circulationen. Ved en altfor stærk Irritation af en Nerve, være sig af en mechanisk, chemisk eller dynamisk Aarsag, opstaaer nemlig Smerte, og en forøget Tilstrømning af Blod til det afficerede Sted, og dette kalder man Betændelsens Congestions-Stadium; ophører Irritationen og den deraf foraarsagede Smerte itide, saa kommer Blodcirculationen snart igjen i dens rigtige Gang, og Congestionen hæves uden videre Følger: forøges eller vedbliver Irritationen derimod, saa opdynges Blodet mere og mere i det afficerede Capillærsystem, indtil der skeer en fuldkommen Standsning, og derpaa følgende Decomposition af Blodet, hvorved Betændelsen altsaa er tilveiebragt. Ved Lamhed i en eller flere af de Nervegrene, som forestaae Circulationen, opstaaer Standsningen i Capillærsystemet derved, at Nervepaavirkningen paa Blodsystemet, som er nødvendig til Blodcirculationen, ophører.

Fra selve Blodcolonnen kan Standsningen i Capillærkarrene ligeledes opstaae paa en dobbelt Maade: Blodet kan nemlig enten ved fremmede Partikler blive saa condenseret, at dets Gjennemgang igjennem Capillærkarrene vanskeliggjøres, (hvilket bedst kan bevises ved at indsprøite en Gummieopløsning i Venerne paa et Dyr); eller det kan indeholde smaae irriterende Partikler, som, ved paa en unaturlig Maade at pirre Nervesystemet, give Anledning til den foromtalte sygelige Irritation og Smerte i Nervesystemet, der i slige Tilfælde bliver at betragte som Betændelsens Grundaarsag.

Endskjøndt dette er den almindelige Grundanskuelse om Betændelsens Opkomst, saa gives der dog flere Anskuelses-Maader om den pathologiske Gang, hvorved Betændelsen dannes, og det er visnok under Videnskabens nuværende Standpunkt temmelig vanskeligt at afgjøre, hvilken af disse

Anskuelsesmaader er den rigtigste. Saaledes har Latour anseet en forøget Varme i Blodet, der unegtelig er et af Betændelsens mest constante Phænomener, for at være Betændelsens egentlige Væsen, og vil man endogsaa ikke finde sig berettiget til at antage dette, saa er dog saameget vist, at en forøget Varme i Blodet meget maa bidrage til at forøge Blodets Standsning i Capillærkarrene; thi ligesom det af Physiken er en bekjendt Kjendsgjerning, at Varmen udvider de faste og flydende Legemer, saaledes maa en saadan Udvidelse af Blodcolonnen, der foraarsages ved Blodets forøgede Varme, aabenbart bidrage meget til at standse Blodcirculationen i Capillærkarrene. Det er vel endnu ikke afgjort hvor høi Varmeforøgelsen er i Betændelserne, da dette vistnok meget beroer paa Sygdommens Intensitet og Patientens Constitution; nogle (Canstatt)[1]) anslaae den til 7° F. eller derover, andre derimod til 2 à 3° R., og Nervernes forøgede Indvirkning paa Blodet betragter man i Almindelighed som dens Aarsag. I alle betydelige Betændelser, endogsaa i dem, som have deres Sæde i de indre Organer, er Varmeforøgelsen i Blodet følelig paa Legemets Overflade, hvilket aabenbart henthyder paa Varmestoffets forøgede Udstraaling af Legemet, og denne Udstraaling falder og stiger med Reactionens Af- og Tiltagende. Indtræder Koldbrand, saa aftager Varmeudviklingen og Legemet bliver koldt.

Priesnitz's Theorie om Vandets Virkning imod Betændelserne er baade sund og fornuftig, og hans laconiske Udtryk om disse Sygdomme, „das Blut tobt wie eine ko„chende Flüßigkeit, es muß abgekühlt und abgeleitet wer-

[1]) Die specielle Pathologie und Therapie von Dr. Carl Canstatt. Erster Band. Erlangen, 1841. Pag. 64.

„Vand," er meget træffende og man kan sige virkelig genialt af en Mand med hans ellers ofte uklare og ufuldstændige pathologiske Anskuelser.

Vandcurens Anvendelse i den betændelsesstridige Methode grunder sig paa det kolde Vands bedøvende Indvirkning (efter Hofraad Rupprecht, narkotiske Virkning) paa Nervesystemet, i Forbindelse med dets fortyndende Virkning paa Blodet, og dets varmeafledende Egenskaber. Angaaende den første (bedøvende) Virkning, da er det en bekjendt Kjendsgjerning, at det kolde Vand har en beroligende eller bedøvende Virkning paa Nervesystemet. Hvem kjender f. Ex. ikke den beroligende Virkning, et Omslag af koldt Vand har paa en brændt Skade, eller en local Betændelse udvendig paa Legemet? og er det ikke bekjendt, at den brændende Smerte, som foraarsages ved en Sennopslage eller andre Rubefacientia (Trækmidler), stilles bedst ved et Omslag af koldt Vand naar det anvendes paa en rigtig Maade (i korte Mellemrum)? Ikke mindre er det bekjendt, at Vandet fortynder alle Vædsker, og at dette ogsaa maa være Tilfældet med Blodmassen, naar Vandet absorberes af Legemet, følger af sig selv. Vigtig bliver denne Kjendsgjerning for Hydrotherapeutikerne fornemmelig i ydre Betændelser, thi ligesom det er et bekjendt Factum, at Vandet ved den saakaldte uorganiske Resorption eller Endosmosen kan trænge igjennem Huden og Capillærkarrene, saa er det ingen Tvivl underkastet, at det paa denne Maade er istand til at fortynde Blodet i de overfyldte Capillærkar, og erindrer man sig da tillige den af Johannes Müller [1]) omtalte mærkværdige Forandring paa Blodkuglerne, saa bliver dets gavnlige Virkning, som for-

1) See Handbuch der Physiologie der Menschen von Johannes Müller. Erster Band. Coblenz, 1838, Pag. 111.

tyndende Middel, let at begribe. Denne berømte Physiolog har nemlig bemærket: at Blodkuglerne[1]) opløses i koldt Vand saa at de blive næsten usynlige, hvilket naturligviis maa lette deres Gjennemgang igjennem de fine Aarer i Legemet, og da Betændelsens egentlige Characteer bestaaer, som jeg foran har antydet, i en standset Gjennemgang af Blodet igjennem de fine Aarer (eller Capillærkarrene), maa en Fortyndning af Blodmassen i det betændte Sted virke yderst velgjørende paa Betændelsens Fordeling. Ifølge Vandcurens betændelsesstridige Behandlingsmaade (hvorefter Patienten bør drikke et betydeligt Qvantum Vand), maa ogsaa den indvendige Brug af Vandet hjælpe meget til at fortynde Blodmassen, hvorved hiin Vandets opløsende Virkning paa Blodmassen, og dets Evne til at bringe tykke

---

1) Blodkuglerne udgjøre een af Blodets Hovedbestandele. Blodet bestaaer nemlig af: 1, **Blodvandet** *(Serum sangvinis)*, som indeholder: Spytstof *(Salivin)*, Ostestof, Mælkesyre, Kjødextract (Osmazon) og Æggehvidestof (Albumen); 2, **Blodkagen** *(Placenta sangvinis)*, som indeholder Blodkuglerne (eller Blodkornene) og Blodets Trævlestof *(Fibrina)*. Saalænge Blodet er i sin rigtige Circulation i Legemet holder Trævlestoffet sig opløst i Blodvandet, men indtræder der en Betændelse i den levende Organisme, eller udtømmes Blodet af Legemet, saa udskiller Trævlestoffet og Blodkuglerne dem af Blodvandet. Efter Aareladninger kan man bedst iagttage denne Adskillelse af Blodet, idet Blodvandet efter en kortere eller længere Tid adskiller sig fra Blodkagen, der svømmer midt i Vandet. I Betændelsessygdomme adskiller Blodkagen sig i to Dele, idet der ovenpaa den danner sig en tyk Hinde, som faaer Navn af Betændelseshinden *(Crusta phlogistica)*, og som bestaaer af Trævlestof, imedens den nederste Deel af Blodkagen danner en mørkerød Masse, som bestaaer af Blodkugler. Denne Adskillelse af Trævlestoffet og Blodkuglerne i Betændelser foraarsages, efter de nyere Physiologer, derved, at Blodet langsommere coagulerer i visse Sygdomme, hvorved Blodkuglerne faae Tid til at synke tilbunds.

og standsede Vædsker atter i Gang, virker høist velgjørende paa Betændelsens heldige Udfald, og dens Overgang i Fordeling.

Paa den anden Side virker ogsaa Vandet (der i den betændelsesstridige Behandling altid bør anvendes saa koldt som muligt) ved sin Kulde, som et kraftigt Middel til at befordre Betændelsens Overgang i Fordeling. Dette have Lægerne i længere Tid vidst at benytte dem af, og de kolde Omslag ere derfor ofte og især i senere Tid anvendte imod adskillige Betændelser, fornemmelig naar disse ere foraarsagede ved ydre Vold, eller naar Betændelsen har sit Sæde i Hovedet eller Underlivet. Inconseqvents i Anvendelsen af disse kolde Omslag hos Lægerne har imidlertid viist sig deri, at man har undtaget visse Regioner af Legemet fra denne Behandlingsmaade, og saaledes har man ikke endnu kunnet faae det i sit Hoved, hvorledes kolde Omslag paa Brystet kunne være ligesaa gavnlige i Brystbetændelser, som kolde Omslag paa Hovedet og Underlivet imod Hjerne- og Underlivs-Betændelser; det lader nemlig til, at man ikke har kunnet løsrive sig fra den Tanke, at det kolde Vand, anvendt paa Brystet, maatte fremkalde Forkjølelse eller andre slemme Tilfælde for Brystorganerne. **Priesnitz** derimod, som ikke er indtaget af ugrundede Fordomme, handler i dette Capitel mere consequent end Lægerne, og anvender derfor kolde Omslag imod alle Betændelser, være sig udenpaa Legemet, eller indeni dets Huulheder, og det, efter mangfoldige Erfaringer, med ligestort Held. At yngre Vandlæger saavel i dette, som i alt andet, der i Vandlægekunsten viser sig som gavnligt, handle efter **Priesnitz's** Methode, er saare naturligt, og man seer derfor i senere Tid Brystbetændelser hos disse behandlede med kolde Omslag paa Brystet, som bruges efter den samme Maade, disse Omslag ellers bruges paa, naar de

anvendes som et betændelsesstridigt Middel, og saavidt mig bekjendt har man endnu aldrig seet skadelige Følger af denne Fremgangsmaade, men tvertimod iagttaget de samme gavnlige Virkninger af disse Omslag paa Brystet, som man ellers pleier at see af deres Anvendelse paa Hovedet imod Betændelser i Hjernen eller dens Membraner.

At Vandets foromtalte bedøvende Virkning hidrører fra dets Kuldegrad er ingen Tvivl underkastet, og for at det kan frembringe denne Virkning maa det anvendes som friskt og koldt Vand, i korte Mellemrum; thi forsømmes dette, saa har den betændelsesstridige Methode ingen Virkning, i det mindste ikke i saadanne Tilfælde, hvor det gielder om at knække heftige eller farlige Betændelses-Sygdomme. Det kan vel ikke negtes, at Anvendelsen af det kolde Vand som betændelsesstridigt Middel udfordrer megen Forsigtighed, og en rigtig Takt for dets Brug, som altid maa indrettes efter Sygdommens Natur og Patientens Constitution; thi forsømmes dette, eller besidder den Læge, som under slige Tilfælde tager sin Tilflugt til dette Middel, ikke tilstrækkelige Erfaringer om Vandets Virkninger i disse Sygdomme, saa kan Patienten let komme i den største Fare. Ikke mindre slemme Følger kan det have, naar Lægen [1]) under slige Omstændigheder bliver vaklende, og i sin Uenighed forlader sin Plan, for at gribe til bestemte allopathiske eller homøopathiske Midler; thi foruden at slig Ubestemthed

[1]) Der gives flere Tilfælde som bevise, at Ikke-Læger ofte have været heldigere med Vandcurens betændelsesstridige Methode end selve Lægerne, hvilket vistnok ogsaa hidrører derfra, at Ikke-Lægerne mindre ere udsatte for at blive vaklende i deres Ordinationer, da de som oftest hverken kjende de andre betændelsesstridige Midler, eller ere istand til at bedømme den Fare, Patienten i betændelsesagtige Sygdomme ofte svæver i.

nedsætter Lægens Anseelse i Patientens Øine og virker saaledes høist uforddeelagtigt paa Curens heldige Udfald, saa kan slig Vaklen og Ubestemthed fra Lægens Side ofte bringe Patienter i den største Fare og gjøre enhver Lægehjelp aldeles unyttig, da der som oftest i acute Tilfælde ingen Tid er at give bort.

En af det kolde Vands vigtigste Egenskaber i den betændelsesstridige Methode er dets **Evne at formindske Blodets overflødige Varmestof.** Jeg har foran antydet, at Blodets forøgede Varme i Betændelserne, og den derved foraarsagede Expansion af Blodcolonnen, maatte bidrage meget til at standse Blodcirculationen i Capillærkarrene. Ved den samtidige indvendige og udvendige Brug af det kolde Vand ere vi bedre end ved nogetsomhelst andet Middel istand til, saa at sige efter Behag, at formindske Blodets Varme og den deraf flydende Expansion i Blodcolonnen. Dr. **Piutti** i Egersburg har i denne Henseende gjort flere interessante Forsøg, og tydelig beviist, at man efter Behag kan nedstemme Blodets Varme. Dersom Varmens Forhøielse i Betændelserne var, som **Latour** paastaaer, at betragte som Betændelsens egentlige Væsen, saa maatte det kolde Vands Egenskab, at kunne formindske Blodets Varme, være nok til at bevise dette Middels absolute og ufeilbare Nytte i alle Betændelses-Sygdomme; men da denne Anskuelsesmaade om Betændelsens egentlige Væsen neppe endnu kan ansees som afgjort og beviist, saa er det (idetmindste efter vore nuværende Kundskaber om Betændelsens egentlige Grundaarsag) vistnok rigtigere at antage, at det kolde Vands store Nytte i alle Betændelsessygdomme er at betragte som et Resultat af dets **bedøvende, opløsende, og Varmeudviklingen formindskende Egenskaber.**

Vandets Virkning modificeres efter den Maade man anvender det paa; for at det derfor kan frembringe en opløsende, bedøvende og Varmestoffet afledende Virkning, maa det anvendes paa en tilsvarende Maade til dette Øiemed, og dette er den Opgave Vandcurens betændelsesstridige Methode har at løse.

Som betændelsesstridigt Middel anvendes det kolde Vand baade indvendig og udvendig. Til dets indvendige Brug hører Vanddrikken og Indsprøitninger af koldt Vand. Vanddrikningen, saavel som Indsprøitningerne, modificeres efter Patientens Constitution og Sygdommens Natur og Intensitet. I alle Betændelses-Sygdomme, være sig udvendige eller indvortes Betændelser, maa Patienten i korte Mellemrum drikke en betydelig Mængde koldt Vand, især naar Betændelsen er forbunden med stærk Hede, Tørst og Feber. Intet lædsker og vederqvæger en Patient, som lider af indvortes Betændelse, saa godt som det kolde Vand, og kun Fordomme og Dumhed, men ingen sand Erfaring, kunne betvivle Vanddrikningens store Nytte i Betændelsessygdomme. Naar Dyrene lide af Betændelsessygdomme, saa drikke de intet andet en koldt Vand, og de komme dog ved dette deres Naturinstinct ofte ulige bedre fra det, end vi Mennesker, med alle vore Kunstmidler. Det er en bekjendt Kjendsgjerning, som ikke kan negtes, at naar vilde Dyr blive svært saarede, saa opsøge de strax det kolde Vand, og helbredes mange Gange for svære Saar og Betændelser meget bedre ved dette Middel, end vi Mennesker under lignende Omstændigheder inde paa vore kunstige Hospitaler.[1])

---

1) See „Wasser thut's freilich!" von J. H. Rausse. Zeitz 1840. Pag. 333.

Formedelst Betændelsessygdommenes forskjellige Charakteer og Intensitet, er det, som sagt, ikke let at bestemme, hvormeget Patienterne skulle drikke i de forskjellige Betændelser, og det tilkommer derfor Lægen, i de paakommende Tilfælde at bestemme det. Det samme gjælder om de kolde Indsprøitninger og kolde Klysterer, at deres gjentagne Anvendelse i kortere eller længere Mellemrum beroer ganske paa Sygdommens Natur, Heftighed og Sæde.

Den ydre Anvendelse af Vandet i den betændelsesstridige Methode er ikke mindre forskjellig, alt efter Sygdommens Natur og Sæde. I Betændelser paa Yderdelene ere kolde Omslag ofte tilstrækkelige til at hæve Sygdommen, især naar slige Betændelser ikke ere meget betydelige og foraarsagede ved ydre Vold. Det er en Hovedregel i Vandcurens betændelsesstridige Methode, at de kolde Omslag bør skiftes, saasnart de ved Legemets Varme begynde at opvarmes, og dette skeer i Regelen (idetmindste i alle heftige Betændelser) i en Tid af 5—8 Minuter; derfor bør disse Omslag i Almindelighed skiftes hvert femte Minut, og Vandet hvori de dyppes bør være saa koldt som muligt. Om Sommeren, naar koldt Vand ofte ikke er at overkomme, gjør man bedst i at betjene sig af Iis, hvorpaa det ved Legemets Hede opvarmede Omslag lægges, indtil det bliver afkjølet. Man gjør bedst i at forsyne sig med flere Compresser, hvoraf den ene bestandig ligger i det kolde Vand eller paa Iisstykker, medens den anden bedækker det betændte Sted, indtil den begynder at blive varm, hvorpaa den strax omskiftes med den kolde. Ved Knusninger af ydre Vold ere disse kolde Omslag i en meget kort Tid istand til at hæve den locale Betændelse, naar de anvendes strax oven paa Læsionen, med tilbørlig Energi og Forsigtighed, og jeg har flere Gange ved dem seet mig

istand til at fordele betydelige Contusioner af Ledemodrne; der ellers som bekjendt, ofte kunne efterlade slemme Folger, selv om de ere behandlede med Igler og varme Omslag. I Paris ere de beromte franske Iglemænd begyndte at indsee det kolde Vands store Nytte i udvendige Læsioner, idet de have indfort de saakaldte kolde Irrigationer imod complicerte Beenbrud, og man kunde formode, at den Tid ikke skulde være saa fjern, at Vandcurens betændelsesstridige Behandling var istand til at formindske Antallet af de mange Millioner Igler, som Iglemanien aarlig fortærer i Paris. I alle betydelige Beskadigelser, som ere forbundne med en mere eller mindre stærk Feber, er man nodsaget til at forbinde universelle kolde Bade, Sædebade, hyppig Vanddrikken, og vel endogsaa Indsvobning i fugtige Lagener, med den locale Anvendelse af Vandet paa det lidende Sted, ligesom man ogsaa i alle indvendige Betændelser, altid maa tage sin Tilflugt til det kolde Vands indvendige og udvendige Brug.

De universelle kolde Bade tages i den betændelsesstridige Methode altid paa en egen Maade, som er temmelig meget afvigende fra de andre Methoder. Priesnitz lader nemlig Patienter, som lide af en eller anden indvortes Betændelse, hyppig bringe i et universelt Bad, hvori Vandet dog staaer meget lavere end ellers, ofte kun nogle Tommer hoit. I et saadant Bad bliver Patienten af Badetjenerne bestandig gnedet med de vaade Hænder, da Priesnitz med den fortsatte Gnidning har til Hensigt, at lede Blodet fra Legemets indre Organer ud til Huden, i det han tillige med det universelle Bad, nedstemmer Blodets Varme og formindsker Blodcolonnens Volumen. Priesnitz lader Patienter, som lide af indre acute Betændelser, altid opholde dem saalænge i Badet, indtil han mærker at

de begynde at faae mere eller mindre Kuldegysninger, og først naar disse ere indtraadte, lader han den Syge lægge i Sengen, hvor han siden efter Omstændighederne og Sygdommens Beskaffenhed indsvøbes i tørre eller fugtige Lagener. Det universelle Bad gjentages nu paa samme Maade med den omtalte Gnidning med vaade Hænder, alt efter Omstændighederne, flere Gange om Dagen, og afvexler med Sædebade og Indvikling i vaade og derpaa godt afvredne Lagener.

Sædebadet er uundværligt i den betændelsesstridige Methode, og det er et af denne Methodes hyppigst anvendte og kraftigste Midler. I de betændelsesstridige Sædebade bliver Vandet altid, førend det ved Legemets forøgede Temperatur bliver virkelig opvarmet, ombyttet med koldere Vand, da Hovedhensigten ved sligt Sædebad er at afkjøle Patienten; derpaa bliver Sædebadet fortsat, indtil Patienten begynder at faae stærke Kuldegysninger. Herved bliver det nu indlysende, hvilken Forskjel der er paa det betændelsesstridige og beroligende Sædebad. I et beroligende Sædebad opholder Patienten sig nemlig saalænge i det samme Vand, indtil dette ved Legemets egen Varme er begyndt at opvarmes; i det betændelsesstridige Sædebad maa Vandet derimod bestandig skiftes, og holdes saa koldt som muligt, og Patienten bør ikke forlade Badet førend de omtalte Kuldegysninger have indfundet dem. Vel træffer det sig undertiden, at Betændelsen ved et længere Ophold i Sædebadet hastig synes at give efter, og det ofte førend de omtalte Kuldegysninger begynde at gjennemfare Patienten; og i de mindre acute Betændelser, kan denne momentane Aftagelse i Betændelsens Symptomer hentyde paa den begyndende Fordeling. Er Betændelsen derimod heftig, saa er en saadan Aftagelse i Betændelsessymptomerne meget

bedrageriſt, og den maa derfor ikke forlede Lægen til at lade Patienten forlade Sædebadet, forend de omtalte Kuldegysninger have indfundet dem, thi i alle acute og betydelige indre Betændelser er det som oftest nodvendigt, at oppebie det Moment, hvor Blodmassen tilstrækkelig er afkjolet, hvilket pleier at give sig tilkjende ved stærke Kuldegysninger.

Efterat Patienten har forladt Sædebadet lægges han i Sengen, og tildækkes i Almindelighed med uldne Tæpper, medmindre en snart tiltagende tør og brændende Hede skulde gjøre Indsvøbningen i vaade Lagener nødvendig. Saavel under selve Sædebadet, som under Indsvøbningen i de vaade Lagener, maa Patienten af og til drikke koldt Vand, saa at han omtrent hver Time drikker 2—4 Glas Vand, og derover, og denne Vanddrikken fortsættes i den betændelsesstridige Methode i Almindelighed saalænge, indtil den sig indfindende fugtige Sved, som udbryder over hele Legemet, forkynder den frelsende Crise.

Endskjøndt de betændelsesstridige Sædebade (forudsat, de bruges paa en rigtig og bestemt Maade) ere eet af de kraftigste Midler i mange acute Betændelser (især i Underlivsbetændelser), saa vil jeg dog raade Alle, saavel Læger som Ikkelæger, der ellers ikke nøie ere bekjendte med Vandcurens Anvendelse efter den betændelsesstridige Methode, at anvende dem med den tilbørlige Forsigtighed og Bestemthed, uden hvilket disse Bade ikke blot let forfeile deres Virkning, men kunne endogsaa blive til et skadeligt og farligt Middel. Jeg har været Dienvidne til flere Betændelsers Behandling efter Vandcurens Methode, og jeg maa oprigtig tilstaae, at jeg har seet de herligste Resultater af de betændelsesstridige Sædebade, og at jeg har al Grund til at antage, at de, rigtigt anvendte, høre til de kraftigste betændelses-

stridige Midler; men ikke destomindre ere disse Bade ofte, saavel formedelst Patientens generte Stilling i Badet, som formedelst de gjennemfarende Kuldegysninger, meget besværlige, og burde derfor ikke anvendes hos andre end dem, som enten ikke kunne reddes ved et mildere Middel, eller hos dem, som man er sikker paa at ville have Mod, Kraft og Characteer-Fasthed, til at udholde dette heroiske Middel.

Indsvøbning i vaade og derpaa godt afvredne Lagener, eller den saakaldte betændelsesstridige Indsvøbning i fugtige Lagener, er et af de mildere, men tillige ogsaa et af de mest velgjørende Midler, Vandcurens betændelsesstridige Methode er i Besiddelse af. Den bruges hyppigst i catarrhalske, rheumatiske og exanthematiske Febre, især naar Huden er tør og brændende, og maa gjentages i korte Mellemrum; Hovedregelen ved denne betændelsesstridige Indsvøbning i vaade Lagener, er den, at den maa gjentages saasnart Lagenet ved Legemets Varme begynder at blive tørt, hvilket i acute Febre og Betændelsessygdomme undertiden kan skee saa hurtig, at Indsvøbningen maa gjentages flere Gange hver Time. Denne hyppige Omskiften af det vaade Lagen, grunder sig derpaa, at den betændelsesstridige Indsvøbning i vaade Lagener er for hele Legemet det Samme, som kolde betændelsesstridige Omslag ere for Legemets enkelte Dele, og enhver som kjender disses Virkningsmaade, naar de bruges som et kjølende og betændelsesstridigt Middel, veed at de maae skiftes saasnart de begynde at blive varme.

Betændelsesagtige Affectioner af Huden og de nærmest under den liggende Dele behandler Priesnitz, uden Undtagelse, med den betændelsesstridige Indsvøbning, og den

er derfor i alle heftige Hudcriser hans Hovedmiddel, ligesom han ogsaa ofte, med de bedste Resultater, betjener sig af den i alle acute Hudsygdomme, som f. Ex. Mæslinger, Skarlagensfeber og smitsom Typhus (Typhus exanthematicus s. contagiosus). Patienter, som lide af svære Hudcriser, som f. Ex. rosenagtige og phlegmonøse Betændelser, eller store Furunkler og Carbunkler, forbundne med brændende Hede og Svien i Huden, lader Priesnitz ofte ligge hele Nætter, uden nogensomhelst anden Bedækning end det vaade Lagen hvori de ere indsvøbte, og denne hans Behandlingsmaade skal efter Hofraad Rupprichts Beretning ofte krones med et heldigt Udfald. Men i Almindelighed bliver Patienten dog ellers, selv under den betændelsesstridige Indsvøbning i de vaade Lagener, tildækket med en tynd Dyne eller uldent Tæppe.

I indvortes Betændelser synes Priesnitz fornemmelig at lægge stor Vægt paa den foromtalte Gnidning af Legemet med vaade Hænder; den foretages i Almindelighed medens Patienten er i det kolde Bad, og fortsættes ofte i flere Timer, medens Betændelsen endnu er paa sit høieste Punkt, med en mageløs Udholdenhed. Saaledes blev det mig i sidstafvigte Sommer, da jeg var i Gräfenberg, fortalt, at Priesnitz den Gang havde ladet fortsætte denne Gnidning med vaade Hænder, paa en Patient der leed af Hjernebetændelse, i flere Timer, indtil Patienten faldt i Søvn, af hvilken han vaagnede som aldeles restitueret. Som jeg foran har berørt, synes Priesnitz i mange Sygdomme at lægge stor Vægt paa Gnidningens eller Frictionens helbredende Virkning, idet han betragter den, deels som et beroligende og styrkende, deels som nedstemmende og Blodcirculationen befordrende Middel; og denne hans Anskuelse

stemmer paa en forunderlig Maade overeens med de ældste græske og romerske Lægers Meninger.[1])

Saaledes har jeg da gjennemgaaet de Hovedprinciper, som ligge til Grund for Priesnitz's og de nyere Hydrotherapeutikeres Vandcurer, hvorved jeg dog har at bemærke, at vel ere disse Principer ikke saaledes ordnede af Priesnitz selv, men de ligge dog, deels som en Ahnelse om den rette Maade at anvende Vandet paa, deels som en ved længere Erfaring avlet Videnskab om Vandets Virkning i de forskjellige Sygdomme, mere eller mindre skjulte i hele hans Fremgangsmaade. Det kan vistnok ikke negtes, at de mange Læger, som have besøgt Gräfenberg, meget have bidraget til at bringe Vandlægevidenskaben i et rationelt System, ligesom det ogsaa maa ansees som afgjort, at Priesnitz ved hans Omgang med nogle af dem, har vundet betydeligt i Kundskaber og Færdighed i at kjende Sygdommene og deres Aarsager, thi endskjøndt enkelte af disse Læger, ikke have staaet i noget venskabeligt Forhold til Priesnitz, saa har dog største Delen af dem viist megen Interesse for Vandcuren, og derfor paa alle Maader været Priesnitz behjelpelige, saavel i practisk som i theoretisk Henseende. Som en af de Læger der saaledes have viist den største Interesse for Priesnitz, og som jeg formedelst hans korte og klare, og efter min Overbeviisning bedst opfattede Fremstilling af Vandcurens Principer, har fundet mig foranle-

1) Som bekjendt raadte Asclepiades meget til Frictionens Brug i adskillige Sygdomme, og det samme gjorde Hippocrates og Celsus, der indbefattede Indicationerne for den i følgende Ord: „Sequitur ergo (siger han) ut tum utendum sit (frictione), cum aut adstringendum corpus sit, quod fluens est; aut digerendum in eo, cui copia nocet; aut alendum id, quod tenue et infirmum est. *A. C. Celsi* de Medicina; libri octo lib. 2. cap. 14.

diget til at følge i Fremstillingen af Priesnitz's System, vil jeg nævne den foran citerede Hofraad Ruppricht i Breslau, thi endskjøndt denne Læge i flere Henseender har gaaet altforvidt i hans Enthusiasme for Priesnitz[1]), saa er dog hans korte Afhandling om Vandcurens fire Hovedmethoder, mest overeensstemmende, med de Erfaringer, jeg har havt Leilighed til at samle, saavel i Gräfenberg som paa de andre Vandlæge-Anstalter.

Priesnitz understøtter Vandcurens og Svedecurens methodiske Anvendelse hos alle sine Patienter med en hensigtsmæssig Diæt og velordnet Levemaade. Diæten maa være letfordøielig, men dog nærende og bestaae i Nydelsen af raa Mælk og Kjødspiser, hvortil der under Spiisningen maa drikkes meget koldt Vand. Frokosten og Aftensmaden bestaaer nemlig, saavel i Gräfenberg som paa de andre Vandlæge-Anstalter, i raa Mælk og fiint Brød med Smør, hvoraf enhver har Tilladelse at spise saameget som hans Appetit fordrer. Frokosten nydes i Reglen om Morgenen Kl. 8—9 Form. og Aftensmaden henved Kl. 7 Efterm. Middagsspisen bestaaer af 2 Retter Kjødmad og 1 Ret Meelmad, og nydes Kl. 1 om Middagen; imellem Retterne bør Patienterne drikke friskt koldt Vand, men ingen Viin eller andre spirituøse Drikke, som Priesnitz i Reglen strængt forbyder sine Patienter. De første 2 Timer efter Middagsmaaltidet forbyder Priesnitz Vanddrikningen, da den i denne Periode af Fordøielsen, er Maven til Besvær; ligeledes ere Patienterne i disse 2 Timer frie for al Baden, men maae tilbringe Tiden, enten under sagte Spadseretoure eller med Keglespil, eller andre ikke anstrængende legemlige Øvelser.

1) Som f. Ex. i hans Skrift, „Ehrenrettung des Vinzenz Priesnitz."

Alle Lidenskaber ere skadelige for Sundheden; derfor søger Priesnitz ogsaa at forebygge ethvert lidenskabeligt Udbrud hos hans Badegjæster; det er ikke tilladt at spille om Penge eller drive noget Hasardspil i Gräfenberg; Venus er Patienterne ligesaa skadelig som Bacchus, og de faae derfor ikke Lov til at drive deres Uvæsen hos Priesnitz's Patienter. Dersom Priesnitz mærker, at en eller anden Patient har ondt ved at følge disse hans Leveregler, saa bliver han anmodet om at forlade Stedet, og tillader een af Patienterne sig noget som ansees for Profanum, erholder han uden videre sit Reisepas.

Munter og glad Sindsstemning hjelper meget til Vandcurens heldige Udfald, derfor drives ogsaa Musik og Dands meget i Gräfenberg; man er stedse glad og munter paa dette Badested; et mere eller mindre Haab om Helbredelse besjæler Alle; man er artig, venlig og forekommende imod Fremmede, idetmindste har jeg aldrig truffet paa venligere og behageligere Selskab end i Gräfenberg, og paa de øvrige Vandlæge-Anstalter; en videnskabelig dannet reisende Læge nyder derfor altid en venskabelig og kjærkommen Modtagelse paa disse Steder.

De nyeste Vandlæger og Forfattere i Vandlægevidenskaben.

Det var umuligt andet, end at Priesnitz's heldige Vandcurer maatte gjøre Opsigt i vore Tider, og det saameget heller, som de ofte forefaldt hos slige Patienter, der alt i længere Tid, og ofte i forskjellige Lande, forgjeves havde

søgt deres Helbredelse hos de mest berømte Læger. Man saae Patienter fra Paris, London, Berlin, Wien og andre af Europas store Steder, gaae til Gräfenberg for at søge Hjelp hos en Bonde, en Bonde der var opdraget i østerrigsk Schlesien, i en ubetydelig Landsby omgiven af høie Fjelde og vilde Skove, i et barsk Clima. Ja! det kunde ikke andet end vække stor Opsigt, naar man saae Patienter, der forgjeves vare behandlede af Andral, Bouillaud, Chomel, Dubois, Louis, Ricord, Schönlein, Sachse, Krukenberg, Copland, Cooper, Thompson[1]) og andre berømte Læger, blive curerede af en Bonde, alene ved Brugen af koldt Vand. Ingen Under derfor, at selve Lægerne ogsaa begyndte at besøge Gräfenberg, deels for at lade sig curere af Bonden (thi Aegrotant medici er endnu, trods de mange Fremskridt i Lægevidenskaben, meget hyppigt), deels for at lære hans Methode at kjende. En af de første Læger, som besøgte Gräfenberg, var Dr. med. A. H. Kröber, practiserende Læge i Breslau, som i Aaret 1835 udgav i Trykken[2]) et Skrift om Priesnitz og hans Cuurmethode. I dette Skrift har Dr. Kröber beskrevet Gräfenbergs Clima og Beliggenhed, Priesnitz's Characteer og hans Cuurmethode, hvis Virkninger Forfatteren søger at opklare efter physiologiske Grundsætninger, Vandcurens Crises og de Sygdomme imod hvilke Vandcuren med Nytte

---

1) Andral, Bouilliaud, Chomel, Dubois, Louis og Ricord ere berømte franske Læger, Schönlein, Sachse, Krukenberg tydske, og Copland, Cooper, Thompson, engelske Læger.

2) Priesnitz in Gräfenberg und seine Methode, das kalte Wasser gegen verschiedene Krankheiten des menschlichen Körpers anzuwenden. Für Aerzte und Nichtärzte dargestellt von Dr. Kröber. Breslau, 1835.

kan anvendes, samt endelig denne Cuurmethodes Contraindicationer.

Efterat Priesnitz's Vandcurer vare begyndte at gjøre Opsigt i Wien, toge flere Læger sig for at reise til Gräfenberg, for at lære Priesnitz's Vandcurer at kjende; en af disse var Dyrlægen Joseph Weiss, som paa Academiet i Wien havde studeret Veterinair-Videnskaben, og som desforuden havde havt Leilighed til at aflægge Prøve i sin Praxis som Dyrlæge. Efterat have overtydet sig om Vandcurens Gavnlighed, fattede Weiss, i Forstningen (efter hvad der fortælles) dertil animeret af Priesnitz, den Tanke, at oprette en Vandlæge-Anstalt i Freywaldau. For at understøtte dette Weiss's Foretagende, havde Priesnitz nemlig, der formedelst det voxende Tilløb af Patienter, næppe formaaede at anskaffe de i Hobetal til ham strømmende Badegjæster Huusleilighed og Underholdning, lovet Weiss, at sende ham nogle af sine (Priesnitz's) Patienter til Behandling. Weiss, som stolede paa dette Løfte, lod nu paa sin egen Regning en Vandlæge-Anstalt opføre i Freywaldau; men da Priesnitz nu ogsaa fik isinde at udvide sin egen Anstalt, maatte Weiss see sig skuffet med Hensyn til det Løfte, Priesnitz havde givet ham. Til Lykke for Weiss, havde han allerede foretaget nogle heldige Curer i Byen Freywaldau og dens Omegn, og dette gav ham nu, efterat han var bleven bedraget af Priesnitz, Mod til at begynde sine Vandcurer paa egen Haand, hvorved han dog i Begyndelsen, formedelst de Chicaner han maatte taale, mødte mange Vanskeligheder. Men ligesom Energi og Standhaftighed, bygget paa god Villie, ofte kæmper sig igjennem de største Vanskeligheder, saaledes saae den godmodige og brave Weiss sig snart istand til at trodse sin Modstander; hans mangfoldige heldige Curer begrundede mere og mere

hans Anseelse, da flere Patienter, som Priesnitz havde erklæret for incurable med Vandcuren, fandt deres fuldkomne Helbredelse i den weissiske Anstalt. Men, endskjøndt Weiss nu saaledes lidt efter lidt begyndte at faae større Tilløb af Patienter, saa havde Priesnitz dog i Folkemeningen meget forud for ham; det heed sig bestandig, at han var dog den første der havde begyndt paa disse Vandcurer (thi at de allerede vare mange hundrede Aar ældre end Priesnitz var Mængden uvidende om), og da han, allerede noget førend Weiss begyndte med sine Vandcurer, var bleven bekjendt, endogsaa udenfor Fædrenelandet, saa maatte dette naturligviis skaffe ham meget Fortrin for Weiss. Havde Weiss været den første, istedetfor at han nu kan kaldes den Anden, af de nuværende Vandlæger, saa var han uden Tvivl bleven deeltagende i den Berømmelse, Priesnitz nu nyder.

I Aaret 1837 udgav Weiss, dertil opfordret af flere af hans Badegjæster og nogle Læger, de Erfaringer, han havde havt Leilighed til at samle, i Trykken, og dette hans Værk er forsynet med en Fortale af en preussisk Stabslæge ved Navn Starke. Vel har Weiss i dette hans Skrift, i et populairt og let forstaaeligt Foredrag, lagt de Erfaringer for Publicums Øine, han saavel paa selve Gräfenberg, som paa hans egen Anstalt, havde havt Leilighed til at samle, men vi maae dog beklage, at disse hans og Priesnitz's enkeltstaaende Erfaringer ikke tilstrækkelig understøttes i hans Værk af de Kjendsgjerninger, som de ældre Vandlægers mangfoldige heldige Curer havde givet ham i Hænder. I de senere Aar har Weiss idelig leveret Bidrag til det af Dr. Schmitz og Piutti redigerede Tidsskrift: „Der Wasserfreund", hvilke alle bære Præget af hans naturtroe og nøiagtige Observationer, og vi maae saaledes til-

Medicin"[1]), maa kaldes lidet skikket til at befordre Vandlægekunstens videnskabelige Udvikling, saa indeholder dog det første Skrift adskillige nyttige diætetiske Vink. Det andet af de nævnte Skrifter er forfattet i en Conversationstone: Lægen — hvilket ogsaa i Virkeligheden ofte kan være Tilfældet — er meget dummere end Patienten. Den Syge fortæller Lægen hans Sygdomshistorie, af hvilken det fremgaaer, at han (Patienten) har lidt, saa at sige, af alle mulige Onder, imod hvilke han har provet en Mængde Midler, og dette er nu anlagt saaledes, for at Vandlægen rigtig skal faae Leilighed til at skjelde paa Lægerne, hvilket synes at være Forfatterens største Fornøielse. I videnskabelig Henseende er dette Skrift af saare liden Vigtighed, ligesom det ogsaa, fra den praktiske Side betragtet, ikke er istand til at give nogen sikker og klar Fremstilling af Vandcurens praktiske Anvendelse; det er i enhver Henseende et uheldigt Product.

Det tredie Skrift, Dr. Beckstein har udgivet om Vandcuren er hans „Hydriatrik"[2]), hvori Forfatteren har søgt at udvikle de physiologiske og pathologiske Anskuelser, som efter hans Mening bør lægges til Grund for Vandcurens therapeutiske Anvendelse; Indledningen til dette Skrift indeholder derfor physiologiske og pathologiske Anskuelser, men som baade ere utilstrækkelige og vage. Derpaa gaaer For-

---

1) Der Arzt ohne Medicin, oder Anweisungen, wie ohne Medicin durch Anwendung des kalten Wassers sowohl Uebel verhütet als auch vorhandene gehoben werden können. Berlin 1837.
Denne Pjece er i Aaret 1839 oversat af Secretair Fridsch paa Dansk.

2) Hydriatrik oder die Wasser-Heilkunde, auf pathologische Grundsätze gestützt, von Dr. Beck. Berlin 1838.

fatteren over til at betragte det kolde Vands og Isens Virkning paa den levende Organisme i Almindelighed; men dette Capitel er ligesaa ufuldstændigt som det første. Endelig omtaler han Vandets Anvendelse imod forskjellige Sygdomme. Uagtet dette Skrift lider af flere Mangler, er det dog det bedste af dem, som Dr. Beckstein har forfattet over Vandlægevidenskaben, og derfor meget at foretrække for de to foran anførte. Det lader til at Forfatteren saavel i hans Theori som i hans Praxis, hvilken i de senere Aar skal være meget betydelig, gaaer sin egen Gang, uden at bryde sig synderlig om Priesnitz eller de andre Hydropather. I flere Aar har han været Directeur ved den Vandlægeanstalt, som findes i Berlin, og har, efter de Angivelser jeg har kunnet erholde derom, været meget heldig i sin Praxis som Hydrotherapeutiker, hvilket har givet Anledning til, at han af Dr. Scheller og flere, er bleven betragtet som en af Nutidens flinkeste Vandlæger[1]). Saaledes fortæller Dr. Scheller (en aldrende praktisk Læge) at han selv har seet Dr. Beckstein behandle flere acute Betændelser, navnlig Leverbetændelse, Hjernebetændelse, Erysipelas neonatorum og flere betydelige acute Sygdomme, efter Vandcurens Regler, med udmærket Held, og da dette hans Udsagn staaer i Harmoni med den Angivelse, som i Nr. 31 af Tidsskriftet „der Wasserfreund" 1841 findes optegnet, om Dr. Becksteins heldige Vandcurer, saa er der al Grund til at antage, at denne Læge maa være meget heldig med den practiske Andvendelse af det kolde Vand.

Efter at den baierske Regjering, fornemmelig dertil opfordret af Professor Oertel, i flere Henseender havde

---

1) Den Freunden und Feinden der Wassercuren. Leipzigerzeitung. 1840. Pag. 2927.

viist megen Interesse for Vandcurens Indførelse i Baiern, sendte den i Sommeren 1837 Dr. medicinæ & chirurgiæ Schnitzlein til Gräfenberg, for at han der kunde gjøre sig bekjendt med Vandcuren og dens Resultater. I Anledning af denne videnskabelige Reise, udgav bemeldte Dr. Schnitzlein i Marts 1838 hans Erfaringer om Vandcuren og dens Resultater i Trykken 1), og forøgede derved Interessen for Vandcuren, saavel i Baiern som i det øvrige Tydskland; unegtelig hører dette Skrift til de bedre Værker som ere skrevne over denne Materie. Priesnitz's Curmethode er temmelig godt skildret, og Forfatteren lægger gode og let fattelige pathologiske Anskuelser til Grund for hans Meninger om Vandcurens Virkninger. Skade er det, at Forfatteren synes at være lidet bekjendt med Vandcurens Historie, og dette har vist givet Anledning til den Overdrivelse af Priesnitz's Fortjenester, som findes i hans Skrift; thi, at Priesnitz — som Forfatteren i Fortalen til dette Skrift udtrykker sig — skulde være „dybt indviet i Kunstens Mysterier" er en ligesaa overdreven som umotiveret Paastand. Kort efterat Dr. Schnitzlein havde forfattet det omtalte Skrift, blev han i Sommeren 1838 af den baierske Regjering beskikket som Lærer i Vandlægekunsten ved Universitetet i München.

I Thüringerwald findes to Vandlæge-Anstalter; den ene af disse, som ligger i Storhertugdømmet Sachsen-Weimar, er anlagt i Byen Ilmenau, ved Aaen Ilm, og fore-

---

1) Beobachtungen, Erfahrungen und ihre Ergebnisse zur Begründung der Wasserheilkunde, hauptsächlich in Folge allerhöchsten Willens, nach einem längern Aufenhalte in der Wasserheilanstalt des V. Priesnitz zu Gräfenberg dargestellt. München 1838.

Dette Skrift er i Sommeren 1838 oversat af Secretair Fridsch paa Dansk.

stanes af Amtsphysicus og Medicinalraad Dr. Sitzler, som ved et længere Ophold i Gräfenberg og Freywaldau har lært Vandlægekunsten og dens Resultater at kjende. Medicinalraad Sitzler er en særdeles dygtig Mand, der foruden hans mangeaarige heldige Praxis, som Allopath, allerede har havt Leilighed til at samle mange nyttige og interessante Erfaringer i Vandlægekunsten. Han har nu i fire Aar forestaaet denne Vandlæge-Anstalt, og i den Tid behandlet mange Hundrede besværlige Patienter, uden endnu i sin Praxis som Vandlæge at have havt eet eneste Dødsfald paa sin Vandlæge-Anstalt. Betænker man nu, hvormange usle, udtærede og ofte af Lægerne opgivne Patienter der strømme til disse Vandlæge-Anstalter, saa ere de Resultater, Dr. Sitzler som Hydropath har at fremvise, usædvanlig heldige; thi mere end Halvdelen af de Syge, som hidtil have besøgt hans Anstalt ere gaaede derfra som helbredede, og selv de øvrige, af hvilke mange ere komne til Anstalten i en haabløs Tilstand, have forladt den i betydelig Bedring. Som et af de Midler, hvormed Medicinalraad Sitzler har seet sig istand til at erholde disse usædvanlig heldige Resultater, anførte han for mig, under mit Ophold paa hans Anstalt, det af Weiss opfundne og benyttede Bølgebad eller Fosbad (Wellenbad), som han især bruger imod Hæmorrhoidalsygdomme og Nervesvækkelser, og jeg har saameget mindre Anledning til at tvivle om dette Bads stærke Virkning i bemeldte Sygdomme, som jeg saavel hos Weiss som Medicinalraad Sitzler fik Anledning til at iagttage dets stærke Indvirkning paa Organismen. Vel anseer Priessnitz saavel dette Bad, som alle andre hydrotherapeutiske Badeapparater, der ikke findes paa hans egen Anstalt, for tom Flitterstads, men dette er en Paastand, der er ligesaa usand, som den er umotiveret, da Manden

so aldrig (paa Grund af at han mangler dem) har havt Leilighed til at prøve disse Apparater. — Skjøndt Medicinalraad **Fitzler** saaledes har havt Leilighed til at samle meget interessante Erfaringer i Vandlægekunsten, har han dog endnu ikke udgivet noget derom i Trykken; men da han daglig fører velordnede Sygejournaler over sine Patienter, saa tør vi vel haabe, at han i Tidens Længde vil sætte sig istand til, at berige Vandlægekunsten med flere interessante Jagttagelser.

Den anden Vandlæge-Anstalt, som findes i Thüringerwald i Hertugdømmet Sachsen-Koburg-Gotha, er Elgersburg. Til Opførelsen af denne Anstalt har Regjeringen tilstaaet et gammelt Slot, der, ved dets Beliggenhed paa en høi Bakke, er fortrinlig skikket til dette Brug. Lægen paa denne Anstalt er Dr. **Piutti**, en ung Mand med udmærkede Kundskaber, som under sit længere Ophold paa de store Hospitaler i London, Paris og Berlin har havt god Leilighed til at uddanne sig i den theoretiske og practiske Lægevidenskab; desforuden har Dr. **Piutti** gjort sig megen Umage for at studere Vandlægekunsten, saavel hos **Priesnitz** og **Weiss**, som paa de øvrige Vandlæge-Anstalter. I Forening med Dr. **Schmitz** har han nu i flere Aar redigeret det foran anførte Tidsskrift: „Der Wasserfreund“, i hvilket der findes flere meget interessante Afhandlinger om Vandcuren og dens Resultater. I flere Aar har Dr. **Piutti** nu ogsaa allerede havt Leilighed til at vise sin Dygtighed som practisk Vandlæge paa den foranførte Anstalt, og af de nøiagtige Angivelser om Vandcurens heldige Udfald, jeg fra denne Anstalt har kunnet erholde, fremgaaer, at han har været meget heldig i hans practiske Bestræbelser, thi mere end Halvdelen af de Patienter, som nu i 3 Aar have været behandlede paa Vandlæge-Anstalten Elgersburg, har

forladt Anstalten som fuldkommen helbredet. Ved de talrige Erfaringer, Dr. Piutti i de senere Aar har havt Leilighed til at samle, er han fornemmelig bleven bekjendt med Kriserne og deres Betydning, hvilke han i Tidsskriftet „Der Wasserfreund" 1839. Nr. 35, 36 og 37, meget nøiagtig har beskrevet. I dette samme Tidsskrift har Dr. Piutti meddeelt aarlige Beretninger om de af ham paa Vandlæge-Anstalten Elgersburg behandlede Syge, hvilke altid ere udførte med en Nøiagtighed som gjør Forfatteren Ære.

I Nærheden af Boppart ved Rhinen findes en betydelig Vandlæge-Anstalt paa Slottet Marienberg; Anstalten forestaaes af en ung Læge ved Navn Schmitz, og har i de senere Aar havt et temmelig stærkt Besøg, saavel af Patienter fra Tydskland som fra Frankerig og England. Dr. Schmitz er Medredacteur af det foranførte Tidsskrift: „Der Wasserfreund", og har i Forbindelse med Dr. Piutti gjort sig megen Umage for at bringe Hydrotherapien i et rationelt System; saavel Dr. Schmitz som Dr. Piutti føre daglig nøiagtige Journaler over alle deres Patienter, af hvilke de aarlig give et kort Udtog i det foran nævnte Tidsskrift. At dette er den eneste Maade til at fremme Hydrotherapien, og bringe den i et til Tidens Aand svarende velordnet System, kan vel ingen negte, og det bliver derfor destomere at beklage, at Dr. Piuttis og Schmitz's nøiagtige Journalførelse endnu ikke noksom understøttes af de øvrige Vandlæger; ikke at tale om, at denne Journalførelse bliver forsømt paa det Sted, hvor den var allernødvendigst, nemlig i Gräfenberg hos Priesnitz.

I Kongeriget Sachsen findes flere Vandlæge-Anstalter. Den betydeligste af disse er Vandlæge-Anstalten Kreischa, ved Foden af Erzgebirge, 1½ Miil fra Dresden, i den smukke Kreischa-Dal. Formedelst denne Anstalts

smukke Beliggenhed og rene, klare Vand, er den i sidstafvigte Sommer i flere tydske Journaler bleven omtalt som en af Tydsklands skjønneste og hensigtsmæssigste Vandlæge-Anstalter, hvorfor den ogsaa i det foregaaende Aar nød et meget talrigt Besøg; Lægen paa denne Anstalt er Dr. Stecher, forhen Militairlæge i Dresden, som for nogle Aar siden har lært Vandcuren og dens Resultater at kjende i Gräfenberg og Freywaldau. Dr. Stecher er en meget habil Mand, som med Iver og oprigtig Villie søger at fremme Vandlægekunstens practiske og theoretiske Udvikling; han gjør meget rigtig opmærksom paa, at man paa ingen Maade kan blive staaende ved Priesnitz's Fremgangsmaade, men bør søge at gaae fremad, for saaledes lidt efter lidt at kunne opdage de Naturlove, hvorefter Vandet virker i de forskjellige Sygdomme. I en kort, men tydelig og godt skreven Brochüre[1]), har han søgt at fremstille Vandlægevidenskabens vigtigste Lærdomme; og endskjøndt dette lille Værk ikke er istand til at give noget fuldstændigt Overblik over Vandlægekunstens nuværende Tilstand, saa hører det dog — saavel for dets Tydeligheds Skyld, som formedelst den Sandhedskjærlighed, der har styret Forfatterens Pen — til eet af de bedre Skrifter over Vandcuren.

Foruden Lægerne have ogsaa flere Ikke-Læger i senere Tid bidraget til Vandlægekunstens Fremme. Flere dannede

1) Taschenbuch der Wasserheilkunde nach der Priesnitzschen Heilmethode, mit geschichtlichen, physiologischen, pathologischen, diätetischen und therapeutischen Bemerkungen, nebst einer (diesen) vorausgeschickten Beschreibung der Wasserheilanstalt zu Kreischa bei Dresden, für Kurgäste und für alle Diejenigen, welche sich mit der Wirksamkeit dieser Methode bekannt zu machen wünschen. Von Friederich Stecher, der Heilanstalt vorstehenden Arzte, praktischem Arzte zweiter Klasse, Wundarzte und Geburtshelfer. Leipzig 1840.

Videnskabsmænd, der enten i Gräfenberg eller paa de andre Vandlægeanstalter gjenvandt deres Sundhed, have — deels af Taknemmelighed mod deres Læge, deels ogsaa af Interesse for Vandlægekunstens Opkomst — fundet dem foranledigede til at gjøre Publicum opmærksom paa Vandcuren og dens heldige Resultater. Een af de Ikkelæger, der saaledes i senere Tid har udviist megen Iver for denne Sag, er den forannævnte Dr. philosophiæ Carl Munde fra Freiberg; hans Værk[1]) over Vandcuren er nu i 5 Aar oplagt 5 Gange, og har altsaa, idetmindste iblandt Lægmænd, gjort megen Lykke. Værket begynder med en Indledning, som er et Sammenskrab af ufuldstændige Notitser, Skjænderi og aldeles umotiverede Beskyldninger imod Allopathien og Homøopathien, blandet med intetsigende og misforstaaede, diætetiske, physiologiske og pathologiske Phraser; hvorpaa Forfatteren, i Værkets første Afsnit, gaaer over til at beskrive Gräfenberg, Freywaldau, Priessnitz og hans Vandlægeanstalt, samt den weißiske Anstalt i Freywaldau og Schrotts Anstalt i Lindewiese. I Bogens andet Afsnit indlader Forfatteren sig i physiologiske og pathologiske Forklaringer, hvorefter han gaaer over til at beskrive Vandcuren og dens Virkninger. Endelig afhandler Forfatteren i Bogens tredie Afsnit Behandlingen af de forskjellige Sygdomme. Med Hensyn til Sproget er hele Værket godt skrevet; men med Hensyn til Indholdet er det et jammerligt, lidet belærende og borneret Charlataneri. Dr. Munde er fordetmeste blottet for physiologiske og naturhistoriske Kundskaber, hvilket er en slem Feil hos en Forfatter, som vil afhandle lægevidenskabelige Gjen-

1) Die Gräfenberger Wasserheilanstalt und die priessnitzsche Curmethode von Dr. Carl Munde, vierte Auflage. Leipzig 1840.

stande; han kjender ligesaalidet til Sygdommenes Natur, som til Vandets physiske, chemiske og dynamiske Virkninger, han ratsonnerer derfor i Vind og Veir, og kommer ofte i Modsigelse med sig selv. Han er en ivrig Tilbeder og Beundrer af Priesnitz og har derfor opfattet hans Curmethode uden mindste critisk Blik over det Hele. Hertil kommer nu Mundes uheldige Charlataneri, som har gjort baade ham selv og Vandcuren megen Skade; thi hvad maa dannede Videnskabsmænd og duelige Læger tænke om den hele Sag, naar de see saamange Dumheder og Modsigelser sammendyngede i et Værk, der skal repræsentere Priesnitz og hans Curmethode, som der findes i dette Mundes Skrift over Vandcuren; maa de ikke faae en grundet Mistillid til en ny Lægemethode, som er saa forvansket og saa forfusket? Dersom Hr. Munde og Consorter troe, at man med tomt intetsigende Skraal, og Skjenderi imod de anderledes Tænkende, kan gavne den nye Curmethode, og befordre dens Fremskridt, saa tage de storligen Feil; nei, ikke med Charlataneri og store Ord gavner man den gode Sag — men med Fornuftgrunde skal Sandheden kæmpe sig frem.

Ligesaalidt som Dr. Munde har været istand til at gavne Vandlægevidenskaben i dens theoretiske Udvikling, ligesaa uheldig har han ogsaa været i hans Praxis som Vandlæge, hvilket er desto mere at beklage, som Manden dog, efter deres Vidnesbyrd der kjende ham nøiagtig, skal være besjælet af en god Villie. I sidstafvigte Aar var han som Director ved Vandlægeanstalten i Elgersburg, hvortil den sachsiske Regjering havde udkaaret ham, men han maatte snart, formedelst Patienternes Utilfredshed og nogle Uheld i hans Praxis, forlade dette Sted, og det lader saaledes til, at han for Fremtiden ikke vil gjøre megen Lykke, ligesom ogsaa hele hans Fremgangsmaade altid har

været lige lidet skikket til at hjælpe Hydrotherapien noget fremad, som til at berige Vandlægevidenskaben med nye Opdagelser.

Heldigere og bedre skikket til at tale for Vandcurens Sag, end Dr. Munde, har en Ikke-Læge ved Navn Franke, Forstbetjent fra Meklenburg, viist sig. I 2 pseudonyme Skrifter, det ene med Titelen „Der Geist der Gräfenberger Wasserkur"[1]), og det andet under Navn af „Wasser thut's freilich"[2]), hvori Forfatteren giver sig Navnet Rausse, har han i et smukt og livligt Sprog fremhævet Vandcurens store Nytte og heldige Resultater. Begge disse Skrifter vidne om en fleersidig Dannelse, og sund Tænkning; og de ere derfor, ved deres smukke og letfattelige Fremstilling af Sagen, bedre skikkede til at begrunde Interessen for Vandcuren hos Publicum, end de fleste andre Skrifter over denne Materie. Forfatteren er selv bleven behandlet og cureret af Priesnitz, og det er derfor naturligt at han finder sig foranlediget til at rose denne sin Velgjører og Læge. Endskjøndt det derfor ikke kan negtes at hans Lovtaler over Priesnitz og hans Genialitet bære Præget af en ikke ringe Overdrivelse, saa maa dette dog

1) „Der Geist der Gräfenberger Wasserkur" (Motto „Wasser thut's freilich") vom Verfasser „der Reisescenen aus zwei Welten" J. H. Rausse. Dritte Auflage. Zeiz. 1840.

2) Wasser thut's freilich. Miscellen zur Gräfenberger Wasserkur. Verfasser J. H. Rausse, wirklicher geheimer Zauberer und großer Medicus beim Stamm der Schlangenindianer, correspondirendes Mitglied aller Academien und gelehrten Gesellschaften in den Ländern der Karaiben und Hottentotten, Ritter unzählig vieler Orden aus den Staaten: Lichtenhain, Ziegenhain und Paffendorf rc. rc. Zweite Auflage mit viele Zusätzen. Zeitz, 1840. (See foran Pag. 95)

tilgives, da det er at betragte som Productet af den Taknemmelighedsfølelse, Forfatteren paa en Maade skylder sin Velgjører.

Som et af de bedste og aandrigste Værker, der hidtil ere udkomne over Vandcuren og dens Resultater, fortjener et Skrift¹) om Gräfenberg af Professor og Dr. phil. Melzer i Breslau at omtales. Forfatteren har fornemmelig foresat sig at afhandle Vandcuren saaledes, som den foretages i Gräfenberg, og han gjør sig derfor megen Umage for at fremhæve de Sygdomme, imod hvilke Vandcuren fornemmelig synes at passe, ligesom han ogsaa derved kommer til at omtale de Onder, paa hvilke Vandcuren liden eller ingen gavnlig Indflydelse synes at have. Professor Melzer er selv bleven cureret af Priesnitz; ingen Under derfor at han overdriver sine Lovtaler om Priesnitz, thi Intet er vanskeligere, end at dømme rigtig om sine Venner og Velgjørere, men vi maa desmere finde os foranledigede til at tilgive Forfatteren denne Overvurdering af Priesnitz's Fortjenester, som hans Fremstilling af Vandcuren, saaledes som den foretages i Gräfenberg, iøvrigt er meget naturtro.

Allerede i Aaret 1836 har en preussisk Officier ved Navn Raven, der selv i meget lang Tid havde brugt Vandcuren hos Priesnitz, udgivet et lille Skrift²) „om Gräfenberger Vandcuren" i Trykken. Dette lille Skrift er mærk-

---

1) Die Resultate der Wassercur zu Gräfenberg (ex apibus mel et cera). Leipzig 1837.

2) Die Wassercur zu Gräfenberg, oder die Kunst durch Anwendung des kalten Wassers Wärme zu erzeugen. Zur Erleichterung eines richtigen Gebrauchs der Kur nach längere Zeit fortgesetzten Beobachtungen beschrieben, und auf den Wunsch vieler Badegäste herausgegeben von einem Kurgast. Lissa und Leipzig 1837.

værdigt derved, at det er det eneste Værk over Vandcuren, i hvilket Priesnitz selv finder sine egne Ideer om Vandcurens Virkningsmaade rigtig udtalte, og Forfatteren har, efter Priesnitz's eget Udsagn, bedre end nogensomhelst af de andre Forfattere over „Gräfenberger Vandcuren" vidst at trænge ind i Priesnitz's sande Aand. Da jeg altsaa deels af de forskjellige Skrifter, der ved samme Tid som ovennævnte Brochüre er udkomne om Vandcuren, deels ogsaa af flere Facta, jeg selv har erfaret i Gräfenberg, holder mig overtydet om, at dette Priesnitz's Udsagn om bemeldte Skrift er fuldkommen sandt, saa finder jeg det passende at gjengive mine Læsere det Vigtigste af dette korte Skrifts Indhold, saaledes som det lyder i Originalen: „Die Wasser-Kur (saaledes begynder Skriftet) befolgt die Grundsätze von keiner Kur-Methode, in so fern ich dieses, ohne Arzt zu sein, beurtheilen kann. Namentlich ist es Grundsatz, den Körper nie durch Mittheilung irgend einer fremden Wärme, gleichsam passiv, zu erwärmen; es gilt als erste Regel, auf die Organe immer so zu wirken, daß durch erhöhte Lebens-Thätigkeit eine active Wärme selbst erzeugt wird, und wird das kalte Wasser immer in einer Art angewendet, um diesem Zweck zu entsprechen. Die Kur versucht nie durch Schwächung zu heilen, sie schreibt also keine Entziehung der Nahrung vor, sie wendet keinen Aderlaß an, oder entfernt Krankheitsstoffe durch auflösende und abführende Mittel, nach oder bei deren Wirkung die Organe wieder durch künstlich reizende und dergleichen Mittel gestärkt werden. Diese Kur schreibt der Natur niemals die Art, den Weg, oder die Zeit vor zur Bezwingung und Ausscheidung des Krankheitsstoffs. Die Kur ist nur bemüht, durch unendlich vielfache äußere und auch innere Anwendung des kalten Wassers ohne fremdartige Beimischungen,

im Verein mit der Erregung eines natürlichen Schweißes bei möglichst einfacher Lebensart und Diät, die Organe in ihren natürlichen Zustand zurückzuführen, indem sie stärkend oder ableitend verfährt.

Die leidenden Organe, durch deren Schwäche, Unthätigkeit oder Ueberreizung und dergleichen mehr, eben eine Krankheit nur möglich seyn kann, beseitigen alsdann in demselben Grade, als sie ihren normalen Zustand wieder erlangen, einem natürlichen Bestreben der Natur gemäß, jene Stoffe von selbst in selbst gewählter Weise und Zeit, und bereiten von allen Dingen neue gute Säfte mit denen alles neu ernährt wird.

Die innern Organe werden behandelt durch kaltes Wassertrinken, mit Ausschluß aller übrigen künstlich bereiteten Flüßigkeiten, durch kaltes Frühstück von Milch und Brod, und durch eine möglichst einfache Kost von, wenn es angeht, bereits kalt gewordenen Speisen, mit Vermeidung sämmtlicher ausländischen reizenden Gewürze.

Stärkung des ganzen Organismus durch äussere Anwendung des ganz kalten Wassers, meistens mit vorhergehendem natürlichen Schwitzen, bildet das vorzüglichste äußere Heilmittel. Das so kalte Wasser erhält auf den durch das Schwitzen empfindlich und weich gemachten Körper diese so durchgreifende Wirkung, welche endlich sämmtliche Organe so umstimmt, daß sie alle ihre Funktionen zur Erhaltung des ganzen Organismus mit neuer Lebenskraft vollziehen können, um eben neue Säfte zu bereiten oder Krankheitsstoffe auszuscheiden.

Diese so umfassende, umformende Wirkung des kalten Wassers auf den durchschwitzten Körper vergleicht Priesnitz mit der Wirkung des Hammers auf glühendes Eisen gegen das Resultat, was sich durch kaltes Eisenschmieden ergeben würde.

Nächst dieser Wirkung wird durch diese Behandlung die Haut ganz besonders gestärkt und thätig gemacht, worauf ganz vorzüglich hier der größte Werth gelegt wird; denn die Kur sucht den Grund, oder doch eine der Veranlassungen verschiedener Krankheiten vorzüglich in unterdruckter Ausdünstung, oder auch nur in geschwächter Haut-Thätigkeit, da eine jede Verkältung eine falsche Mischung des Blutes und verdickte, also verdorbene Säfte, wegen der bereits sorbirten und bei fehlender Haut-Thätigkeit nicht heraus befördert werdenden Substanzen zu Folge haben muß. Es müssen hierdurch endlich Stockungen veranlaßt und der ganze Organismus gelähmt werden, weshalb hier angenommen ist, daß Thätigkeit, also Gesundheit der Haut, immer in einem genauen Verhältniß zur allgemeinen Gesundheit des Körpers steht. Die Erfahrung scheint auch hier zu zeigen, daß die Haut der vorzüglichste Weg ist, durch welchen die Natur alle abgenutzten und dergleichen Stoffe aus dem Körper entfernt; denn die ihren normalen Zustand wiedergewinnenden Organe scheiden, sich selbst überlassen, die Art der Kur zu vollziehen, den größten Theil des Krankheitsstoffes, namentlich den, welcher im Blut, in den Zell-Geweben, dem lymphatischen System u. s. w. sich verhält, unter verschiedenen Formen eben durch die Haut aus. Es treten außerdem auch Krisen ein, durch freiwilliges Laxiren oder Erbrechen, ganz besonders aber auch durch den Urin.

Diese Ausscheidungen durch die Haut erfolgen auch ganz allein durch die mittelst ganz kalten Wassers gestärkt werdenden Organe; denn deren Organe sich keiner Stärkung mehr fähig zeigen, oder diejenigen, welche das ganz kalte Wasser aus Vorsicht gar nicht anwenden dürfen, haben trotz einem sehr lange fortgesetzten Gebrauch der Kur keinen Ausschlag und dergleichen. Diese Kranken können schwitzen wie sie

wollen, und Stoffe in Menge haben; man sieht nur einzelne Glieder manchmal stärker werden und sich etwas entzünden, aber die keiner Stärkung fähige Natur bleibt augenscheinlich zu schwach um die Ausscheidung bewirken zu können; die sich bildende Krisis verschwindet wieder ohne Nutzen, und alle Bemühungen, die Krankheit zu bekämpfen bleiben oft erfolglos; die ganze Kur erscheint dann ohne besondere Wirkung.

Wenn die Kur gewönlich erst nach Verlauf einiger Wochen zu wirken anfängt, so befindet sich der Körper in beständiger Aufregung, oft ohne Schlaf mit Kopfschmerz und immerwährendem Fieber. Bis zu empfindlichen Graden, nach Verhältniß der Masse der Krankheitsstoffe, steigert sich dies Gefühl allgemeiner Umwälzung so lange, bis eine Krisis erfolgt, in welcher die Natur die Menge des eben bereits in Gang gebrachten Krankheitsstoffs heraus schafft. Dasselbe geschieht, wie schon erwähnt, meistens durch die Haut im Ausschlagsform, Flechten und dergleichen, mit mehr oder weniger entzündeter oder auch kalter Geschwulst an den Gliedern, welches sich endlich oft bis zu kritischen Geschwüren steigert, die oft Monate fortwährend offen bleiben. In dieser Periode befindet man sich besser, die Natur sammelt neue Kräfte und es erfolgen nach Umständen so lange ähnliche Krisen bis alles Uebel ausgeschieden ist. Starkes Frieren, nicht allein nach dem Genuß mehrerer Gläser Wasser, sondern unausgesetzt während der Kur, ist ein Zeichen, daß der Körper in einem ähnlichen Verhältniß vielen Krankheitsstoff bereits mehr oder weniger aufgeregt, enthält. Die Blattern, Geschwüre und dergleichen zeigen sich anfänglich mehr unbestimmt an verschiedenen Theilen des Körpers; bei der immer mehr ins Leben tretenden Thatkraft aber der Organe, werden diese rege gemachten Krankheitsstoffe immer

mehr von ihren Ablagerungsorten an inneren edleren Theilen, als etwas dem normalen Zustand unnatürliches und fremdartiges gegen die Extremitäten gedrängt, bis zuletzt dieselben vorzüglich nur an Händen und Füßen ausgeschieden werden."

Forfatteren søger nu at modbevise deres Paastand, som troe, at Criserne ere foraarsagede ved Vandcurens Indvirkning paa Hudorganet og som derfor maatte forekomme selv hos de sundeste Mennesker naar de underkastede dem Vandcuren efter Priesnitz's Methode. Hans Grunde ere følgende: 1) Patienter, som svede rigelig, faae sjelden de saakaldte Hudkriser; (men denne Paastand er ikke grundet). 2) Patienter, som ved Vandcurens Begyndelse have aabne Saar, blive frie for Hudcriser, hvilket kommer deraf at Naturen har et Afledningsorgan paa Huden; (ligeledes ugrundet). 3) Patienter, som lide af Underlivssygdomme, uden Smerter, Gigt og Rheumatisme, have ingen Hudcriser at vente; denne sidste Paastand er ligeledes grundfalsk, thi jeg har selv seet flere Hæmorhroidal-Patienter med meget betydelige Hudcriser. — Om Diæten i Gräfenberg siger Forfatteren: „Auch selbst während heftiger Krisen wird nie eine besondere Diät bei der Kur verlangt, es wäre dieses gegen den Grundsatz, nie durch Schwächung zu heilen. (?) Es gilt beständig als Regel, so viel zu essen als man Hunger fühlt. Der Körper braucht Kräfte zur Thätigkeit; deshalb wird bei verminderter Eßlust in demselben Verhältniß die ganze Behandlung ermäßigt und das Schwitzen und allgemeine Bad selbst ganz ausgesetzt, bis jene sich wieder findet. Diese Eßlust wird z. B. im fieberhaften Zustande, nächst andern Anordnungen, durch weiter unten beschriebene anschließende Umschläge zur Erregung der Circulation des Bluts wieder erweckt. Daß die meisten Kranken hier oft

sehr viel essen, ist eine sehr wahre Bemerkung, scheint sich aber auch sehr natürlich durch das Wesen der Kur erklären zu lassen. Wer täglich zweymal, oft sehr anhaltend schwitzt, zwey so kalte Bäder darauf nimmt, doucht, Berge steigt, vielleicht Sitzbäder nimmt, dieses den Hunger so aufregende Wasser trinkt, und oft noch bedeutende Ausscheidung aller Art hat, die Haut selbst oft 2 bis 4 Wochen an den krankhaften Stellen neu bekommt, der consumirt und braucht am Ende Stoffe wie der fleißigste Tagarbeiter."

I den næstfølgende Paragraph gjør Forfatteren opmærksom paa Curens Varighed, som han (meget rigtig) siger er afhængig af Sygdommens Natur og Patientens Constitution; jo mere langvarig nemlig Sygdommen har været, desto længere Tid udfordrer Curen. Acute Sygdomme cureres i Almindelighed i en meget kort Tid. I alle acute og farlige Sygdomme er en rigtig Bedømmelse af Sygdommen (Diagnosis) og dens Aarsag uundgaaelig nødvendig. Alle de, som give dem af med Vandcurens Udøvelse, maa derfor enten besidde gode medicinske Kundskaber og ved Erfaring have sat dem ind i Curens Aand, eller de maae have et medfødt Talent for Vandcuren, som Priesnitz. I langvarige (chroniske) Sygdomme er en rigtig Bedømmelse af Sygdommens Væsen og dens Aarsag mindre nødvendig (?), thi den styrkede Naturkraft kan ikke feile; den vil altid til Sygdommens Bortskaffelse vide at vælge den bedste Maade. Patienter, som i haabløs Tilstand have besøgt Gräfenberg, ere ofte gaaede derfra fuldkommen helbredede, alene ved denne Naturens helbredende Kraft, uagtet man hverken har kjendt Sygdommen, eller dens rigtige Aarsag.

I Paragraph 10 omtaler Forfatteren de Sygdomme, i hvilke Vandcuren ikke synes anvendelig, med følgende

Ord: „Zu den Krankheiten, welche die Kur nicht heilt, (?) gehört: Epilepsie ohne Vorahndung, große vorstehende Leberverhärtungen, Brustleiden mit bereits theilweise vernichteten Lungen, oder ganz ausgebildete Rückenmarks-Schwindsucht; dieselbe ist überhaupt beim kraftloseren Alter nicht so anwendbar und rathsam, und hierbei leicht schnell gefährlich, aus bereits angegebenen Ursachen. Glückliche Erfolge haben sich gezeigt bei der Behandlung von Krebs, Brand, Gesichtsschmerz, Schwerhörigkeit, Augenübeln, Bleichsucht, freiwilligen Hinken, Knochenfraß, Fisteln, Hämorrhoidal-Beschwerden aller Art, Magenkrampf, chronischen Magen- und Unterleibsleiden, Cholera — und besonders gut bei Gicht, allen möglichen Fieberarten und Ausschlagskrankheiten, bei einer jeden innern oder äußern Entzündung, syphilitischen Krankheiten, allen Medicin-Kranken, den Krankheiten des weiblichen Geschlechts und bei Skrofeln mit ihren Folgen. Die Erfolge sind überhaupt jedesmal immer glücklich, wenn eben die Organe noch hinreichender Stärkung fähig sind. Die Heilung ist alsdann auch sehr gründlich, da die Organe, die ihren natürlichen Zustand wieder erlangt haben, und so gestärkt worden sind, daß sie selbst die Krankheit in selbst gewählter Weise und Zeit allein überwunden haben, gewiß nicht so leicht diese Krankheit sich wieder werden erzeugen lassen. Aus demselben Grunde zeigt auch die Erfahrung besonders wohlthätige, großartige Erfolge der Nachkur nach einer irgend gut und hinlängliche Zeit durchgeführten Kur".

Efterat have omtalt de Sygdomme, imod hvilke Vandcuren, efter Forfatterens Mening, fornemmelig synes at være passende, gaaer han over til at beskrive de meest brugelige Anvendelsesmaader af Vandet paa følgende Maade:

„Als allgemeines Bad angewendet, wirkt das ganz kalte Wasser vorzugsweise aufregend, auch stärkend, zusammenziehend und belebend, also auch active Wärme erzeugend. Die Größe dieser Wirkungen steht im Verhältniß mit dem Grade der Kälte; es werden deshalb auch die entschiedensten, durchgreifendsten Kuren im Winter gemacht, bei dem Gebrauche einer Wanne, in deren Wasser oft Eis schwimmt. Starke Constitutionen dürfen es langer gebrauchen als schwache, je nachdem der Körper die Kraft hat, die zurückgedrängte Wärme wieder bald nach der Haut zu treiben; deshalb ist dieses allgemeine Bad auch bei der erhitzten Lungen, oder bald nach einer großen Ermüdung zu vermeiden.

Wer bei dem Gebrauch des ganz kalten Wassers Schmerzen oder Unwohlsein irgend einer Art fühlt, darf noch nicht glauben, sich durch dasselbe verkältet zu haben, kann aber die Ueberzeugung hinnehmen, daß sein Körper mehr oder weniger veralteten Krankheitsstoff enthält; denn dieser wird eben jeder Zeit von demselben aufgeregt, und enthalten die Theile, die bei dem Gebrauch des kalten Wassers besonders leidend werden, diesen Stoff in größerer Menge. In demselben Verhältniß ungefähr, als der Körper keinen Krankheitsstoff enthält, wird die Wirkung des ganz kalten Wassers nur stärkend.

Als Douche, oder auch wohl durch starkes Begießen angewendet, wirkt das kalte Wasser noch mehr aufregend und zwar auch in dem Verhältniß, als der Körper Krankheitsstoffe enthält, und als diese überhaupt durch die Kur bereits rege gemacht worde nsind. Die Anwendung derselben erfördert deshalb noch mehr Vorsicht. Die Douche vervollkommnet, befördert, ergänzt in mancher Hinsicht während dieser Kur die Wirkung des Schwitzens, und wird dadurch,

ein wesentliches Mittel derselben; für Körper, die wenig oder keine Krankheitsstoffe haben, ist die Wirkung sehr stärkend.

Diese hiesigen Douchen, eigentlich Sturzbäder im Freien, von denen hier allein die Rede seyn kann, haben so viel Fall und so viel Wasser, damit der Körper dadurch warm geschlagen wird, sonst würde man sich zumal bei rauher Witterung verkälten. Bei dem Gebrauch hat man weniger, die reizend, stechend, örtlich schmerzende Empfindung der gewöhnlich gebrauchten künstlichen Douchen, sondern mehr das Gefühl einer Erschütterung des ganzen Körpers, etwas ähnlich dem Wellenschlag der See.

Als partielles Bad, z. B. Kopf-, Augen-, Ohren-, Sitz-, Fuß-Bad und dergleichen mehr, wird es vorzüglich als Ableitungsmittel gebraucht, und hat auf den betreffenden Theil natürlich auch eine stärkende Wirkung.

Als allgemeine Regel für dieselben ist es Grundsatz, daß sie so lange Zeit gebraucht werden müssen, bis das Wasser etwas erwärmt ist, und also auch der betreffende Theil keine Kälte mehr fühlt, sondern durch den Andrang des anfänglich zurückgedrängten Bluts, durch die rückkehrende Circulation desselben aus dem übrigen Körper, wieder belebt ist. Die Anwendung dieser Bäder ist eben so häufig als vielseitig, in der Regel wird immer nur sehr wenig Wasser genommen, aus eben angegebenen Ursachen; oft wird dasselbe bis zu 12° erwärmt.

Diese angeführte Regel ist vorzüglich auch bei den Sitzbädern nicht zu vergessen, dieselben werden, in dieser Art gebraucht, nie schädlich, für sehr viele Fälle aber höchst nützlich seyn.

Frottiren mit naß gemachten bloßen Händen, wirkt kräftiger als mit wollenen oder dergleichen Zeugen. Das

sich auflösende erwärmte Wasser hat natürlich eine ganz andere Wirkung auf die Haut, welche keine trockene Hitze empfindet; auch mag die Wärmemittheilung, der sich erwärmenden und bis zum trocken werden reibenden Hand wohlthätig wirken.

Dies Frottiren findet eine sehr häufige Anwendung bei sehr vielen Fällen, z. B. auch nach den partiellen Bädern zur schnellern Hinleitung und Beförderung des Blutumlaufs.

Durch oft gewechselte oder durch Begießen mit kaltem Wasser, Zusatz von Eis und dergl. immer frisch erhaltene Umschläge, welche also nur ein Mittel seyn sollen, die Kälte des Wassers länger concentrirt auf einer Stelle wirken zu lassen, hat man bekanntlich die Absicht, kühlend eine Entzündung zertheilend, zu verfahren; dieser Zweck wird jedoch nur dann erreicht, wenn nicht im Körper überhaupt eine größere Menge vielleicht schon sehr lange ruhenden Krankheitsstoffs vorhanden ist, in welchem Fall dieser in demselben Verhältniß als das kalte Wasser recht fleißig und wirksam in dieser Art angewendet wird, in Aufregung kommt und zu dem leidenden Theile hingezogen, dessen Geschwulst vermehrt, welche bekanntlich hart und kalt wird, und gewöhnlich durch Warme und andere erregende Sachen behandelt werden muß.

Um dieses oft eben so viel Zeit raubende als gefährliche Uebel zu vermeiden, wird das kalte Wasser nicht in dieser Art gebraucht, eine Entzündung zu zertheilen.

Eine ganz besonders wichtige und vielseitige Wirkung hat das Wasser, angewendet durch anliegende nur feucht gemachte Umschläge; man windet nämlich naß gemachte Leinwand mäßig aus, legt sie so anschließend um den leidenden Theil, daß der Zugang der Luft verhindert

wird und zieht Kleider oder trockene Tücher darüber, und sind diese von eben erwähnten, immer ganz kalt erhaltenen Umschlägen ganz bestimmt zu unterscheiden. Die Körperwärme löst hier das Wasser auf, und es erfolgt eine überaus thätig machende Reaction bei sehr erhöhter Wärme, so daß man den eingewickelten Theil sich gleichsam in Dämpfen befindlich denken kann. Wenn der Umschlag nicht anschließt, wird auch die Feuchtigkeit nicht erwärmt und aufgelöst, die Haut würde dadurch kalt und um so unthätiger werden, und Stockungen, welche vielleicht Gicht u. s. w. bilden können, dürften um so mehr erfolgen. Die darüber angelegten trockenen Sachen befördern theils dies Anschließen, theils die Erwärmung und Auflösung, indem sie gegen dies hindernde Einwirkung der äußern Luft und Kälte ein hinreichender Schutz seyn müssen, und also nach dem Grade derselben zu wählen sind. Bei chronischen Leiden wird der Umschlag erneuert, wenn er trocken werden will, und wirkt hier entschieden erregend.

Bei Entzündungen theilt sich ihm deren Hitze mit, und wird er in demselben Verhältniß als dieses geschieht gewechselt; hier entzieht er zu hohe Thätigkeit und wirkt herabstimmend, und ist die Wirkung also auch hier wie immer normalisierend. Die Wirkung dieser Umschläge scheint bei chronischen Uebeln mit der Zeit in Verbindung der Kur selbst kräftiger zu sein, als die der bekannten zertheilenden Einreibungen, wohl weil die Umschläge beliebig lange Zeit anhaltend Tag und Nacht fortgesetzt werden können, und auch vielleicht weil sie die Haut so besonders zur eignen Kraft äusserunggeschickt machen, denn sie befördern die Haut-Thätigkeit und der in einer schmerzhaften Stelle stockende Krankheitsstoff wird dadurch, wie die Natur es wünscht, herausgebracht. Die bloß zertheilenden Einreibungen ver-

theilen diese Stoffe nur wieder in dem ganzen Körper, woraus die Natur sie doch geschafft und daselbst abgelagert hatte. Nur in Ermangelung vielleicht der noch größeren Kraft, sie ganz heraus zu bringen, haben sie sich in dieser gewöhnlich schon früher schwächer gewesenen Stelle festgesetzt. Werden bei diesen Einreibungen noch Fette angewendet, so verstopfen sie nach hier geltender Ansicht noch mehr die Hautausdünstung, und wirken um so mehr gegen den Willen der Natur.

Die Umschläge bringen alte Stockungen in Gang, erweichen und saugen während der Kur endlich Knochenauftreibungen auf, wobei besonders anhaltend auch das Frottiren angewendet wird. Als Umschlag um den Leib haben sie einen höchst vortheilhaften Einfluß auf Magen, Unterleib und gegen Kreuzschmerzen; sie sind auch hierbei ein gutes Mittel gegen die Kälte, wozu man sich auch vortheilhaft an den Füßen anbringen kann, zu welchem Zweck die übrige Fußbekleidung ebenfalls nur von der Beschaffenheit seyn muß, daß äusseres Wasser oder Kälte nicht in einem Grade einwirken kann, in welchem die eben nöthige Auflösung der Wassertheile verhindert würde.

Wohl bemerkenswerth dürfte hier eine Angabe aus einer Liegnitzer Stadtchronik sein, worin als Beweis barbarischer Abhärtung bei Beschreibung der Tartaren-Occupation erwähnt wird, dieselben hätten bei strengster Kälte die Gewohnheit gehabt, wenn sie ausreiten wollten, die Füße mit nassen Tüchern zu bewickeln und scheinen dieselben also vielleicht in Ermangelung künstlicher Schutzmittel diese Wirkung des Wassers recht gut gekannt zu haben.

Diese Kraft, die Ausdünstung des Körpers einzusaugen und zu vermehren, zeigt sich bei dem jedesmaligen Wechseln der Umschläge, da sie im Wasser ausgewaschen dasselbe

ganz trübe machen; liegen dieselben während der Kur auf kranken Stellen mit Krankheitsstoff-Ausscheidungen, oder auf solchen, welche durch angehäufte Stoffe bereits entzündet und geschwollen sind; so ist diese Ausdünstung, welche mit dem längeren Gebrauch sich überhaupt jedesmal vermehrt, so bedeutend, daß die Tücher bald mit einem glatten Schleim überzogen werden, der nicht ohne heißes Wasser und Seife zu entfernen ist.

Diese Umschläge, welche hier immer anschließende Umschläge benannt werden sollen, und die Sitzbäder, sind ein so nöthiges Mittel der Kur, daß ohne diese beiden, dieselbe gleich in ihrem Wesen und Umfange vernichtet wäre. Die acuten Krankheiten überhaupt, und dann alle durch die Aufregungen, und durch die zu dem beabsichtigten Kampfe der Natur nothwendigen Krisen entstehenden neuen Krankheiten, also alle gefährliche Richtungen der im Gang gebrachten Stoffe werden hauptsächlich durch beide beseitigt."

Herefter gaaer Forfatteren nu over til at beskrive tvende Sygetilfælde, som vare behandlede efter Vandcurens Principer, og søger ved hvert af disse Tilfælde at forklare det kolde Vands Virkningsmaade i indvendige og udvendige Betændelser, og beskriver derpaa med følgende faa Ord det kolde Vands indvendige Anvendelse:

„Durch oft wiederholtes Trinken belebt und stärkt das kalte Wasser alle innern Organe, dringt in alle Gefäße und öffnet sie, hat mit der Zeit einen vortheilhaften Einfluß auf das Blut und ist, in gehöriger Menge getrunken, ein vorzügliches Auflösungsmittel aller zu gleicher Zeit genossenen Speisen im Magen, sie mögen aus festen Sachen oder frischen Früchten und dergleichen bestehen. Wenig Wasser dabei getrunken, befördert zu stark die Gährung und ist schädlich, aber viel Wasser hebt eine jede Gährung ganz und gar

Klystiere von kaltem Wasser bei Verstopfungen angewendet, entfernen vielleicht nicht so gleich so viel Masse als warme Kräuterabkochungen mit Fetten vermischt, aber sie stärken den erschlafften Darmkanal so, daß er seine Funktionen selbst wird verrichten können, und heben also eine der Ursachen, anstatt daß die andern zwar für den Augenblick die Wirkung heben, den Darmkanal aber um so mehr erschlaffen und daher auch immer wiederholt werden müssen. Bei Kolik und Durchfällen, wenn man diese schnell stopfen wollte, angewendet, helfen sie sehr schnell, sie stimmen zum Beispiel, sollte der Darmkanal entzündet seyn, diese Entzündung herab und normalisiren also auch in diesem beiden Fällen wie sonst so oft. Ihre Anwendung bei ersteren Fällen findet in Verbindung mit der ganzen Kur statt, namentlich mit Sitzbädern, Umschlägen und dergl. mehr."

Endelig omtaler Forfatteren Svedecuren og dens Virkninger med følgende Ord:

„Den Körper ohne Anregung durch Medicamente schwitzen lassen, ist bei der hiesigen Wasserkur durchaus nothwendig. Das kalte Bad, welches unmittelbar darauf folgt, wirkt weit entschiedener, und ohne dasselbe würde auch die Haut das so kalte Wasser gar nicht lange vertragen, sondern Blutblasen bekommen [1]), spröde und unthätig werden. Die Kur erhält hierdurch ihren großen Umfang: sehr viele innere Krankheiten könnten ohne dieses Schwitzen gar nicht behandelt werden, und hat dieselbe hierdurch auch vorzüglich ihren durchgreifenden, den ganzen Organismus

---

1) Dette er en aldeles falst Anskuelse og modbevises ved alle ældre og nyere Erfaringer; Hahn, Floyer o. a. brugte ingen Svedecur, og jeg har selv i sidstafvigte Vinter, uden at have anvendt Svedningen, ladet 3 af mine Patienter daglig bade dem i 1—4° koldt Vand, uden at nogen af dem har faaet disse „Blutblasen."

umstimmenden Charakter, und unterscheidet sich die Kur durch dieses Schwitzen auch von jeder andern ältern oder neuern Methode, das kalte Wasser als Heilmittel anzuwenden.

Der allgemeine Zweck dieses Schwitzens ist, den Körper empfänglich zu machen für eine durchgreifende, alles erschaffende Wirkung des kalten Wassers, und zweitens Beförderung und Wiedererzeugung der Haut-Thätigkeit. Mittelst der Wirkung desselben wird der Umlauf des Blut's und dadurch der aller Säfte in hohem Grade befördert, und werden hierdurch endlich selbst veraltete Stockungen und sehr tief ruhende Uebel in Gang gebracht, um dann von der in gleichem Verhältniß sich kräftigenden Natur resorbirt werden zu können. Das so oft wiederholte Schwitzen bereitet eine kräftige, durchgreifende Wirkung der Douche vor, welche die etwas aufgelösten, rege gemachten Stoffe nun um so kräftiger in Gang bringt, eine Wirkung, die um so augenscheinlicher und auffallender sich zeigt, wenn nach einer im Winter durchgreifend fortgesetzten Kur der Gebrauch der Douche im Frühjahr erfolgen kann. Dasselbe verhindert ebenfalls ein Zurücktreten der aufgeregt werdenden Stoffe nach innern Theilen, und befördert derselben Leitung nach der Haut."

Dette er det vigtigste af Skriftets Indhold, hvilket Forfatteren slutter med at omtale Svedecurens Virkningsmaade i adskillige Sygdomme, og Vandcurens Fortrin og heldige Resultater i det Hele taget. Skriftet er (som enhver, der læser det her anførte korte Udtog, vil have let ved at overbevise sig om) kort, men dog klart og letfatteligt, og enhver som har hørt Priesnitz's laconiske Udtryk og hans simple men dog ofte naturtroe Opfattelse af Lægekunstens Hovedprinciper, vil i det have let ved at gienkiende hans Aand og Maade at udtrykke sig paa, og jeg haaber der-

for at de af mine Læsere som føle Interesse for hiin verdensberømte Vandlæge (ɔ: Priesnitz) ikke ville finde det upassende, at jeg her har gjengivet mine Læsere hans egne Ytringer, saa at sige i Originalen.

Iblandt de Skrifter som i den sidste Tid udmærke dem ved en klar Fremstilling af det priesnitzske System, vil jeg endvidere nævne et Værk af en Naturkyndig, ved Navn Wilhelm Krause fra Dorpat i Liefland.[1]) Dette Skrift, der for nylig er udkommet, og som i disse Dage er kommet mig i Hænder, tjener aabenbart til at bekræfte den af mig foran antydede Mening: at nemlig Priesnitz's System i Hydrotherapien først rigtig har udbannet sig, ved Sammenstødet af de mange dannede Læger og Ikkelæger, som i den senere Tid have besøgt Gräfenberg; og aabenbart er dette Skrift (der, ligesom det sidst forananførte, til sin Tid indeholder en nogenledes nøiagtig Fremstilling af Priesnitz's nuværende Curmethode) det bedste Beviis for, hvorledes Vandcuren i den sidste Tid er undergaaet betydelige Forandringer og Modificationer. Hr. Krause er selv bleven cureret af Priesnitz, og har i lang Tid opholdt sig i Gräfenberg; men desværre blev den Sundhed han havde gjenvundet paa den priesnitzske Anstalt ikke langvarig, og han saa sig desaarsag i sidstafvigte Sommer nødsaget til at besøge Vandlægeanstalten Kreischa i Sachsen. Paa denne Anstalt var det jeg havde den Fornøielse at gjøre denne Forfatters Bekjendtskab, og jeg har ham at takke for flere interessante Oplysninger om Gräfenberger

---

1) Allgemeine und specielle Hydrotherapie, oder die Grundsätze des priesnitzschen Heilverfahrens im Allgemeinen, wie in's Besondere bei Behandlung der einzelnen Krankheiten; zum praktischen Gebrauch bearbeitet von Wilhelm Krause. Dresden 1842.

Vandcuren. Forfatteren begynder sit Værk med en Indledning, hvori hans Grundanskuelser om Vandcurens Anvendelse og Virkningsmaade ere udtalte. Bogen selv er inddeelt i to Afdelinger; den første Afdeling handler om Svedningen og de kolde Bade i Almindelighed. Forfatteren lader det hydrotherapeutiske System indbefatte sex Anvendelsesmaader af Vandet, og disse ere efter ham: 1, den nedstemmende (reizendziehende) eller betændelsesstridige Methode; 2, den incitерende Methode; 3, den styrkende Methode; 4, den afledende Methode; 5, den beroligende Methode; 6, den omstemmende Methode. Bogens anden Afdeling begynder med nogle almindelige Bemærkninger om Sygdommenes Behandling i det hele taget, hvorpaa Forfatteren gaaer over til at afhandle Sygdommene i den samme Orden, som de findes opstillede i de fleste systematiske medicinske Værker. Endskjøndt jeg maa tilstaae, at Forfatteren har skilt sig bedre fra Vandcurens Fremstilling efter de sædvanlige medicinske Systemer, end de fleste af hans Formænd, og endskjøndt jeg meget godt veed at dette maaskee er den bedste Maade til at kunne fremskynde Vandcurens Indførelse hos de Læger, som hænge med Liv og Sjæl ved de ældre og nyere medicinske Systemer, saa er jeg dog nogenledes overtydet om, at slig Fremstilling af Sagen er lidet skikket til at befordre Hydrotherapiens sande Aand, ligesom jeg ogsaa holder mig forvisset om, at den er lidet gavnlig og forstaaelig for Ikkelæger som interessere dem for Vandcuren. For at forøge Vandcurens Interesse, har Forfatteren forsynet Bogen med et Tillæg af flere Sygehistorier, og endskjøndt nogle af dem ere godt valgte, saa er dog Mængden af den Natur, at de ere saare lidet belærende for Læger.

Endskjøndt største Delen af de Læger, som have besøgt Gräfenberg, og lært Priesnitz og hans Cuurmethode at kjende, ere blevne enige om Vandcurens sande Nytte og Priesnitz's Fortjenester af Vandlægekunsten; saa gives der dog Enkelte, som, ihvorvel de i det Hele taget anerkjende Vandcurens sande Værd, dog ikke have fundet dem berettigede til at istemme de mangfoldige Lovtaler, saavel Læger som Ikkelæger have holdt over Priesnitz. Som een af dem, der i denne Henseende har vovet at modsige Mængdens Dom om Priesnitz og hans Fortjenester, vil jeg nævne Dr. Ehrenberg, Medlem af det medicinske Collegium i Leipzig, der efter selv i længere Tid at have opholdt sig i Gräfenberg, har i Aaret 1840 udgivet et Værk om Gräfenberger Vandcuren.[1]) Værket er deelt i 3 Capitler: i første Capitel søger Forfatteren at oplyse hvorledes Vandet bliver til Lægemiddel; i andet Capitel omtaler Forfatteren de Tilfælde, imod hvilke Vandet fornemmelig synes at passe, og endelig søger han i tredie Capitel at forklare hvorfor den Roes, man har tildeelt Gräfenberg, er blevet saa ubegrændset. Det er især dette sidstanførte Capitel som har gjort megen Opsigt, da Forfatteren i det bjærvt og uden Forbeholdenhed vover at modsige Mængden. Dr. Ehrenberg har nemlig, som en videnskabelig dannet Mand, ikke fundet sig berettiget til at lade sig forføre af Mængdens enthusiastiske Lovtaler over Priesnitz, men har derimod grundet sine Anskuelser om Priesnitz og hans Cuurmethode paa egne Observationer, hvorved han saavel med Hensyn til Priesnitz's egen Person, som med

---

1) Ansichten über die Gräfenberger Wassercuren, begründet auf einen längern Aufenthalt daselbst, von Dr. Heinrich Ehrenberg, Mitglied der medicin. Gesellschaft zu Leipzig. Leipzig 1840.

Hensyn til Vandcurens Resultater i Gräfenberg er kommen til mindre tiltrækkende Resultater end de fleste af hans Forgjængere, som have afhandlet den samme Materie. Især er Forfatterens Omdømme om Priesnitz's egen Person meget ufordeelagtigt; han betragter nemlig Priesnitz som en mageløs Lykkens Yndling, der uden Fortjenester, blot ved et Sammenstød af flere heldige Tildragelser, er kommen til den Højde, hvorpaa han nu staaer, og hvorfra han sandsynlig snart vil nedsynke. Forfatterens Mening om selve Vandcuren er derimod meget mere fordeelagtig; han anseer det kolde Vand for et fortræffeligt inciterende Middel, som er anvendeligt i alle de Sygdomme, imod hvilke inciterende Midler fornemmelig ere at bruge; men ikke destomindre betragter han Vandcuren som en Modesag, der formodentlig, ved de mange Overdrivelser, som nu circulere om dens Værd, let vil være udsat for at falde i Glemselens Grav, og Forfatteren antager det især for et slemt Tegn, at han iblandt Vandlægerne har fundet flere gamle homøopathiske Skraalere. Omendskjøndt dette Skrift tydelig viser, at Forfatteren er en videnskabelig dannet Læge, saa er det dog paa ingen Maade noget fyldestgjørende Værk over Vandcuren. Det kolde Vands Virkning er meget eensidigt opfattet, og Forfatteren synes neppe at ahne Vandcurens historiske Betydning. Paa samme Maade er Forfatterens Dom om Priesnitz og hans Fortjenester altfor haard og eensidig, thi endskjøndt jeg har god Grund til at antage flere af de Facta, hvorpaa Dr. Ehrenberg har bygget sin haarde Dom om Priesnitz, for fuldkommen sandfærdige, saa ligger der dog i Fremstillingen af dem en overdreven fremherskende Tendents til at nedrive hele Priesnitz's Færd som Menneske og Læge, idet Forfatteren nemlig aldrig berører noget som kunde vise Priesnit'zs gode Sider eller de

Fortjenester, selv hans værste Fiender ikke kunne negte ham om, og jeg kan derfor ikke tilbageholde den Mening, at jeg synes Forfatteren har bedømt Priesnitz altfor eensidigt og med en utilbørlig Partiskhed. Det var uundgaaeligt, at Dr. Ehrenberg's Skrift maatte fremkalde Reaction. Priesnitz har nemlig ved hans heldige Curer erhvervet sig mange Venner, saavel iblandt Læger som Ikkelæger, og at disse maatte finde dem foranledigede til at optræde imod Ehrenberg, var saare naturligt. Een af dem, som saaledes først optraadte imod Ehrenberg, var den forananførte Hofraad Ruppricht i Breslau. I hans foran Pagina 81 citerede Skrift: „Ehrenrettung des Vinzenz Priesnitz", har han ikke blot forsvaret Priesnitz og hans Fremgangsmaade imod Dr. Ehrenberg, men er endogsaa gaaet videre i hans enthusiastiske Lovtaler over Priesnitz end de fleste af hans Forgjængere. Dette Dr. Ruppricht's Forsvars-Skrift er imidlertid af den Natur, at endskjøndt det, med Hensyn til Priesnitz's Fremgangsmaade, indeholder mange gode Vink, saa er det dog lidet skikket til at svare til sin Hensigt; ligesom det ogsaa hos alle dem, der ikke lade sig blænde af store Ord og smigrende Skraal, let vil kunne skaffe den Formodning Indpas, at Forfatteren har laant sin Pen for at vinde nogle Skillinger; en Mening jeg paa flere Steder hørte tydelige Yttringer om i Tydskland.

Endelig vil jeg her til Slutningen gjøre mine Læsere opmærksom paa et Factum, der dog vistnok vil forekomme mange noget forunderligt, og det er nemlig dette: at det ere netop nogle Forfattere som aldrig have besøgt Gräfenberg, som hidtil have leveret de bedste Værker over Vandcuren, og af disse vil jeg her nævne tre følgende:

Dr. Richter skrev i Aaret 1838 om „Vandcurens videnskabelige Begrundelse", og endskjøndt denne Forfatter

(saavidt mig bekjendt) aldrig har besøgt Gräfenberg, saa er dog dette hans Skrift upaatvivlelig det bedste som endnu er udgivet over Vandcuren. Med dyb Skarpsindighed, som man ofte forgjeves søger, saavel i de sædvanlige Værker over Vandcuren, som i vore utallige medicinske Værker, gjør Forfatteren opmærksom paa, at det er den indre helbredende Kraft i Organismen (Vis medicatrix naturæ), men ikke vi, som overvinder Sygdommene. Efter at have afhandlet Reactionens almindelige og locale Virkningsmaade og gjort opmærksom paa, hvorledes den, propulseret af Livskraften, søger at naae Maalet, kommer Forfatteren i Værkets andet Afsnit til at omtale de Maader Menneskene ere gaaede frem paa, i at understøtte hiin Naturens helbredende Kraft, og herved kommer han nu til at omtale de 3 nu gjængse Lægemethoder, nemlig Allopathien, Homøopathien og Vandlægekunsten. Forfatteren kaster derpaa et prøvende Blik over Allopathiens Hovedmomenter, og viser, at endskjøndt den i senere Tid ved Naturvidenskabernes Fremskridt bestandig seer sit Culminationspunct imøde, saa er den dog endnu med Hensyn til Sygdommenes Behandling langt fra at være sig sine Handlinger bevidst. Homøopathien betragter Forfatteren som et Udviklingsmoment i Allopathien; men den har dog nyttet Allopathien mere i negativ end positiv Forstand. Som en Lægemethode i og for sig er Homoopathien, efter Forfatterens Mening, unyttig og dadelværdig; men Allopathien har optaget dens Fortrin og derved gjort den selv overflødig. Forfatteren betragter Vandlægekunsten (hvis Historie han i Korthed berører) som et Fremskridt i Medicinen; han giver derpaa en kort Oversigt over Vandlægekunsten i Almindelighed, omtaler Diæten, den indvendige og udvendige Anvendelse af Vandet, og slutter med nogle Betragtninger

om Vandcurens Indvirkning paa den syge Organisme. Det er ingen Overdrivelse, naar jeg kalder dette Skrift det bedste Værk som endnu er udkommet over Vandcuren; Forfatteren viser, at han er i Besiddelse af udmærkede physiologiske og pathologiske Kundskaber, og at han fuldkommen kjender Allopathiens svage Sider, og veed at skatte de Fordele Vandlægekunsten frembyder.[1]) Et andet Skrift, (til Vandcurens almindelige Anbefaling[2]) udgav Forfatteren et Aar senere. Dette Skrift synes mere at være skrevet for det dannede Publicum end for Lægerne. Det er inddeelt i fem Afsnit, hvoraf det første afhandler „Vandcuren og Lægevidenskaben"; det andet: „Vandcuren og de chroniske Sygdomme"; det tredie: „Vandcuren og den nuværende Generations Sygdomme"; det fjerde: „Vandcuren og Kunsten at blive sund og gammel"; og endelig det femte Afsnit, som indeholder et Slags Polemik imod Lægerne.

Endskjøndt vi i dette Skrift gjenkjende den samme Skarpsindighed og dybe Tænkning, som characteriserer Forfatterens første Skrift over Vandcuren, og endskjøndt vi i det gjenfinde den samme redelige og uegennyttige Villie som besjæler Forfatteren, saa kunde vi dog ikke tilbageholde den Yttring, at Forfatteren synes at være bleven alt formeget opbragt paa Lægerne, da der dog unegteligen gives mange Læger i senere Tid, som have viist ligesaamegen Interesse for Vandcuren som selve Forfatteren.

Iblandt de Læger, som have søgt at opklare Vandcurens physiologiske Virkningsmaade, fortjener Dr. H. Klencke

---

1) Versuch zur wissenschaftlichen Begründung der Wassercuren, von Dr. C. A. Richter. Friedland 1838.

2) Offene Empfehlung der Wassercuren von Dr. C. A. W. Richter. Friedland 1839.

en udmærket Plads. I sit første Skrift „Die äußere Haut"[1]) søger Forfatteren at basere den Priesnitz'ske Cuurmethode paa physiologiske Grundsætninger; og efter i denne Hensigt at have afhandlet Hudens Structur og physiologiske Betydning giver han et kort Overblik over Vandcurens Virkningsmaade i de forskjellige Sygdomme.

Senere, nemlig i Aaret 1840, har Dr. Klencke opstillet et nyt medicinsk System, under Navn af „Aerohydropathie"[2]), eller det dynamiske System. I dette Værk har Forfatteren søgt at godtgjøre, hvorledes man ved Hjelp af Luft og Vand kan bekæmpe alle Sygdomme. Hvorvidt dette Dr. Klenckes Værk har været istand til at opvække den tilbørlige Opmærksomhed hos Lægerne, veed jeg endnu ikke; men saameget er dog vist, at det fortjener al mulig Paaskjønnelse, og det destomere som det er skrevet i en meget beskeden Tone, og viser at Forfatteren er i Besiddelse af udmærkede Kundskaber, forbundne med et klart philosophisk Blik og dybsindig Tænkning.

Dr. med. Mauthner i Wien har i Aaret 1837 beriget os med et Værk om Vandets therapeutiske Nytte.[3]) Det kan med fuldkommen Sandhed betragtes som et af de bedste Producter Vandlægekunstens Literatur har at frem-

---

1) Die äußere Haut und ihr Verhältniß zum Organismus. Versuch, die Priesnitz'sche Methode der Wasserheilkunst physiologisch zu beleuchten. Eine Flugschrift für Aerzte und Nichtärzte, von Dr. H. Klencke. Leipzig 1839.

2) Entwurf eines neuen naturphilosophischen Systems der rationellen Heilkunde, von Dr. H. Klencke. Braunschweig 1840.

3) Die Heilkräfte des kalten Wasserstrahls, mit einem Rückblick auf die Geschichte und mit besonderer Rücksicht auf das Staubregenbad und kalte Bäder. Von Ludwig Wilhelm Mauthner, Doctor der Medicin und Chirurgie, Magister der Augenheilkunde und Geburtshilfe. Wien 1837.

viste. Fornemmelig har Forfatteren afhandlet Nytten af Styrtebade og Regnbadene (hvilket ogsaa som Værket viser, især har været Forfatterens Hensigt) med udmærket Flid og Sagkundskab; ligesom han ogsaa, har opsamlet alle de Steder, hvor Vandcuren i de ældre medicinske Værker findes omtalt. Iøvrigt synes Forfatteren ikke at være meget bekjendt med Priesnitz's Methode.

I lignende Aand, som det nu sidst anførte Skrift, har en Dr. Hirschel forfattet en saakaldet „Hydriatica"[1]), som formedelst dens udførlige Fremstilling af Vandcurens videnskabelige Principer og Vandlægekunstens hele Literatur fortjener at anføres iblandt de bedre Værker over denne Materie.

Foruden disse nu anførte Vandlæger og Forfattere i Vandlægevidenskaben, af hvilke jeg har ladet mig nøie med at fremhæve de vigtigste og mest bekjendte, gives der en stor Mængde nyere Vandlæger og Forfattere i Vandlægekunsten, men af hvilke jeg vil lade mig nøie med at nævne følgende: C. Zoczek[2]); Groß[3]); Koch[4]); Alex.

---

1) Hydriatica, oder Begründung der Wasser-Heilkunde, von Dr. Bernhard Hirschel, prakt. Arzt in Dresden. Leipzig 1840.

2) Triumph der Heilkunst mit kaltem Wasser, oder Ruf an alle Menschen zum zweckmäßigen Gebrauch des kalten Wassers, von Zoczek. Leipzig, 1836.

3) Das kalte Wasser als vorzügliches Beförderungsmittel der Gesundheit und ausgezeichnetes Heilmittel in Krankheiten. Ein Wort zu seiner Zeit für alle Menschen, die da wünschen gesund zu werden, es zu bleiben und ein frohes Alter zu erreichen. Von einem Menschenfreunde (Hofsecretair Groß). München und Wien 1839.

4) Das kalte Wasser, wo ist es anzuwenden, wo nicht? Geschichte der Wasserheilkunde, diätetische Benützung des kalten Wassers, von Dr. R. A. Koch. Leipzig 1838.

Weiß[5]); Weigersheim[6]); Helmenstreit[7]); Wulzinger[8]); Hermann[9]); Rickauer[10]); og Falkenstein[11]).

---

5) Ein Wort über die herrschende Wassercurmethode für Freunde und Feinde derselben, von Dr. Alex. Weiß (prakt. Arzt in Wien). Wien 1838.

6) Das kalte Wasser für immer; von Dr. N. Weigersheim. Berlin 1838.

7) Akademische Vorlesungen über den Gebrauch des kalten Wassers im gesunden und kranken Zustande. Gehalten auf der Universität B. von Prof. Dr. H. Obermedicinalrath. Für das gebildete Publicum bearbeitet und herausgegeben, von Dr. Helmenstreit. 1 Heft. 1–8 Vorlesung. Cassel 1839.

8) Hydrologia, oder die Heilkraft des Wassers. Eine vollständige Abhandlung über die Eigenschaften und den Nutzen des gemeinen Wassers und der Mineralquellen, nach den Grundsätzen der Physik, Chemie und Pharmakodynamik zum Gebrauche für Aerzte und Nichtärzte, von Dr. Wulzinger. Passau 1839.

9) Neueste Erfahrungen über die Heilkraft des kalten Wassers, von W. Hermann, Neisse 1835.

10) Die Weiß'sche Wasserheilanstalt und Kurmethode zu Freywaldau. Ein Handbuch für Kranke, welche die Kalt-Wasserkur zu Hause oder zu Freywaldau gebrauchen wollen, von G. Joh. Rickauer. Leipzig 1838.

11) Meine Erfahrungen in Bezug auf Wasserheilanstalten, den Betrieb der Kur und die Behandlung der verschiedenen Krankheiten in denselben. Gesammelt während meines langen Aufenthalts zu Gräfenberg, von Rudolph Freiherrn von Falkenstein. Dresden 1839.

Nogle Bemærkninger
om
Vandcurens Resultater paa de forskjellige Vandlægeanstalter.

Den practiske Erfaring er Theoriens Provesteen. Dette gjælder om alle Erfarings-Videnskaber, og det bør ogsaa gjælde i Lægevidenskaben. Naar vi derfor ville fælde en bestemt Dom over Vandlægevidenskaben, saa bør vi først betragte dens practiske Resultater. Jeg har forhen under Vandcurens Historie, berørt de Resultater, som ere angivne af de ældre Vandlæger, og det staaer altsaa tilbage, at vise, hvorledes disse Resultater forholde dem hos Priesnitz og de nyeste Vandlæger. Hvad nu Resultaterne hos Priesnitz angaaer, saa ere de meget vanskelige at udfinde. Da Priesnitz nemlig, som jeg allerede før har gjort opmærksom paa, ikke indlader sig paa nogen nøiagtig Journalførelse, — hvilket, naar man vil lære Vandcurens Resultater at kjende, maa ansees som en absolut Nødvendighed, — saa er det, endogsaa efter et langt Ophold i Gräfenberg, meget vanskeligt at udfinde det sande Resultat, Vandcuren har at opvise paa dette Sted. Saaledes hørte jeg under mit Ophold i Gräfenberg de mest heterogene Udsagn om Vandcurens Resultater; thi imedens Nogle med den mest levende Enthusiasme paastode, at Priesnitz curerede alle, som han ellers tog sig af, trak andre halv misfornøiede paa Skuldrene og fortalte, at de efter flere Aars Ophold paa Stedet, vare

komme til det Resultat, at Flertallet af Badegjæsterne forlede Gräfenberg uhelbredede. Udentvivl ligger Sandheden her, som i saa mange andre Forhold i Livet, i Midten; de fleste Patienter som besøge Gräfenberg smittes nemlig, strax i Begyndelsen af Curen, meget let af den Enthusiasme, som hersker i Gräfenberg for Priesnitz og hans Cuurmethode; lykkes Curen nu (som den ogsaa saa ofte gjør) hos nogle af deslige Patienter, saa opnaaer Enthusiasmen for Priesnitz sin høieste Grad, og dette kan da naturligviis, især hos exalterede Mennesker, let give Anledning til en Overvurdering af Curens heldige Resultater i det Hele taget. Imodsat Fald bliver Enthusiasmen afkjølet, og denne Afkøling har da til Følge, at de Patienter som endogsaa efter et langt Ophold hos Priesnitz, ikke have været istand til, at gjenvinde deres Sundhed, ansee Resultaterne i deres Totalitet, for mindre gunstige end de i Virkeligheden dog ere. Naar man nu hertil tænker sig, at mange Mennesker ofte ere urimelige i deres Fordringer, og at Priesnitz, bedraget af hans utilstrækkelige pathologiske Kundskaber, ofte tager sig af aldeles uhelbredelige Patienter, saa er det ingenlunde at undre, at flere Patienter forlade Gräfenberg utilfredse og uhelbredede. Endskjøndt det altsaa under slige Omstændigheder er umuligt, nøie at bestemme Forholdet imellem de heldige og uheldige Resultater i Gräfenberg, saa er dog saameget vist, at en Mængde farlige og besværlige Sygdomme ere blevne helbredede af Priesnitz, ligesom det ogsaa ikke kan negtes, at flere Patienter, som i fortvivlet Tilstand have tyet til Gräfenberg, ere gaaede derfra som fuldkommen helbredede. Det er fornemmelig visse Sygdomme, som Priesnitz meget ofte behandler med et heldigt Udfald, og af disse fortjene følgende at fremhæves: Hæmorrhoider, og de af den hæmorrhoidalske Aarsag foraar-

sagede Sygdomme; indgroet venerisk Syge og Mercurialsygdom; Gigt og chronisk Rheumatisme; Blegsot; almindelig Nervesvækkelse; Svækkelse i Fordøielses- og Assimilations-Processen (Dyspepsia); langvarige Blodflod og Blodløshed (Anæmia); Sliimflod og chroniske Affectioner af Sliimhinderne; Congestioner til Hovedet og Brystets Organer; Svækkelse i Genitalsystemet hos begge Kjøn og de derved foraarsagede Onder (f. Ex. Anomalier i Menstruationen, Sterilitet, Sædflod og Impotents); chroniske Betændelser i indre og ydre Organer og derved foraarsagede Hypertrophier; al Slags Febre og acute Betændelser; Hudsygdomme, som ere foraarsagede ved Syphilis eller Mercurialisme; medfødt eller ved forkjært Opdragelse foraarsaget Svaghed i Hudsystemet; Lamheder, især saadanne som udgaae fra Rygmarvssystemet og Medicamentsyge.

Endskjøndt Curens Varighed hos Priesnitz er ubestemt, saa kan man dog i Almindelighed antage, at den i de fleste chroniske Sygdomme varer meget længe; i acute Sygdomme derimod opnaaer saavel Priesnitz som de andre Vandlæger i Regelen et meget hurtigere Resultat, end Lægerne i Almindelighed ved de andre Lægemethoder.

De nyeste Vandlæge-Anstalter have i Begyndelsen havt at kæmpe mod adskillige Fordomme; den farligste af disse Fordomme er det Rygte, som en stor Deel af Priesnitz's Badegjæster havt udspredt overalt, nemlig, „at Priesnitz var den eneste, som rigtig forstod sig paa, at curere Folk med Vand." Hensigten med saadant Rygte har uden Tvivl været den, at skaffe Priesnitz saamange Patienter, som muligt, og da man stedse har betragtet de nyere Vandlæger som Priesnitz's Rivaler, have hans Venner bestandig søgt at hæve ham paa de andre Vandlægers Bekostning. Denne

overdrevne Roes har imidlertid været Priesnitz til fortvarig Nytte; thi Erfaringen har i dette som i alt andet gjort Udslaget, og den har i den senere Tid viist, at de nyeste Vandlæger ere fuldkommen ligesaa heldige som Priesnitz; ja, man har i den sidste Tid mangfoldige Exempler paa, at flere Patienter som Priesnitz har erklæret for „uhelbredelige med Vand", eller som han alt i længere Tid, forgjeves har behandlet, have undertiden i en kort Tid fundet deres fuldkomne Helbredelse paa de andre Vandlæge-Anstalter. Største Delen af de nyeste Vandlæger give aarlige Beretninger om de af dem paa deres Anstalter behandlede Syge, og hvad jeg selv har været Diendvidne til paa flere af de nyeste Vandlæge-Anstalter, ere disse Angivelser affattede med megen Noiagtighed og Sandhedskjærlighed. Jeg hørte flere Vandlæger regne slige Curer til de lindrede („gebesserte") Sygdomstilfælde, som man ellers paa Hospitalerne pleier at ansee for helbredede; og da jeg spurgte om Grunden til denne strænge Bedømmelse, fik jeg sædvanlig til Svar: „**Vi regne kun saadanne Patienter til de helbredede, som vi ere sikkre paa, at ere fuldkomment curerede, thi vi ville hverken have, at Allopatherne skulde kunne bebreide os noget, eller at Publicum skal have Aarsag til at beskylde os for Charlataneri.**" Jeg maatte finde mig desto villigere til at billige denne Vandlægernes Fremgangsmaade, som jeg alt fra nogle Hospitaler erindrede mig flere Tilfælde af en modsat Fremgangsmaade, og jeg kunde ved denne Leilighed ikke lade være at tilbagekalde i min Erindring, at jeg allerede for nogle Aar tilbage, paa det almindelige Sygehuus i Hamburg, havde seet den berømte Dr. Fricke udskrive veneriske Patienter som helbredede, endskjøndt de havde umiskjendelige Symptomer paa secundair Venerisk-Syge.

Tabellarisk Oversigt

over

Vandcurens Resultater paa Vandlæge-Anstalten i Freywaldau Aar 1839.[1])

Behandlede Sygdomme.	Patienternes Antal.	Behandlingens Resultater.			
		Helbredede.	Lindrede.	Uden Virkning behandlede.	Døde.
Øien-Sygdomme	7	4	3	-	-
Beenædder	4	2	2	-	-
Blegsot	7	7	-	-	-
Blodcongestioner	3	1	2	-	-
Blodflod	3	2	1	-	-
Brystbetændelse	1	1	-	-	-
Chanker	12	12	-	-	-
Epilepsi	10	2	-	8	-
Fistuløse Saar	4	3	1	-	-
Døvhed	4	1	1	2	-
Sindsygdomme	4	4	-	-	-
Guulsot	2	2	-	-	-
Ansigts-Rosen	3	3	-	-	-
Gigt	12	5	6	1	-
Diabetes	1	-	-	1	-
Hæmorrhoidal-Sygdomme	9	6	2	1	-
Betændelse i Hofteledet	3	1	1	1	-
Hysteri	7	3	2	2	-
Hypochondri	7	3	3	1	-
Svulst i Knæledet	1	-	1	-	-
Beensvulster	6	3	2	1	-
Kramper	4	3	1	-	-
Leversygdom	3	2	-	1	-
Lamhed (Apoplexi)	3	2	-	1	-
Luftrørs-Svindsot	2	1	-	1	-
Mavekrampe	5	4	1	-	-
Svækket Fordøielse	3	1	2	-	-
Menstruations-Besværligheder . .	5	3	2	-	-
Mercurialsygdom	9	8	1	-	-

1) See Wasserfreund 1840. Pag. 59.

Behandlede Sygdomme.	Patienternes Antal.	Behandlingens Resultater.			
		Helbredede.	Lindrede.	Uden Virkning behandlede.	Døde.
Nervesvækkelse	6	3	3	.	.
Nervefeber	2	2	.	.	.
Pollutioner	2	1	1	.	.
Engelsk-Syge (Rachitis)	4	2	2	.	.
Skjævhed i Rygraden	4	2	2	.	.
Rygmarvs-Tæring	10	2	3	5	.
Skarlagensfeber	3	3	.	.	.
Søvnløshed	2	2	.	.	.
Kjertelsyge	12	6	5	1	.
Veneriske Beensmerter	10	4	5	1	.
Kræftknuder	3	2	.	1	.
Stivkrampe	1	1	.	.	.
Gonorrhoe	7	7	.	.	.
Underlivs-Sygdomme	10	4	5	1	.
Urin-Besværligheder	2	1	1	.	.
Forstoppelse	2	2	.	.	.
Det hvide Flod	6	5	1	.	.
Koldfeber	3	3	.	.	.
Plica polonica	2	.	1	1	.
Vattersot	2	1	1	.	.
Tandpine	1	1	.	.	.
Totalsumma	238	143	64	31	.

Anmk. Største Delen af disse Patienter havde allerede længe førend de besøgte Vandlæge-Anstalten prøvet de andre sædvanlige Lægemethoder (nemlig: baade **Allopathien** og **Homøopathien**) uden den ringeste Nytte. De 31 Patienter, paa hvilke Curen ingen Virkning gjorde, vare uhelbredelige formedelst Mangel paa Reactionsevne (de fleste af dem antoges nemlig for en kort Tid paa Prøve).

Iblandt de under Rubriken: **Lindrede** (Gebesserte) anførte, vare flere, som ved en fortsat Brug af Curen kunde vente fuldkommen Helbredelse.

Vandcurens Resultater
paa
Vandlæge-Anstalten Marienberg ved Boppart ved Rhinen[1]) Aar 1839.

Behandlede Sygdomme.	Patienternes Antal.	Behandlingens Resultater.			
		Helbredede.	Betydelig lindrede.	Uden Virkning behandlede.	Døde.
Nervøs Døvhed	2	1	-	1	-
Almindelig Nervesvækkelse	1	1	-	-	-
Rygmarvs-Tæring	4	-	1	3	-
Impotents	1	1	-	-	-
Asthma (foraarsaget ved Hæmorrhoider)	1	1	-	-	-
Apoplexi	2	2	-	-	-
Nervøs Hovedpine	2	1	1	-	-
Almindelig Nervesvækkelse med Kramper	4	2	2	-	-
Almindelig Nerve- og Muskelsvækkelse	1	-	1	-	-
Hysteri med Kramper	3	1	2	-	-
Stor Sensibilitet i Huden	2	2	-	-	-
Mavekrampe	4	3	1	-	-
Brystkrampe	1	1	-	-	-
Modersyge	9	4	5	-	-
Forstoppelse i Portaaresystemet	1	-	1	-	-
Hypochondri (af materiel Aarsag)	6	2	3	1	-
Ditto med Forhærdelse i Milten	1	-	1	-	-
Stagnationer i Underlivs-Kredsløbet med Congestioner til Hovedet	6	1	5	-	-
Hæmorrhoider (flydende)	3	1	2	-	-
Ditto blinde	2	1	1	-	-
Blodspytning og Svækkelse i Lungepibernes Sliimhinde	1	1	-	-	-
Det hvide Flod (Fluor albus)	5	2	3	-	-
Svækkelse i Maven	1	1	-	-	-
Ditto med Rheumatisme	1	1	-	-	-
Døvhed (af rheumatisk Aarsag)	1	-	1	-	-
Langvarig og indgroet Rheumatisme med Lamhed	1	-	1	-	-

1) See Wasserfreund 1840. Pag. 250–300.

Behandlede Sygdomme.	Patienternes Antal.	Behandlingens Resultater.			
		Helbredede.	Betydelig lindrede.	Uden Virkning behandlede.	Døde.
Rheumatisk Hovedpine	1	-	1	-	-
Rheumatisk Ansigts-Smerte	1	1	-	-	-
Rheumatismus i hele Legemet . .	15	8	6	1	-
Ditto i Skulderledet	1	-	1	-	-
Chronisk Øienlaagbetændelse med Congestioner til Hovedet	1	-	1	-	-
Ditto med Hovedpine	1	-	1	-	-
Colik	1	-	1	-	-
Rheumatisk Lungebetændelse . . .	1	1	-	-	-
Luftrørs-Betændelse (Bronchitis) . .	2	2	-	-	-
Sliimfeber	1	1	-	-	-
Typhus	4	4	-	-	-
Betændelse i Æggestokken . . .	1	-	1	-	-
Brysthinde-Betændelse	1	1	-	-	-
Blærerosen i Ansigtet	2	2	-	-	-
Gigt med Asthma	1	-	1	-	-
Ditto med Stivhed i Ledemoderne og Beensvulster	1	-	-	1	-
Gigt med betydelige Gigtknuder i Ledemoderne	6	2	3	-	1
Universel Kjertelsyge	5	4	1	-	-
Kjertelsyge med Skurv	1	-	1	-	-
Ringorm (af scrophuløs Oprindelse) .	1	1	-	-	-
Ansigtskræft (Lupus)	1	-	1	-	-
Forhærdelse i Brysterne	1	-	1	-	-
Secundair Venerisk-Syge	6	4	2	-	-
Sædflod med Brystsvaghed . . .	1	1	-	-	-
Efterdryppert (Gonorrhoea secundaria)	4	2	2	-	-
Vand i Knæet (af Kjertelsyge) . .	1	1	-	-	-
Epilepsi	2	1	1	-	-
Melancholi	2	1	1	-	-
Leverforherdelse	3	-	2	1	-
Blyforgiftning	1	1	-	-	-
Blødhed i Hjernen (Emollitio ceribri)	1	-	-	1	-
Ditto i Maven	1	-	-	1	-
Fremfald af Endetarmen	1	-	1	-	-

Behandlede Sygdomme.	Patienternes Antal.	Behandlingens Resultater.			
		Helbredede.	Betydelig lindrede.	Uden Virkning behandlede.	Døde.
Luxation af Fodledet (gammel) . .	1	-	1	-	-
Stivhed i Albueledet	1	1	-	-	-
Lamhed i Underkroppen	2	-	2	-	-
Beenædder af scrophuløs Aarsag .	5	-	5	-	-
Totalsumma . . .	148	69	68	10	1

Anmk. Den eneste „Døde" paa denne Anstalt var en gammel Gigt-Patient, der tillige leed af en chronisk Brystkrampe, hvoraf han, efter et kort Ophold paa Anstalten, maatte bukke under.

Vandcurens Resultater
paa
Vandlæge-Anstalten Alexandersbad i Baiern[1]) Aar 1840.

Sygdomme.	Patienternes Antal.	Behandlingens Resultater.			
		Helbredede.	Lindrede.	Uden Virkning behandlede.	Døde.
Atonisk Gigt compliceret med Hæmorrhoider	13	4	8	1	-
Gigt med almindelig Svækkelse . .	3	1	2	-	-
Gigt med Brystkrampe	1	-	-	1	-
Rheumatisme, (indgroet)	14	11	3	-	-
Hæmorrhoider med chroniske Brækninger	1	1	-	-	-
Hæmorrhoider med Atoni i Tarmene	3	2	1	-	-
Hæmorroider med Svindel . . .	1	-	1	-	-
Hæmorrhoider med Nervesvaghed .	1	-	1	-	-
Hæmorrhoider med Svækkelse i Huden	4	2	2	-	-
Hæmorrhoider med gamle Fodsaar .	2	2	-	-	-
Hæmorrhoider med chronisk Betændelse i Halsens Sliimhinde	1	-	1	-	-
Hæmorrhoider uden Complication .	4	3	1	-	-
Mercurial-Sygdom	2	2	-	-	-
Svækket Fordøielse foraarsaget ved Slaphed (Atoni) i Underlivs-Organerne	9	6	3	-	-
Almindelig Nervesvækkelse . . .	6	3	3	-	-
Nervesvækkelse efter Apoplexi . .	1	-	1	-	-
Svækkelse i Fordøielsen med Rheumatisme	3	3	-	-	-
Svækkelse i Hudsystemet med Tilbøielighed til Catarrher og Rheumatisme	6	6	-	-	-
Hypochondri	6	1	5	-	-
Hypochondri med almindelig Nervesvækkelse	1	-	1	-	-

1) See Kaltwasser-Heilanstalt zu Alexandersbad bei Wunsiedel von Dr. Fikentscher. Bayreuth 1841.

Sygdomme.	Patienternes Antal.	Behandlingens Resultater.			
		Helbredede.	Lindrede.	Uden Virkning behandlede.	Døde.
Hypochondri med Atoni i Underlivs-Organerne	4	1	3	-	-
Hysteri	5	3	1	1	-
Partiel Lamhed med Gigt	3	1	2	-	-
Lamhed efter Apoplexi	3	-	3	-	-
Nervøs Hovedpine	1	1	-	-	-
Hovedpine foraarsaget ved Congestioner til Hovedet	1	1	-	-	-
Nervøs Hoftesmerte	1	1	-	-	-
Melancholi (arvet)	1	-	-	1	-
Almindelig Legemssvaghed med Anlæg til Svindsot	1	1	-	-	-
Kjertelsyge med Saar paa Halsen	1	1	-	-	-
Ditto med Beenædder	1	1	-	-	-
Ditto med svulne Kjertler paa Halsen	1	-	1	-	-
Ditto med Forhærdelse i Kjertlerne under Tungen	1	1	-	-	-
Ditto med gamle Fodsaar	1	1	-	-	-
Gamle Fnatsaar	2	2	-	-	-
Totalsumma	109	62	43	4	-

Anmk. Syv Personer forlode Anstalten strax efter deres Ankomst deels af Frygt for det kolde Vand, deels formedelst Forandring i Familieforhold.

Oversigt
over
de paa Vandlæge-Anstalten Elgersburg af Dr. Piutti behandlede Syge. Aar 1840.[1]

Behandlede Sygdomme.	Patienternes Antal.	Behandlingens Resultater.				
		Helbredede.	Betydeligt lindrede.	Noget lindrede.	Uden Virkning behandlede.	Døde.
Melancholi	2	-	-	1	1	-
Lamhed i Underextremiteterne .	1	-	1	-	-	-
Nervesmerte	1	1	-	-	-	-
Ansigtssmerte	1	-	-	-	1	-
Nervøs Hovedpine (Migraine) . .	5	2	1	2	-	-
Nervøs Blindhed (Amaurosis) .	1	-	-	-	1	-
Liigfald (Epilepsi)	2	-	1	-	1	-
Nervøs Hypochondri	4	1	2	1	-	-
Impotents	2	-	1	1	-	-
Natlige Pollutioner	4	1	3	-	-	-
Rygmarvstæring	4	-	-	1	3	-
Hysteriske Kramper, deels med en nervøs Constitution, deels med Fuldblodighed (Phletora) . .	9	3	4	2	-	-
Complet Døvhed	1	-	-	-	1	-
Habituel Colik	1	-	1	-	-	-
Chronisk Beenhinde-Betændelse .	[2])1	1	-	-	-	-
Chronisk Halsbetændelse	2	-	1	1	-	-
Chronisk Snue	1	-	1	-	-	-
Blodspytning	1	-	-	1	-	-
Apoplexi	2	-	2	-	-	-
Congestioner til Hovedet . . .	4	-	2	-	2	-
Stagnationer i Underlivssystemet	10	5	4	1	-	-
Hæmorrhoider	3	1	2	-	-	-
Begyndende Hypochondri . . .	2	-	2	-	-	-
Fuldkomment uddannet Hypochondri	11	3	6	1	1	-
Forhærdelse i Milten	1	-	-	-	1	-

1) See Der Wasserfreund, 1841. Nr. 48.
2) Denne Patient var i en meget ynkværdig Tilstand, da han kom i Anstalten, og kunde kun gaae ved Hjælp af 2 Krykker. Efter 10 Maaneder var han fuldkommen helbredet.

Behandlede Sygdomme.	Patienternes Antal.	Behandlingens Resultater. Helbredede.	Betydelig lindrede.	Noget lindrede.	Uden Virkning behandlede.	Døde.
Forhærdelse i Leveren	1	1	"	"	"	"
Blære-Hæmorrhoider	2	"	"	1	1	"
Regulair Gigt (Podagra)	1	"	1	"	"	"
Indgroet Gigt (med gamle Gigtknuder)	3	"	2	1	"	"
Gigtisk Lamhed i begge Benene	1	1	"	"	"	"
Rheumatisk Gigt	2	1	1	"	"	"
Gammel og indgroet Rheumatisme	5	1	4	"	"	"
Vand i Knæet	2	1	1	"	"	"
Bugvattersot	1	1	"	"	"	"
Blegsot	1	1	"	"	"	"
Standset Menstruation	2	"	1	1	"	"
Det hvide Flod	1	1	"	"	"	"
Ansats til Sliimansamling i Maven	2	1	1	"	"	"
Kjertelsyge	2	1	1	"	"	"
Beenædder i Fodledet	1	"	"	1	"	"
Beenædder og Kræft i Overkjæven	1	"	"	"	1	"
Knæsvamp (Tumor albus genu)	3	"	"	1	2	"
Fedtsyge	2	"	2	"	"	"
Lungetuberkler	1	"	"	1	"	"
Lungesvindsot	1	"	"	"	1	"
Luftrørssvindsot	1	"	"	"	1	"
Hypertrophi i det høire Laar	1	"	1	"	"	"
Phimosis (Operation)	2	2	"	"	"	"
Universel secundair Syphilis	1	"	1	"	"	"
Syphilitiske- og Mercurial-Beensvulster	2	"	1	1	"	"
Testikel-Forhærdelse	1	"	1	"	"	"
Ringorme (ondartede)	1	1	"	"	"	"
Finner (Acne rosacea)	1	"	1	"	"	"
Betændelse i Hoften	1	1	"	"	"	"
Universel Lamhed	1	"	"	"	1	"
Typhus	1	1	"	"	"	"
Totalsumma	124	33	53	19	19	"

Vandcurens Resultater

paa

Vandlæge-Anstalten i Berlin i Aaret 1840

(ved Dr. Beck.)

Behandlede Sygdomme.	Patienternes Antal.	Behandlingens Resultater.			
		Helbredede.	Lindrede.	Uden Virkning behandlede.	Døde.
Rheumatisk Øienbetændelse . . .	7	7	-	-	-
Kjertelsyge med Øienbetændelse . .	4	3	1	-	-
Venerisk Øienbetændelse	1	1	-	-	-
Gastrisk Øienbetændelse	1	1	-	-	-
Øienbetændelse hos Nyfødte . . .	1	1	-	-	-
Halsbetændelse	5	4	1	-	-
Chronisk Halsbetændelse	3	1	1	1	-
Continuerende Feber	9	9	-	-	-
Gastrisk Feber	14	14	-	-	-
Gastrisk nervøs Feber	2	2	-	-	-
Catharral-Feber	4	4	-	-	-
Rheumatisk Feber	5	5	-	-	-
Gastrisk-Betændelsesagtig Feber . .	3	3	-	-	-
Nervefeber	1	1	-	-	-
Nervøs Feber	5	4	-	[1]1	-
Underlivs-Typhus	1	1	-	-	-
Skarlagensfeber	2	2	-	-	-
Mæslinger	1	1	-	-	-
Kopper	3	3	-	-	-
Barselfeber	2	2	-	-	-
Dysenteri	1	1	-	-	-
Betændelse i Brysterne og Bylder efter Barselseng	3	2	1	-	-
Brysthinde-Betændelse	1	1	-	-	-
Underlivsbetændelser	2	2	-	-	-
Bolden Finger	1	1	-	-	-
Rheumatisk Colik	1	-	1	-	-
Mælkeflod (Galactorrhoea)	1	1	-	-	-
Abort og dens Følger	1	1	-	-	-

1) Forlod Curen.

Behandlede Sygdomme.	Patienternes Antal.	Behandlingens Resultater.			
		Helbredede.	Lindrede.	Uden Virkning behandlede.	Døde.
Livmoder-Blodflod	1	1	-	-	-
Store Hudbylder	2	2	-	-	-
Dryppert	18	15	1	2	-
Chanker	13	13	-	-	-
Bubo	3	3	-	-	-
Spansk Krage	1	1	-	-	-
Moderudfald	1	1	-	-	-
Melancholi	1	1	-	-	-
Sindssygdomme	2	1	1	-	-
Scrophulest Udslæt paa Legemet og i Ansigtet	2	2	-	-	-
Beenædder	2	1	1	-	-
Svulne Halskjertler	1	1	-	-	-
Chronisk Livmoderbetændelse	1	1	-	-	-
Forhærdelse i Livmoderhalsen	1	-	1	-	-
Ondt for Tænder hos Børn	4	2	-	1	1
Strictur i Urinrøret	1	1	-	-	-
Blærekrampe af hæmorrhoidalsk Aarsag	1	1	-	-	-
Chronisk Affection af Livmoderen	5	2	3	-	-
Hæmorrhoidalsk Blodflod	1	1	-	-	-
Blodbrækning af hæmorrhoidalsk Aarsag	1	1	-	-	-
Det hvide Flod	9	5	2	2	-
Acut Vattersot	2	2	-	-	-
Universel Hæmorrhoidal-Lidelse	7	3	3	1	-
Chronisk Leverbetændelse	5	3	2	-	-
Rheumatisme	4	2	2	-	-
Chroniske Nervesygdomme	8	3	5	-	-
Nervøs Lamhed	2	-	2	-	-
Underlivslidelser	24	11	12	1	-
Gigt	16	11	3	2	-
Kjertelsyge	3	2	1	-	-
Udslæt (Flechten)	10	3	4	3	-
Condylomer	6	3	2	1	-
Secundair Syphilis	2	1	1	-	-
Rygmarvslamhed	3	-	2	1	-
Mentagra	1	1	-	-	-

Behandlede Sygdomme.	Patienternes Antal.	Behandlingens Resultater.			
		Helbredede.	Lindrede.	Uden Virkning behandlede.	Døde.
Gamle Saar paa Benene . . .	7	4	3	"	"
Varicocele	2	"	2	"	"
Betændelse i Hofteledet	2	"	2	"	"
Gammel Forstrækning af Foden .	3	1	2	"	"
Totalsumma . . .	263	184	62	16	1

Af ovenstaaende Tabeller er det klart, at over Halvdelen af de behandlede Patienter have forladt Anstalterne, som fuldkommen helbredede, hvilket naar man betragter de behandlede Patienters besværlige Sygdomstilfælde, maa ansees som et særdeles heldigt og tilfredsstillende Resultat. Størstedelen af de Patienter som besøge disse Anstalter trækkes nemlig med gamle ondartede og indgroede Sygdomme, og mange besøge disse Antalter i en haabløs Tilstand. Vandcuren er endnu langt fra at være tilstrækkeligen bekjendt og opfattet af Lægerne; største Delen af dem kjender den ikkun af Navn, og imedens Nogle lade dem nøie med at gjennemsee eet eller andet af Vandcurens Skrifter, give Andre ved mistænkelige og foragtelige Miner at forstaae, at de ikke have stor Tiltro til denne **Vandcommers** (som de saa kalde den). Følgen heraf bliver nu at kun faa Patienter besøge Vandlæge-Anstalterne itide; thi Lægerne henvise i Almindelighed[1]) saadanne Patienter til

1) Jeg siger i Almindelighed; thi at heri gives mangfoldige Undtagelser vil jeg ikke negte. Jeg har selv været Dienvidne til, hvorledes Patienter i en haabløs Tilstand af Lægerne have faaet

Vandcuren, som de alt have opgivet, og som de derfor paa en Maade ere glade ved at blive af med. Paa den anden Side ligger Skylden ogsaa hos Publicum; Mængden har nemlig endnu en panisk Skræk for det kolde Vand. Det isner allerede i Folk ved at høre det blotte Navn, **koldt Vand**; der hersker endnu en almindelig Vandskræk, som underholdes af Dumhed, Kjælenskab og Egoisme, over hvilken i Regelen kun de kunne seire, som enten have en bedre Forstand og fast Charakteer, eller som Nøden og langvarige Lidelser have tvunget dertil.

Det kan iøvrigt foruden de mange heldige Curer ikke andet end tiltrække Publicums Opmærksomhed, hvor ringe Dødeligheden er paa Vandlæge-Anstalterne, thi endskjøndt flere af dem allerede have staaet i nogle Aar og nydt et talrigt Besøg, er dog Dødeligheden saa ringe, at flere Vandlæge-Anstalter have endnu intet Dødsfald at opvise. Vel forefalde der i Gräfenberg enkelte Dødsfald, høist 2—3 om Aaret, undertiden intet, men hvem vil finde det urimeligt, at der kunne gives enkelte faa Dødstilfælde paa en Anstalt, hvor saa mange hundrede Mennesker opholde sig aarlig? **Joseph Weiss** har derimod endnu ikke havt eet eneste Dødsfald paa sin Vandlæge-Anstalt, endskjøndt denne Anstalt, nu i 5—6 Aar, aarlig har havt et

---

Anviisning paa Vandcuren, og jeg hørte i eet for mig meget ubehageligt Øieblik en **Hydropath** med en velbegrundet Forbittrelse ytt**r**e sig derom i følgende Ord: „**Saa samvittighedsløse ere disse Mennesker** (sagde han i det han pegede paa nogle uhelbredelige Patienter, der vare blevne ham tilsendte af nogle Læger, og som han derfor stod i Begreb med at afvise), **at de opoffre deres Patienters sidste Ro for at chicanere mig; reis tilbage til Deres Læger og lad Skjændselen falde tilbage paa dem, der have fortjent den.**

Besøg af henved 200 for største Delen emget besværlige Patienter.

Til Slutning maa jeg bemærke, at under Rubriken „Lindrede" ere ogsaa de indbefattede, som endnu medens Tabellerne bleve forfattede, fortsatte Curen, og som ved en længere Fortsættelse af den, kunde vente at gjenvinde deres fulde Sundhed.

Forklaring
over
de i Bogen forekommende Kunstudtryk.

A.

Abort: det umodne Fosters Fødsel, Omslag.

absorberes: indsuges; bruges om Aarerne, som ere bestemte til at indsuge flydende Ting.

acut: acute Sygdomme, heftige Sygdomme.

adynamisk: kraftløs, svag; **adynamiske Sygdomme,** Svækkelses-Sygdomme.

Affection: kaldes ethvert sygeligt Indtryk paa Legemet.

afficeret: betagen, angreben.

Alchymi: Guldmagerkunst.

Allopath: den Cuurmethode, hvorefter man anvender Midler, som frembringe en Sygdommen modsat Virkning.

allopathisk: som hører til Allopathien.

Anatomi: Sønderlemmelseskonst.

Anomali: Uregelmæssighed.

antagonistisk: modsat; **antagonistisk Virkning,** modsat Virkning.

Anæmi: Blodløshed, eller Mangel paa Blod i Legemet.

Aphoni: Maalløshed, Mangel paa Evne til at tale.

Apoplexi: Slag.

Arcana: hemmelige Midler.

Articulation: Ledemodenes Sammenføining.

arthritisk: gigtsyg.
assisterende: hjælpende, understøttende; **assisterende Methode,** understøttende Fremgangsmaade.
Asthma: Trangbrystighed.
Astrologi: Stjernetyderkonst.
atonisk: afspændt, slap; **atonisk Sygdom,** Sygdom som fremtræder med et Slags Slaphed.

B.

Bacchus: Vinens G::d.
basere: grunde, lægge Grund til noget.
Basis: Grundvold, Grundlag.
Blennorrhoe: Sliimflod.
Bronchier: de igjennem Lungerne fordeelte Grene af Luftrøret.
Brystsæk: En Hinde som beklæder Lungerne, Lungesækken.
Bubo: Lydskebyld.
Bækkenregion: Huulningen i Underlivet imellem Hofteskaalerne.

C.

cachectisk: med slette Vædsker.
Canal: Rende, bruges ogsaa om Rør i dyriske og Plante-Legemer.
Capillærkar: Haarrørskar.
Capillærsystem: Haarrørskarrene i deres Sammenhæng.
Cardia: Hjertegruben.
Carbunkel: en ondartet Byld, Blodbyld.
Catarrh: Snue.
catarrhalsk: snueagtig; **catarrhalsk Feber,** snueagtig Feber.
Cellevævet: Fedtet som findes under Huden og imellem Musklerne.
Centrum: Middelpunct.
Chanker: veneriske Saar.
Charlatan: Praler.
Charlataneri: Praleri.
China: Kongebark.
China-Midler: Midler som har Kongebarken til Hovedbestanddeel.
Chiromanti: Haandspaadom.

chronisk: langvarig; **chronisk Sygdom**, langvarig Sygdom.
Circulation: Kredsløb.
Circumspection: Forsigtighed.
Cirkeltour: Kredstour.
Cirsocele: Krampeaarebrok, Blodaarebrok.
Clavus hystericus: Hovedpine som følger Modersyge.
coagulere: løbe sammen (bruges om Blodet.)
Colonne: Søile.
compliceert: forviklet.
Compresse: Trykklud til at lægge paa Saar.
condenseret: fortættet, fortykket.
Condylomer: veneriske Vorter.
Congestion: unaturlig Ansamling af Vædsker i Legemet til et Sted.
Consort: Staldbroder.
Constitution: Legemsbygning, Legemsbeskaffenhed.
continuerende: vedvarende; **continuerende Feber**, vedvarende Feber.
Contradiction: Modsigelse.
Contusion: Knusning.
Convulsion: Krampe, Krampetrækning.
Crise: Sygdomsforandring, Afgjørelsespunct.
critisk: som hentyder paa en Sygdomsforandring.
curabel: helbredelig.
Cuurmethode: Maaden at helbrede paa.

D.

Decomposition: Adskillelse, Sønderlæggelse.
deriverende: afledende.
destruere: nedbryde, ødelægge.
Diabetes: bestandig Urinflod.
Diarrhoe: Bugløb.
Digestions-Organer: Fordøielses-Redskaberne.
Diæt: Leveorden.
diætetisk: den som vedkommer en viis Levorden.
Douche: Styrtebad, (bruges ogsaa om Dryppebad).

douche: at tage Styrte- eller Dryppebad.
dynamisk: som angaaer Kraftlæren, eller Kraftens Yttringer.
Dysenteri: Blodsot, Blodgang.
Dyspepsi: slet Fordøielse, svækket Mave.

E.

Eczema hydrogenum: et ved Vandcuren fremkomment Hedeblæreudslæt.
Endosmose: den Evne, hvorved Legemerne indsuge flydende Ting.
enthusiastisk: begeistret.
Epidemi: Omgangssyge.
Epilepsi: Liigfald, Faldsot.
epileptisk: den som har Liigfald.
eretisk: den som er i pirret Tilstand.
Eruption: Udbrud.
Erysipelas neonatorum: Rosen hos Nyfødte.
exanthematisk Feber: hidsig Feber, forenet med Udslæt.
Expansion: Udvidelse, Udspilelse.
Experiment: Forsøg.
expulsive: uddrivende:
extravagere: udskeie, udsvæve.

F.

Factorer (Betændelsens): Grundaarsager til Betændelsen.
fistuløs: rørformig; **fistuløs Byld**, rørformig Byld.
fix: faste; **fix Smerte**, fast Smerte.
Fluor Albus: det hvide Flod.
Friction: Gnidning.
Function: Forretning, Bestemmelse.
Furunkel: Blodbyld.

G.

Gangliesystem: Nerveknudesystemet.
gastrisk: Hvad der angaaer Underlivet:
Genitalsystem: Avlingsdelenes-System.
Gonorrhoe: Dryppert.

habituel: indgroet, stadig.

hektisk: svindsottig, tærende.

Homøopathi: den Lægemethode, efter hvilken imod en Sygdom anvendes saadanne Midler, som i et sundt Legeme vilde frembringe et lignende Onde.

homøopathisk: som hører til Homøopathien.

Hudabsces: Bylder paa Huden.

Hudcrise: Criser som forekomme paa Huden.

Hudkar: Blodkar i Huden.

Hudirritation: Pirren i Huden.

Humoral-Patholog: kaldes de, som antage slette Vædsker, som en Grundaarsag til alle Sygdomme.

Hydriatrik: Vandlægekunst.

Hydropath: Vandlæge.

Hydrophobi: Vandskræk.

hydrosudopathisk: som vedkommer Vand- og Svedecuren.

Hydrotherapeutiker: Vandlæge.

Hydrotherapeutisk: som vedkommer Vandlægekunsten.

Hydrotherapi: Vandlægekunst.

Hypochondri: Miltsyge:

Hysteri: Modersyge.

Hysterisk: som vedkommer Modersygen.

Hæmorrhoider: den gyldne Aare, Takker.

idiopathisk: som kun angriber en enkelt Deel.

Iglemani: Iglegalskab.

Impotents: udygtig.

Incision: Indsnit.

Incitament: Pirremiddel.

Incontinentia urinæ: Uformuenhed til at holde Vandet.

incrusteres: at sætte Skorper.

incurabel: uhelbredelig.

Indication: Grunden for et eller andet Middels Anvendelse.

Instinkt: Naturdrift, medfødt Drift.
Intensitet: Kraftens Størrelse.
intermitterende: som kommer og gaaer til visse Tider, afbrudt.
Ipekacuanuha: Brækrod.
irritabel: pirrelig.
irritere: pirre.

K.

Kolik: Bugvrid.

L.

Lavement: Indsprøitning i Endetarmen, Klysteer.
Leucorrhoe: det hvide Flod.
Liniment: tynd Salve.
local: stedegen, egen for et Sted, hørende til et Sted.
Luxation: Forvridning, Ledforbreining.
Læsion: Beskadigelse.

M.

Mandel: saaledes kaldes to Kjertler i Halsen.
Mani: Galskab.
materielt (Sygdomsstof): legemligt (Sygdomsstof).
Medicamentsyge: Sygdom fremavlet ved Medicamenter.
Medicin: Lægemiddel.
Melancholi: Tungsindighed.
Membran: Hinde.
Menostasi: den maanedlige Renselses Standsning.
Menstruation: den maanedlige Renselse, Forandringerne.
Mentagra: Udslæt paa Hagen.
Methode: Maade.
Mercurialisme: Qviksølv-Sygdom.
Mercurialsydom: en Syge, som er opstaaet ved Brugen af Qviksølv.
Miasma: Sygdomsstof.
Migraine: heftig Hovedpine, som angriber den ene Side af Hovedet.
Miserere: Tarmegigt, Tarmeforstoppelse.
moderne: nymodens, efter Nutids Skik og Brug.

modificeres: forandres efter en vis Maade.
Moment: Øieblik, Tidspunct.
momentan: øieblikkelig, kortvarig.

N.

narkotisk: søvnvirkende, bedøvende.
Natron: mineralsk Ludsalt.
Nekromanti: de Dødes Besværgen, for af dem at erholde Efterretning om skjulte Ting.
Neptunsbæltet: saaledes kalde Vandlægerne et vaadt Bælte som bæres om Underlivet.
nervøs: som hentyder paa Svækkelse i Nerverne, nervesyg.
Neuralgi: Nervesmerte.

O.

Observation: Jagttagelse.
oedematisk: hoven, opsvulmet.
Onani: Selvbesmittelse.
Opium: Valmuesaft.
Ordination: Foreskrivelse af et eller andet Lægemiddel eller Levemaade.
Organ: Redskab.
Organisme: et med Livs-Redskaber forsynet Væsen.

P.

palliativ: lindrende; **palliativ Middel**, lindrende Middel.
Panacee: almindelig Lægedom, (Universalmedicin.)
Panaritium: Neglebyld, Bolden-Finger.
Paralyse: Lamhed.
partiel: som kun udgjør en Deel af det Hele, deelviis.
Patient: Lidende, Syg.
pathologisk: til Sygdomskundskab henhørende.
Periode: Tidsrum.
Peripheri: Omkreds.
peripherisk: som danner Omkredsen, løber omkring noget.

petechialis febris: hidsig Feber med eiendommelige røde Pletter.
Pharmakologi: Læren om Lægemidlerne.
Phimosis: Forhudens Lukning.
phlegmonøs: betændelsesagtig.
physikalsk: som hører til Naturlæren.
physisk: som er grundet i Naturen, hører til Naturlæren.
physiologisk: hørende til Physiologien.
Plica polonica: en eiendommelig Sygdom i Polen, som angriber Haaret.
pneumatisk: som hører til det Aandelige.
Podagra: Gigt.
Pollution: Sædflod, Sædens Udgydelse i Søvne.
practisk: som hører til Udøvelsen.
Praxis: Udøvelse, Iværksættelse.
Præservativ: Forebyggelses-Middel.
primær: som hører til det Første.
Princip: Grundvæsen, Grundaarsag, Grundsætning.
Prognose: Forudsigelse af Sygdommenes Udfald.
Profanum: vanhelligt, uindviet.
Prophylacticum: Forebyggelses-Middel.
propulseret: fremdrevet.
purulent: æddret, ædderagtig.

Q.

Qvantitet: Størrelse, Mængde, Fleerhed.
Qvantum: Beløb, Mængde, Størrelse.

R.

radical: som strækker sig til Rødderne, fra Grunden af.
rationel: fornuftig, fornuftmæssig.
Reaction: Modvirken, Tilbagevirkning.
Recept: Lægedomsforskrift.
recidiverende: tilbagevendende.
regenereres: fornyes.
Remission: Aftagende, Sagtning, af et Sygdomsanfald.

remitterende: aftagende, sagtnende.
Resorption: Indsugning af Vædsker.
restitueret: helbredet.
Rhachitis: Engelsk-Syge.
Rheumatisme: flyvende Gigt, Flod.
rheumatisk: behæftet med Flod; **rheumatisk Feber,** Flodfeber.
rigid: stiv, stram.
Rubefacientia: Trækmidler.

S.

Solidar-Patholog: den som antager Feil i Legemets faste Dele for Grundaarsagen til alle Sygdomme.
scrophuløs: kjertelsyg.
secundær: efterfølgende; **secundær Sygdom,** efterfølgende Sygdom.
sedativ: beroligende, lindrende.
Seneskede: langagtig Hinde i Form af Hylster som omgiver Senerne.
Sensibilitet: Fornemmelses-Evne.
serøs: vandagtig:
Sliimmembraner: Sliimhinder, (ↄ: Hinder som afsondre Sliim.)
Strictur: Indsnevring; **Strictur i Urinrøret,** Forsnevring i Urinrøret.
Structur: Bygning, Sammensætning.
Stadier: Tidsrum.
Stagnation: Standsning.
Sterilitet: Ufrugtbarhed.
Stupor: Bedøvelse.
Suppuration: Rødesætning:
Symptom: Kjendetegn, Sygdomsmærke.
symptomatisk: som hører til Sygdommenes Kjendetegn.
System: et velordnet sammensat Heelt.

T.

Talgkjertler: smaa Kjertler i Huden, som afsondre Fedt.
Temperatur: Luftens og de flydende Legemers Varmegrad.

Theori: Anskuelsesmaade, videnskabelig Fremstilling af en Lære.
therapeutisk: som hører til Helbredelseslæren.
Thermer: Bade, Badeanstalter.
toniserende: styrkende, sammensnerpende.
torpid: svag, dorsk.
Transspiration: Udbunstning af Huden.
Truncus: Legemet (foruden Arme og Been), Kroppen.
Typhus: Nervefeber, Bedøvelsesfeber.
typhos: som hører til Nervefeber.
Tuberkel: smaa Forhærdelsesknuder.

U.

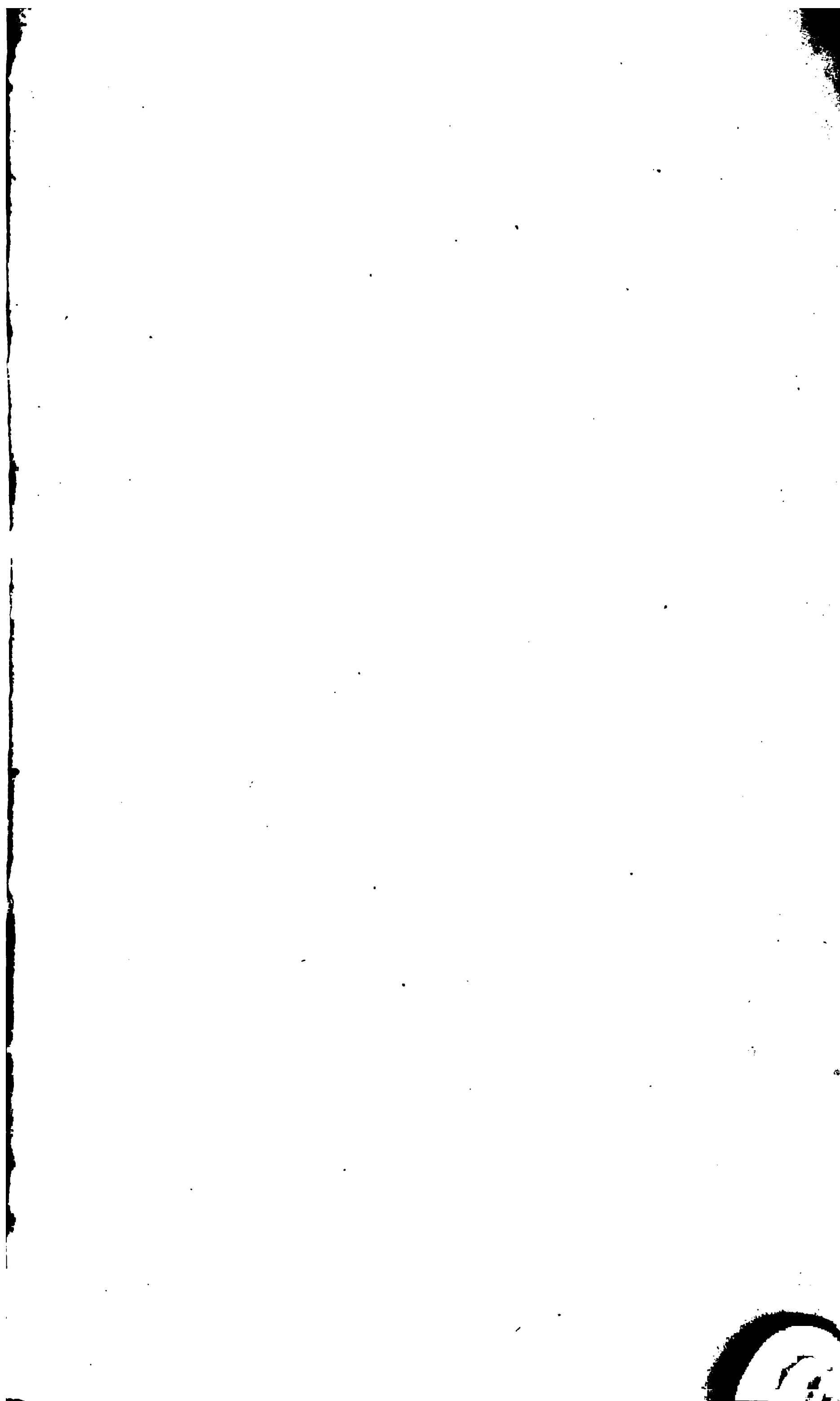
Ulcus: Byld.
Ulceration: Buldenhed, Edderſætning.
universel: almindelig, gjennemgaaende.

V.

Varicocele: Blodaarebrok, Krampeaarebrok.
vegetativ: som hører til Plantelivet.
Venus: Elskovsgudinden.
Vesikel: Blære.
Vitalitet: (Hudens) Livsevne.
Volumen: Omfang.

Trykfeil.

Pag. 8 Lin. 20 f. o. Kur, læs Cuur.
— 14 — 17 f. o. Curmethode, l. Cuurmethode.
— 16 — 27 f. o. Helmomt, l. Helmont.
— 30 — 5 f. o. auf, l. aus.
— " — 4 f. n. er feilagtig angivet et Notetegn.
— 71 — 5 f. o. Markskrigeri, l. Marktskrigeri.
— 98 — 12 f. n. indt l, l. indtil.
— 110 — 15 f. o. af, l. at.
— " — 1 f. n. physiologske l. physiologiske.
— 118 — 5, 12, 17 f. o. Curmethode, l. Cuurmethode.
— 128 — 4 f. n. worde nsind, l. worden sind.

Paa Undertegnedes Forlag er udkommet:

Ammon, Fr. A. v., Dr., De første Moderpligter og den første Barnepleie, en Haandbog for unge Koner og Mødre, oversat efter 3die forbedrede Oplag ved A. Trier, Dr. med. 1840. 1 Rbd. [Originalen koster 1 Rbd. 32 ß.]